

Grondwettelijk Hof

**Arrest nr. 82/2022
van 16 juni 2022
Rolnummers : 7578, 7588 en 7589**

In zake : de beroepen tot vernietiging van de artikelen 2, 3 en 4, alsook van de bijlagen 1 tot 7, van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 12 februari 2021 « betreffende de onderwijsdoelen voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs en diverse andere verwante maatregelen », ingesteld door de vzw « Katholiek Onderwijs Vlaanderen » en anderen en door de vzw « Federatie van Rudolf Steinerscholen in Vlaanderen » en anderen.

Het Grondwettelijk Hof,

samengesteld uit de voorzitters L. Lavrysen en P. Nihoul, de rechters J.-P. Moerman, T. Giet, J. Moerman, M. Pâques, Y. Kherbache, T. Detienne, D. Pieters, S. de Bethune en E. Bribosia, en, overeenkomstig artikel 60*bis* van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, emeritus rechter R. Leysen, bijgestaan door de griffier F. Meersschaut, onder voorzitterschap van voorzitter L. Lavrysen,

wijst na beraad het volgende arrest :

I. Onderwerp van de beroepen en rechtspleging

a. Bij verzoekschriften die aan het Hof zijn toegezonden bij op 17 mei 2021 en 31 mei 2021 ter post aangetekende brieven en ter griffie zijn ingekomen op 19 mei 2021 en 1 juni 2021, zijn beroepen tot vernietiging van de artikelen 2, 3 en 4, alsook van de bijlagen 1 tot 7, van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 12 februari 2021 « betreffende de onderwijsdoelen voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs en diverse andere verwante maatregelen » (bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 26 mei 2021) ingesteld door (1) de vzw « Katholiek Onderwijs Vlaanderen », (2) de vzw « Organisatie Broeders van Liefde », (3) de vzw « Comité voor Onderwijs Annuntiaten Heverlee », (4) de vzw « Onderwijsinrichtingen Voorzienigheid », (5) de vzw « Katholiek Onderwijs Brussel Annuntiaten », (6) de vzw « Katholiek Onderwijs regio Halle Annuntiaten », (7) de vzw « Scholen voor Buitengewoon Onderwijs De Triangel », (8) de vzw « Don Bosco Onderwijscentrum », (9) de vzw « Ignatiaanse Scholen Antwerpen », (10) de vzw « INIGO, Ignatiaanse Scholen », (11) de vzw « OZCS-Koepel », (12) de vzw « Oscar Romeroscholen », (13) de vzw « Karel de Goede », (14) de vzw « Katholiek Onderwijs Bisdom Antwerpen », (15) de vzw « Scholengemeenschap Katholiek Secundair Onderwijs Vlaamse Ardennen », (16) de vzw « Sint-Donatusinstellingen Merchtem », (17) de

vzw « EDUGO Scholengroep », (18) de vzw « Zaventems Vrij Onderwijs (ZAVO) », (19) de vzw « Leuvense Katholieke Scholen aan de Dijle (LKSD) », (20) de vzw « Secundair Onderwijs Sint-Quintinus », (21) de vzw « Katholiek Vlaams Onderwijs », (22) de vzw « Katholiek Onderwijs Land van Waas », (23) de vzw « OZCS West-Brabant », (24) de vzw « OZCS Keerbergen », (25) de vzw « OZCS Noord-Kempen », (26) de vzw « OZCS Midden-Kempen », (27) de vzw « OZCS Zuid-Antwerpen », (28) de vzw « OZCS Zuid-Kempen », (29) de vzw « Scholengroep Katholiek Onderwijs Brugge en Ommeland (SKOBO) », (30) de vzw « Scholengemeenschap Katholiek Secundair Onderwijs Sint-Donaas », (31) de vzw « Katholiek Secundair Onderwijs Oudenaarde », (32) de vzw « Ignatius Scholen in Beweging », (33) de vzw « KOBA Metropool », (34) de vzw « KOBA NoordkAnt », (35) de vzw « KOBA Zuiderkempen », (36) de vzw « KOBA Voorkempen », (37) de vzw « KOBA de Nete », (38) de vzw « KOBA Noorderkempen », (39) de vzw « KOBArT », (40) de vzw « KOBA ZuidkANT », (41) de vzw « KOBA Hoogstraten », (42) de vzw « Katholiek Onderwijs Hinterland », (43) de vzw « Spectrumcollege », (44) de vzw « Berkenboomscholen », (45) de vzw « Opvoeding En Cultuur in het Bisdome Antwerpen », (46) de vzw « Katholieke Scholen Heusden-Zolder », (47) de vzw « Vrij Onderwijs Regio Aalst (VORA) », (48) de vzw « Vrij Katholiek Onderwijs te Herzele », (49) de vzw « Katholiek Onderwijs Groot-Beveren », (50) de vzw « Katholieke Scholen Groot-Bornem », (51) de vzw « Katholiek Secundair Onderwijs Maasmechelen-de helix », (52) de vzw « Katholiek Secundair Onderwijs van de Zusters van de Voorzienigheid », (53) de vzw « Annuntia Scholen », (54) de vzw « Katholiek Onderwijs Wetteren », (55) de vzw « Vrij Katholiek Secundair Onderwijs Lievegem », (56) de vzw « Katholieke Scholengroep RHIZO », (57) de vzw « Katholiek Onderwijs Denderleeuw en Welle », (58) de vzw « Vrij Katholiek Onderwijs Maldegem », (59) de vzw « Katholiek Secundair Onderwijs Zottegem », (60) de vzw « Katholiek Onderwijs Ronse », (61) de vzw « Vrij Onderwijs Blankenberge-Wenduine », (62) de vzw « Katholiek Onderwijs Geel-Kasterlee », (63) de vzw « KSOM », (64) de vzw « Prizma », (65) de vzw « KOHH », (66) de vzw « Hasp-O SZZ », (67) de vzw « KITOS », (68) de vzw « Petrus & Paulus », (69) de vzw « Diocesaan Schoolcomité Denderstreek-Zuid », (70) de vzw « Centraal Katholiek Schoolcomité van Antwerpen », (71) de vzw « WICO », (72) de vzw « Verwondering », (73) de vzw « Anker », (74) de vzw « Priester Daens College », (75) de vzw « Katholiek Secundair Onderwijs Onze-Lieve-Vrouw Tongeren-Borgloon », (76) de vzw « Instituut van het Heilig Graf », (77) de vzw « Vrij Technisch Instituut Deinze », (78) de vzw « Atlas College », (79) de vzw « Sint-Gerardusscholen », (80) de vzw « Instituut Ste. Elisabeth », (81) de vzw « Schoolcomité van het Sint-Franciscusinstituut », (82) de vzw « Onze-Lieve-Vrouwlyceum », (83) de vzw « Sint-Barbaracollege », (84) de vzw « Margareta-Maria-Instituut », (85) de vzw « Vita et Pax-College Schoten », (86) de vzw « Sportschool Meulebeke », (87) de vzw « SALCO », (88) de vzw « Lemmensinstituut », (89) de vzw « Heilig-Hartcollege-Tervuren », (90) de vzw « Sint-Lievenscollege », (91) de vzw « Instituut voor Verpleegkunde Sint-Vincentius », (92) de vzw « VISO », (93) de vzw « Basisschool en Humaniora DvM », (94) de vzw « Mariagaard », (95) de vzw « Sint-Lodewijk », (96) de vzw « Hotelschool Ter Duinen », (97) de vzw « Sint-Jozefcollege Turnhout », (98) de vzw « Schoolcomité Sint-Joris », (99) de vzw « Instituut Spes Nostra », (100) de vzw « Sint-Goedele Brussel », (101) de vzw « Onze-Lieve-Vrouwinstituut Boom », (102) de vzw « College O.-L.-V.-ten-Doorn », (103) de vzw « Instituut Sint Ursula », (104) de vzw « Katholiek Secundair Onderwijs Waregem-Anzegem-Avelgem », (105) de vzw « Dominiek Savio », (106) de vzw « Windekind », (107) de vzw « Sint-Andreasinstituut », (108) de

vzw « Sint-Lukas Kunstschool Brussel », (109) de vzw « Sint-Gabriëlcollege », (110) de vzw « Inrichtend Comité Sint-Lucas Gent », (111) de vzw « Abdijschool van Zevenkerken », (112) de vzw « Instituut voor Voeding », (113) de vzw « ZoWe Verpleegkunde », (114) de vzw « Sint-Lodewijk-Brugge », (115) de vzw « Vlaamse Confederatie van Ouders en Ouderverenigingen », (116) H.G., (117) S. V.E., (118) M.D., (119) D.P., (120) A.S., (121) G.N., (122) W.S., (123) W.G., (124) E. V.E., (125) T.B., (126) M.P. en (127) E.N., bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. J. Roets, Mr. S. Sottiaux en Mr. L. Janssens, advocaten bij de balie van Antwerpen.

b. Bij verzoekschrift dat aan het Hof is toegezonden bij op 31 mei 2021 ter post aangetekende brief en ter griffie is ingekomen op 1 juni 2021, is beroep tot vernietiging van dezelfde decreetsbepalingen ingesteld door (1) de vzw « Federatie van Rudolf Steinerscholen in Vlaanderen », (2) de vzw « Middelbare Steinerschool Vlaanderen », (3) de vzw « Hiberniaschool, Middelbare Steinerschool Antwerpen », (4) Hermelinde Laga, (5) Paul Philippe Stevens, (6) Wilbert Lambrechts en (7) Guy Steegmans, bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. V. De Schepper en Mr. J.-F. De Bock, advocaten bij de balie te Brussel.

Bij dezelfde verzoekschriften vorderden de verzoekende partijen eveneens de schorsing van dezelfde decreetsbepalingen. Bij het arrest nr. 113/2021 van 22 juli 2021, bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 27 september 2021, heeft het Hof de vorderingen tot schorsing verworpen.

Die zaken, ingeschreven onder de nummers 7578, 7588 en 7589 van de rol van het Hof, werden samengevoegd.

Memories zijn ingediend door :

- (1) « H/Art voor onderwijs », (2) Leen Ooms, (3) Wim Winten, (4) Werner Geboers, (5) Ilse Roman, (6) Griet Van Heddeghem, (7) Evi Hoebrechts, (8) Brechtje Louwaard, (9) Iwan Verhulst, (10) Kris Daems, (11) Kathy Colpaert, (12) Margareta Claeys, (13) Kurt Snaet, (14) Stefan Wesemael, (15) Sophie Machtelinckx, (16) Leen Strybol, (17) Sonia Vanderveken, (18) Noortje Dekker, (19) Luc Dondeyne, (20) Annelies Bergmans, (21) Yves van den Boogaart, (22) Julie Goetgebuer, (23) Paul Vandekerckhove, (24) Silvia Defrance, (25) Guido Suykens, (26) Emmanuel Box, (27) Elke Wandelseck, (28) Kurt Snaet, (29) Janni Van Goor, (30) Frederik Heyman, (31) Saskia Boelens, (32) Carine Demeuleneere, (33) Winnie Bauwens, (34) Anja Moors, (35) Tanja Oostvogels, (36) Vicky Lema, (37) Natascha Vanhulsel, (38) Daan Buys, (39) Stefan de Clippele, (40) Ellen Bollandsee, (41) Ine Dingenen, (42) Tinne Driesen, (43) Ans De Cnodder, (44) David Huet, (45) Ester Nackaerts, (46) Martine Willemsens, (47) Peter Coupé, (48) Iris Meynen, (49) Erika Torfs, (50) Laurence Vlerick, (51) Chokri Ben Chikha, (52) Anne-Mie Van Kerckhoven, (53) Senne Guns, (54) Rita Van Damme, (55) Ann Van Herreweghe, (56) Marijke Vandekerckhove, (57) François Antoine, (58) Noël Quintyn, (59) Michelle Adriaense, (60) Kris Goubert, (61) Tamara Van Schaeren, (62) Katrien Reist en (63) Kobe Matthijs;

- de vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen », bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. T. Peeters, advocaat bij de balie van Antwerpen;

- het « Gemeenschapsonderwijs GO! » en de vzw « GO! ouders », bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. V. Pertry en B. Martel, advocaten bij de balie te Brussel;

- de Vlaamse Regering, bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. S. Logie, advocaat bij de balie van West-Vlaanderen, en door Mr. D. Vanheule, advocaat bij de balie te Gent.

De verzoekende partijen hebben memories van antwoord ingediend.

Memories van wederantwoord zijn ingediend door :

- de vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen »;
- het « Gemeenschapsonderwijs GO! » en de vzw « GO! ouders »;
- de Vlaamse Regering.

Bij beschikking van 2 februari 2022 heeft het Hof, na de rechters-verslaggevers J. Moerman en J.-P. Moerman te hebben gehoord, de zaken in gereedheid verklaard en de dag van de terechtzitting bepaald op 9 maart 2022.

Op de openbare terechtzitting van 9 maart 2022 :

- zijn verschenen :

. Mr. J. Roets en Mr. S. Sottiaux, voor de verzoekende partijen in de zaken nrs. 7578 en 7588;

. Mr. V. De Schepper, voor de verzoekende partijen in de zaak nr. 7589;

. Mr. T. Peeters, voor de vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » (tussenkomen-
de partij);

. Mr. B. Martel en Mr. K. Caluwaert, advocaat bij de balie te Brussel, *loco* Mr. V. Pertry, voor het « Gemeenschapsonderwijs GO! » en de vzw « GO! ouders » (tussenkomen-
de partijen);

. Mr. S. Logie en Mr. D. Vanheule, voor de Vlaamse Regering;

- hebben de rechters-verslaggevers J. Moerman en J.-P. Moerman verslag uitgebracht;
- zijn de voornoemde advocaten gehoord;
- zijn de zaken in beraad genomen.

De bepalingen van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof met betrekking tot de rechtspleging en het gebruik van de talen werden toegepast.

II. In rechte

- A -

Ten aanzien van de ontvankelijkheid

Wat de beroepen in de zaken nrs. 7578 en 7588 betreft

A.1. De verzoekende partijen in de zaken nrs. 7578 en 7588 zetten uiteen dat de bestreden bepalingen nieuwe onderwijsdoelen invoeren en zijn van oordeel dat zij doen blijken van een belang bij het beroep tot vernietiging van die bepalingen. De eerste verzoekende partij is de ledenvereniging en netwerkorganisatie van de vrije katholieke scholen in Vlaanderen. Zij meent dat zij rechtstreeks en ongunstig wordt geraakt door de bestreden bepalingen omdat zij een belangrijke rol speelt in het ontwikkelen van de leerplannen die de scholen toepassen en omdat zij de belangen behartigt van die scholen op basis van de vrijheid van onderwijs. De 2e tot en met de 75e verzoekende partij zijn scholengroepen en lokale onderwijskoepels van het vrij katholiek onderwijs en motiveren hun belang op een gelijksoortige wijze als de eerste verzoekende partij. De 77e tot en met de 114e verzoekende partij zijn schoolbesturen van het vrij katholiek onderwijs. Zij menen dat zij belang hebben omdat de bestreden bepalingen hun actieve vrijheid van onderwijs inperken en omdat de scholen die er niet in slagen de nieuwe onderwijsdoelen te behalen, zullen worden geraakt in hun recht op erkenning en subsidiëring door de Vlaamse Gemeenschap. De 115e verzoekende partij is de ouderkoepel van het vrij onderwijs in Vlaanderen, de 116e tot en met de 122e verzoekende partij zijn ouders van schoolgaande kinderen en de 123e tot en met de 127e verzoekende partijen zijn schoolgaande kinderen. Zij menen dat zij belang hebben doordat de bestreden bepalingen afbreuk doen aan de vrije schoolkeuze van de ouders en de leerlingen en doordat de leerlingen worden geraakt in hun recht op kwalitatief onderwijs. De verzoekende partijen verwijzen naar het arrest van het Hof nr. 113/2021 van 22 juli 2021 en leiden eruit af dat minstens de partijen die secundaire scholen zijn, belang hebben bij een vernietiging van de bestreden bepalingen en dat de mogelijkheid om een aanvraag tot gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen in te dienen bij de Vlaamse Regering daar geen afbreuk aan doet.

A.2. De verzoekende partijen wijzen erop dat de bestreden bepalingen op het ogenblik van het indienen van hun verzoekschrift in de zaak nr. 7578 nog niet in het *Belgisch Staatsblad* waren bekendgemaakt. Zij menen niettemin dat hun beroep in die zaak ontvankelijk is *ratione temporis* en verwijzen daarbij naar het arrest van het Hof nr. 109/2014 van 17 juli 2014. Zij zetten uiteen dat zij na de bekendmaking van de bestreden bepalingen in het *Belgisch Staatsblad* een tweede verzoekschrift (zaak nr. 7588) hebben ingediend dat identiek is aan het eerder ingediende verzoekschrift, en dat dit tweede verzoekschrift louter is ingegeven door de bekommernis om hun rechten veilig te stellen wat de ontvankelijkheid van hun verzoek betreft.

A.3.1. De Vlaamse Regering betwist het belang van de verzoekende partijen, daar de scholen op grond van artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs beschikken over de mogelijkheid om een aanvraag tot gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen in te dienen bij de Vlaamse Regering.

A.3.2. Het « Gemeenschapsonderwijs GO! » (hierna : het GO!) en de vzw « GO! ouders », tussenkommende partijen, betwisten het belang van de verzoekende partijen niet, maar menen dat het beroep minstens gedeeltelijk niet ontvankelijk is bij gebrek aan uiteenzetting van de aangevoerde middelen.

Wat het beroep in de zaak nr. 7589 betreft

A.4. Ook de verzoekende partijen in de zaak nr. 7589 zijn van oordeel dat zij doen blijken van een belang bij het beroep tot vernietiging van de bestreden bepalingen. De eerste verzoekende partij is een vereniging die volgens haar statuten tot doel heeft de belangen van de Steinerscholen te verdedigen en de vrijheid van onderwijs te bevorderen. De tweede en de derde verzoekende partij zijn middelbare Steinerscholen. De vierde, de vijfde en de zesde verzoekende partij zijn ouders van leerlingen in het tweede of het vijfde leerjaar van een middelbare Steinerschool. De zevende verzoekende partij is een leerkracht in het eerste, tweede en derde leerjaar van een middelbare Steinerschool. De verzoekende partijen menen allen dat zij rechtstreeks en ongunstig worden geraakt door de bestreden bepalingen omdat die bepalingen de Steinerscholen verhinderen om hun pedagogisch project te realiseren en het hun aldus onmogelijk maken om onderwijs te verstrekken of te ontvangen volgens de bijzondere pedagogische en onderwijskundige opvattingen van de Steinerscholen.

A.5.1. De Vlaamse Regering betwist het belang van de verzoekende partijen in de zaak nr. 7589 op dezelfde wijze als die waarop zij het belang van de verzoekende partijen in de zaken nrs. 7578 en 7588 heeft betwist.

A.5.2. Het GO! en de vzw «GO! ouders», tussenkomende partijen, betwisten het belang van de verzoekende partijen niet, maar menen dat het beroep minstens gedeeltelijk niet ontvankelijk is bij gebrek aan uiteenzetting van de aangevoerde middelen.

Wat de memorie van tussenkomst van « H/Art voor onderwijs » en anderen betreft

A.6. De memorie van tussenkomst werd ingediend door 63 partijen die de beroepen tot vernietiging van de bestreden bepalingen wensen te ondersteunen. De eerste partij is de vereniging « H/Art voor onderwijs ». De tussenkomende partijen zetten uiteen dat die vereniging geen rechtspersoonlijkheid heeft en een losse organisatievorm betreft die de 2e tot en met de 61e tussenkomende partij gebruiken om hun ongenoegen over het bestreden decreet te uiten. De 2e tot en met de 50e partij zijn leerkrachten, leerlingenbegeleiders en coördinatoren in het kunstonderwijs. Zij menen dat zij belang hebben bij hun tussenkomst doordat de bestreden bepalingen de inrichtende machten van onderwijs dwingen om het kunstonderricht aanzienlijk terug te schroeven in hun leerplannen of om het naar een woensdagnamiddag te verschuiven en doordat die bepalingen onvoldoende ruimte laten voor creativiteit, reflectie en beschouwing in het kunstonderwijs. De 51e tot en met de 54e partij zijn kunstenaars en docenten of ex-docenten in het hoger kunstonderwijs. Zij menen dat hun belang bij de tussenkomst blijkt uit hun wens om te kunnen lesgeven in het secundair onderwijs. Zij doen gelden dat hun kansen om te worden aangesteld in het secundair onderwijs aanzienlijk zijn gedaald ten gevolge van het terugschroeven van het kunstonderricht in dat onderwijs. De 55e tot en met de 61e partij zijn ouders van leerlingen in het kunstonderwijs en leerlingen die het schooljaar 2021-2022 wensen aan te vatten in dat onderwijs. Zij menen dat hun belang bij de tussenkomst blijkt uit het feit dat de bestreden bepalingen de passieve onderwijsvrijheid en meer in het bijzonder de vrije schoolkeuze van de ouders en de leerlingen in het gedrang brengen. De laatste twee partijen maken deel uit van « State of the Arts », een alliantie die opkomt voor een cultuurbeleid dat afgestemd is op de feitelijke noden en werkwijzen van artiesten en zich inzet voor de verbetering van de werkomstandigheden van onafhankelijke kunstenaars en kunstwerkers. Zij menen dat hun belang bij de tussenkomst blijkt uit het feit dat de bestreden bepalingen het door hen nagestreefde cultuurbeleid doorkruisen en doordat zij een negatief effect hebben op, enerzijds, de mogelijkheid voor kunstenaars om te worden tewerkgesteld in het secundair onderwijs en, anderzijds, de uitstroom van leerlingen naar de kunstensector.

A.7. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen », tussenkomende partij, en de Vlaamse Regering voeren aan dat de memorie van tussenkomst van « H/Art voor onderwijs » en anderen slechts ontvankelijk is in zoverre zij uitgaat van de acht natuurlijke personen die de memorie hebben ondertekend. Zij wijzen erop dat de tussenkomende partijen geen advocaat hebben aangesteld en dat de memorie van tussenkomst enkel is ondertekend door acht natuurlijke personen. Zij menen bovendien dat de vereniging « H/Art voor onderwijs » niet kan tussenkomen in de onderhavige zaken, daar zij een feitelijke vereniging is.

Wat de memorie van tussenkomst van het GO! en de vzw « GO! ouders » betreft

A.8. Het GO! en de vzw « GO! ouders » wensen tussen te komen in de onderhavige zaken ter verdediging van de bestreden bepalingen en ter bestrijding van de grieven van de verzoekende partijen. Zij zetten uiteen dat de eerste tussenkomende partij het officieel onderwijs dat in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap wordt georganiseerd, vertegenwoordigt. Zij menen dat het GO! als onderwijsverstrekker beschikt over het rechtens vereiste belang om in de onderhavige procedure tussen te komen. Zij wijzen erop dat een vernietiging van de eindtermen voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs ertoe zou leiden dat de oude eindtermen herleven, waardoor de scholen van het GO! zich plots geconfronteerd zouden zien met leerplannen die niet langer in overeenstemming zijn met de eindtermen. Bovendien dreigt er volgens hen voor de leerlingen een breuk te ontstaan in de leerlijnen en het curriculum, doordat de aan de oude eindtermen aan te passen leerplannen niet zullen zijn afgestemd op de structuurhervorming van het secundair onderwijs. Zij wijzen erop dat de tweede tussenkomende partij, volgens haar statuten, de ouderwerking en de oprichting van ouderverenigingen bij onderwijsinstellingen van het GO! stimuleert en begeleidt. Zij menen dat ook de tweede tussenkomende partij belang heeft bij de tussenkomst, daar een vernietiging van de bestreden bepalingen de belangen van de ouders en van hun kinderen onherroepelijk zou schaden.

Wat de memorie van tussenkoms van de vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » betreft

A.9. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » wenst tussen te komen in de onderhavige zaken ter verdediging van de bestreden bepalingen en ter bestrijding van de grieven van de verzoekende partijen. Zij zet uiteen dat zij de koepelorganisatie is van de provinciale scholen en centra in Vlaanderen en dat haar kerntaken bestaan uit belangenbehartiging, begeleiding en nascholing. Zij meent dat zij belang heeft bij de tussenkoms daar een vernietiging van de bestreden bepalingen tot gevolg zou hebben dat er rechtsonzekerheid zou ontstaan, dat onderwijs zou moeten worden verstrekt zonder vastgelegde eindtermen die zijn geformuleerd op grond van onderwijsdoelen en sleutelcompetenties zoals bepaald in de artikelen 137 tot 147 van de Codex Secundair Onderwijs en dat afbreuk zou worden gedaan aan de progressieve uitrol van de vernieuwing van het secundair onderwijs.

Ten aanzien van de aangevoerde middelen

In de zaken nrs. 7578 en 7588

Wat het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 betreft

A.10. Het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 is afgeleid uit de schending van artikel 24, § 1, van de Grondwet.

A.11. In het eerste onderdeel van het eerste middel voeren de verzoekende partijen aan dat de actieve vrijheid van onderwijs is geschonden, doordat de bestreden bepalingen onvoldoende ruimte laten voor het verwezenlijken van een eigen pedagogisch project.

A.12.1. Uit de rechtspraak van het Hof leiden de verzoekende partijen af dat de actieve onderwijsvrijheid inhoudt dat de inrichtende machten van het onderwijs in beginsel hun eigen leerprogramma en pedagogische methoden kunnen bepalen en dat beide elementen het pedagogisch project van een school vormen. Zij menen dat daaruit volgt dat van de decreetgever kan worden verwacht dat hij, wanneer hij minimumdoelen vaststelt op het vlak van onderwijs, erover waakt dat het verwezenlijken van die doelen niet de volledige onderwijstijd in beslag neemt, om alzo voldoende tijd over te houden voor een brede vorming van de leerling, voor de professionele inbreng van de leraar en voor de eigen pedagogisch-didactische aanpak van de school.

A.12.2. De verzoekende partijen beklemtonen dat zij zich niet verzetten tegen het gebruik van duidelijke eindtermen op zich en menen dat het gebruik ervan op zich verenigbaar is met de vrijheid van onderwijs. Zij erkennen dat eindtermen kunnen worden gebruikt om de kwaliteit van het onderwijs dat wordt gefinancierd of gesubsidieerd door de overheid te waarborgen, evenals om de onderlinge gelijkwaardigheid van dat onderwijs en de gelijkwaardigheid van de studiebewijzen en diploma's veilig te stellen. Zij menen evenwel dat eindtermen minimumdoelen moeten zijn, die kunnen worden aangevuld door de eigen doelen van de onderwijsinstellingen, en dat die minimumdoelen geen afbreuk mogen doen aan de eigen pedagogische methoden van die instellingen. Dat de eindtermen minimumdoelen dienen te zijn, blijkt volgens hen uit de artikelen 139 en 143 van de Codex Secundair Onderwijs. Zij verwijzen in dit kader ook naar rechtspraak van het Hof, volgens welke wordt geraakt aan de vrijheid van onderwijs wanneer de eindtermen zo omvangrijk en gedetailleerd zijn dat niet in redelijkheid kan worden aangehouden dat het om minimale doelstellingen gaat. Zij menen dat uit die rechtspraak blijkt dat het voorhanden zijn van een afwijkingsprocedure niet volstaat om een schending van de vrijheid van onderwijs te voorkomen en dat de decreetgever ook moet voorzien in een regulier systeem van onderwijsdoelen, waarbij de inrichtende machten die geen bijzondere pedagogische methoden hanteren een redelijke ruimte hebben om hun actieve onderwijsvrijheid uit te oefenen. Zij doen gelden dat de vrijheid van onderwijs en het recht op kwalitatief onderwijs grondrechten zijn en dat het aan het Hof staat om beide grondrechten te waarborgen. Uit de rechtspraak van het Hof leiden zij af dat eindtermen geen noodzakelijke voorwaarde vormen voor de verwezenlijking van het recht op kwalitatief onderwijs.

A.12.3. Wanneer een verduidelijking of herformulering van de eindtermen tot gevolg heeft dat de werklust toeneemt, kan die toename volgens de verzoekende partijen raken aan de vrijheid van onderwijs en dienen de nieuwe eindtermen de toets van de redelijkheid en evenredigheid te doorstaan. Zij menen dat de bestreden bepalingen die toets manifest niet doorstaan. Zij doen gelden dat het pedagogisch project van de katholieke scholen in het gedrang komt door die bepalingen, ten eerste, omdat de beschikbare lestijd te beperkt is om het eigen project

te realiseren en, ten tweede, omdat bepaalde eindtermen, mede door hun detaillistische en didactisch-sturende motivering, onverzoenbaar zijn met de christelijke visie van enkele onderwijsverstrekkers. Zij vestigen er de aandacht op dat in de loop van de totstandkoming van de bestreden bepalingen niet alleen de katholieke scholen, maar ook de Raad van State en andere onderwijsinstanties, de decreetgever hebben gewaarschuwd dat de in het voorontwerp en ontwerp van decreet vervatte eindtermen klaarblijkelijk niet haalbaar leken binnen de beschikbare onderwijstijd.

A.12.4. Dat de bestreden bepalingen geen ruimte laten om het eigen pedagogisch project te realiseren, blijkt volgens de verzoekende partijen onder meer uit het feit dat de vrije scholen geen volwaardige plaats meer kunnen geven aan artistieke vorming in de modellessentabellen. Zij wijzen erop dat zij gedwongen worden om een clustervak MEAV (maatschappelijke, economische en artistieke vorming) in te richten waarin kunst slechts op een beperkte wijze aan bod kan komen. Zij menen daarnaast dat de bestreden bepalingen te veel inzetten op algemene vorming, waardoor de specifieke vorming in het gedrang komt.

A.12.5. De verzoekende partijen illustreren hun kritiek op de bestreden bepalingen aan de hand van meerdere verklaringen van inrichtende machten van onderwijs, waarin wordt aangegeven op welke wijze de bestreden bepalingen hen verhinderen om hun pedagogisch project te verwezenlijken.

A.13. In het tweede onderdeel van het eerste middel voeren de verzoekende partijen aan dat de actieve vrijheid van onderwijs is geschonden, doordat de bestreden bepalingen een pedagogisch-didactische sturing inhouden.

A.14.1. Uit de rechtspraak van het Hof leiden de verzoekende partijen af dat de actieve vrijheid van onderwijs voor de inrichtende machten het recht inhoudt om onderwijs in te richten en aan te bieden dat zijn eigenheid vindt in bepaalde pedagogische of onderwijskundige opvattingen. Zij menen dat de bestreden bepalingen de pedagogische vrijheid van de onderwijsinstellingen inperken, doordat de vastgestelde eindtermen pedagogisch-didactisch sturend zijn.

A.14.2.1. De didactische sturing van de eindtermen blijkt volgens de verzoekende partijen onder meer uit het feit dat bij het opstellen van die eindtermen ervoor werd gekozen de evalueerbaarheid ervan te enten op de herziene taxonomie van Bloom, een pedagogische taxonomie die in essentie is bedoeld voor de leerkracht om het beheersingsniveau van de leerling te evalueren. Door de eindtermen te formuleren aan de hand van een pedagogische taxonomie die uiteenvalt in een cognitieve, affectieve en psychomotorische dimensie, door bovendien een verschil tussen kennis, vaardigheden, inzichten en attitudes te bepalen en door ten slotte nog een onderscheid te maken tussen feitenkennis, conceptuele kennis, procedurele kennis en metacognitieve kennis, worden die eindtermen volgens de verzoekende partijen niet alleen bijzonder gedetailleerd en lang, maar ook didactisch sturend.

A.14.2.2. De verzoekende partijen wijzen erop dat verscheidene onderwijsverstrekkers zich in de loop van de ontwikkeling van de eindtermen meermaals hebben verzet tegen de keuze om gebruik te maken van de voormelde taxonomie. Dat die taxonomie wel degelijk een pedagogisch ordeningskader is met didactische sturing, werd volgens hen door de decreetgever zelf erkend in de context van het decreet van 19 juni 2020 « over vervangende eindtermen en uitbreidingsdoelen Nederlands in de eerste graad van het secundair onderwijs, op initiatief van de Federatie Steinerscholen Vlaanderen vzw » en werd volgens hen reeds op 27 september 2018 door de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) in een advies beklemtoond. Zij menen dat ook het GO! erkent dat de herziene taxonomie van Bloom didactisch sturend is. Dat de eindtermen didactisch sturend zijn, blijkt volgens hen ook uit de adviezen van de onderwijsinspectie over de door de vzw « Katholiek Onderwijs Vlaanderen » ingediende voorlopige leerplannen voor de tweede graad van het secundair onderwijs.

A.14.3. De didactische sturing van de onderwijsdoelen volgt volgens de verzoekende partijen niet alleen uit het gebruik van de herziene taxonomie van Bloom, maar ook uit de detaillistische formulering van die doelen. Zij bekritisieren het gebruik van « context » binnen de formulering van de eindtermen, omdat die context niet didactisch neutraal is, evenals het expliciteren van procedurele kennis in de eindtermen, omdat die procedurele kennis de didactische hulpmiddelen meebepaalt die de leerkracht dient te gebruiken om de eindtermen te bereiken. Zij bekritisieren eveneens het exhaustief expliciteren van kennis. Zij bekritisieren ten slotte het feit dat de decreetgever zeer arbitrair is omgesprongen met de cognitieve dimensie in de eindtermen, schijnbaar zonder zich ervan bewust te zijn welke implicaties dit heeft op het vlak van de didactische sturing. Zij wijzen bijvoorbeeld erop dat het nemen van notities en het formuleren van onderzoeksvragen volgens hen ten onrechte op het niveau « creëren » werden geplaatst, wat met zich meebrengt dat het nemen van notities en het formuleren van

onderzoeksvragen op dat niveau moet worden onderwezen en geëvalueerd en de scholen aldus worden belemmerd om in te zetten op de daadwerkelijke vormen van creëren.

A.14.4. De verzoekende partijen menen dat de eindtermen ook didactisch sturend zijn omdat ze, voornamelijk in de procedurele kennis die erin wordt beschreven, een te sterke constructivistische ondertoon hebben, wat niet strookt met hun mensbeeld. Zij zijn van oordeel dat in bepaalde eindtermen attitudes vanuit een constructivistisch mensbeeld worden omschreven als kennis. Zij verwijzen daarbij bijvoorbeeld naar een eindterm waarbij de procedurele kennis is omschreven in die zin dat de leerlingen ethische en sociaal aanvaardbare gedragsregels moeten toepassen binnen de context van een medium. Zij menen dat daaruit volgt dat van leerlingen wordt verwacht dat ze niet alleen kennis hebben van die ethische en sociaal aanvaardbare gedragsregels, maar zich er ook daadwerkelijk naar gedragen, zodat scholen via de schoolinspectie negatief kunnen worden beoordeeld indien hun leerlingen die gedragsnorm niet bereiken. Ze verwijzen daarbij ook naar andere eindtermen waarvan de procedurele kennis volgens hen in werkelijkheid attitudes betreft. Zij merken op dat zij attitudes en vaardigheden uiteraard belangrijk vinden, maar dat zij het er fundamenteel mee oneens zijn dat « het goede » (de gewenste attitude of procedurele kennis) kennen, ertoe zal leiden dat de leerlingen ook « het goede » zullen doen. In dit kader wijzen de verzoekende partijen ook erop dat de eindtermen voor de tweede graad bepalen dat leerlingen hun leeropvattingen, hun leerproces en hun leerresultaat aan de hand van strategieën reguleren. Zij menen dat dit betekent dat elke zestienjarige leerling in de tweede graad reeds in staat moet zijn om zijn leerproces en leerresultaat te reguleren, wat volgens hen een volledig onrealistische verwachting is en bovendien raakt aan het mensbeeld van onderwijsverstrekkers die ervan uitgaan dat voor sommige groepen van leerlingen een traject moet worden uitgetekend waar een dergelijk beheersingsniveau helemaal nog niet wordt verwacht op het einde van de tweede graad.

A.14.5. De verzoekende partijen verwijzen ten slotte naar verschillende verklaringen van inrichtende machten van onderwijs waaruit blijkt dat zij de eindtermen of bepaalde onderdelen ervan didactisch sturend vinden.

A.15. In het derde onderdeel van het eerste middel voeren de verzoekende partijen aan dat de actieve vrijheid van onderwijs is geschonden, doordat de onderwijsdoelen meer zijn dan minimumdoelen, aangezien de verwezenlijking ervan de volledige onderwijstijd in beslag neemt, waardoor de bestreden bepalingen een onderwijsprogramma inhouden en waardoor er onvoldoende ruimte overblijft voor specifieke vorming.

A.16.1. De verzoekende partijen zijn van oordeel dat de tijd die nodig is om de onderwijsdoelen te realiseren nagenoeg de volledige onderwijstijd dekt. Zij menen dat de bestreden bepalingen aldus een soort onderwijsprogramma opleggen in plaats van minimumdoelen. Dit heeft volgens hen tot gevolg dat er geen ruimte meer is om kwalitatieve specifieke vorming te bieden aan de leerlingen, laat staan dat er nog afdoende complementaire uren zouden overblijven om eigen doelen op kwalitatieve wijze na te streven. Zij wijzen erop dat ook andere onderwijsinstanties, zoals de Onderwijsvereniging van Steden en Gemeenten, het Provinciaal Onderwijs Vlaanderen en het Overleg Kleine Onderwijsverstrekkers hebben aangegeven dat de nieuwe onderwijsdoelen een ernstige impact hebben op de onderwijstijd, niet alleen omdat er nieuwe eindtermen werden gecreëerd, maar ook omdat de bestaande eindtermen aanzienlijk werden verbreed. In vergelijking met de eindtermen die het Hof bij zijn arrest nr. 76/96 van 18 december 1996 heeft beoordeeld en met de « socles de compétences » die het Hof bij zijn arrest nr. 49/2001 van 18 april 2001 heeft beoordeeld, zijn de bestreden eindtermen volgens de verzoekende partijen aanzienlijk omvangrijker en gedetailleerder.

A.16.2. De verzoekende partijen zijn van mening dat de realisatie van de minimumdoelen maximum 70 % van de onderwijstijd in beslag zou mogen nemen, waardoor er minstens 30 % van die tijd overblijft voor de vrije katholieke scholen om een eigen pedagogisch project te verwezenlijken. Ze verwijzen daarbij naar een voorstel dat in Nederland op het vlak van de onderwijsdoelen werd gedaan.

A.16.3. De verzoekende partijen menen dat de katholieke onderwijsverstrekkers niet het leerplan kunnen hanteren dat zij wensen te hanteren omdat de realisatie van de nieuwe onderwijsdoelen de onderwijstijd nagenoeg volledig in beslag neemt. De eerste verzoekende partij wijst erop dat zij in de aan de nieuwe eindtermen aangepaste leerplannen een *disclaimer* heeft moeten opnemen waarin zij naar de scholen toe uiteenzet dat er veelal onvoldoende ruimte zal zijn om de leerplandoelen met voldoende diepgang te realiseren binnen de beschikbare onderwijstijd of voor het schoolbestuur, het lerarenteam of de individuele leraar om eigen inhoudelijke of didactische keuzes te maken. Kentekenend voor de problematiek betreft volgens hen het feit dat de eerste

verzoekende partij in de leerplannen de artistieke vakken noodgedwongen heeft moeten vervangen door een overkoepelend vak MEAV, terwijl zij zich steeds heeft verzet tegen de invoering van dat vak. Ook de andere verzoekende partijen verzetten zich tegen het verminderen van de artistieke vorming in het geheel van de opleiding. De verzoekende partijen doen daarbij nog gelden dat uit het verleden is gebleken dat de onderwijsinspectie zich bijzonder stringent opstelt bij het goedkeuren van de leerplannen en weinig ruimte laat aan de onderwijsverstrekkers om op de meest efficiënte wijze de onderwijsdoelen te verwerken in de leerplannen.

A.16.4. De verzoekende partijen merken op dat bij het opstellen van de onderwijsdoelen nooit een objectief berekeningsinstrument werd gebruikt om de impact van de uitbreiding van die doelen op de beschikbare onderwijstijd te meten en menen dat het toekomt aan het Hof om in het kader van de evenredigheidstoets rekening te houden met dat element. Zij wijzen erop dat de bevoegde minister van oordeel is geweest dat het onmogelijk is om zulk een berekeningsinstrument te ontwerpen en te hanteren. Zij stellen evenwel vast dat voor het hoger onderwijs wel gebruik werd gemaakt van een objectief berekeningsmechanisme voor de ontwikkeling van het systeem van studiepunten, en leiden daaruit af dat het standpunt van de minister bijzonder ongeloofwaardig is. Zij wijzen erop dat in de memorie van toelichting bij het bestreden decreet melding wordt gemaakt van 40 lesweken die in een schooljaar theoretisch beschikbaar zijn, van 32 lesweken die in de praktijk beschikbaar zijn en van 25 lesweken die nodig zouden zijn voor de realisatie van de eindtermen. De verzoekende partijen zijn van oordeel dat die aantallen niet overeenkomen met de werkelijkheid. Zij menen dat er in de praktijk beduidend minder dan 30 lesweken per jaar beschikbaar zijn om de leerlingen te onderwijzen, en dit onder meer omdat de katholieke scholen examens organiseren voor de paasvakantie, omdat facultatieve verlofdagen en pedagogische studiedagen dienen te worden ingebouwd, en omdat de scholen nog aan andere verplichtingen moeten voldoen, zoals die met betrekking tot het medisch onderzoek en met betrekking tot evacuatieoefeningen. Uit berekeningen die de eerste verzoekende partij heeft gemaakt, blijkt volgens hen bovendien dat het aantal lesweken dat volgens de memorie van toelichting nodig is voor de realisatie van de onderwijsdoelen, namelijk 25, evenmin overeenkomt met de werkelijkheid. Die berekeningen tonen volgens hen aan dat zo goed als alle onderwijstijd wordt ingenomen door de realisatie van de eindtermen, waardoor zo goed als geen ruimte meer overblijft voor uitdieping van de leerstof, voor eigen inbreng van de leerlingen, de leraren en de scholen en voor het eigen pedagogisch project. Ze beklemtonen bovendien dat het niet realistisch is ervan uit te gaan dat elk lesuur volledig kan worden besteed aan het onderwijzen van de leerlingen, vermits ook tijd dient te worden besteed aan administratieve taken en aan ordehandhaving in de klas.

De verzoekende partijen zijn van oordeel dat de wijzigingen die na het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State werden aangebracht in de onderwijsdoelen, niet van dien aard zijn dat zij de schending van de actieve onderwijsvrijheid kunnen verhelpen. Zij zetten uiteen dat die wijzigingen onder meer betrekking hebben op het wegwerken van het onderscheid tussen transversale en inhoudelijke eindtermen. Zij beschouwen die wijziging als een verbetering omdat daardoor bijkomende didactische sturing is verdwenen, maar menen dat ze niets verandert aan de onderwijstijd die nodig is om de eindtermen te realiseren. Ook de overige wijzigingen hebben volgens hen geen wezenlijke impact op de onderwijstijd.

A.16.5. De verzoekende partijen voeren eveneens aan dat zij door de bestreden bepalingen worden geraakt doordat die bepalingen onvoldoende ruimte laten om specifieke vorming van de leerlingen te realiseren in de doorstroom-, dubbele en arbeidsmarktgerichte finaliteit. Zij doen gelden dat de nieuwe eindtermen met zich meebrengen dat de algemene vorming in omvang wordt vermeerderd, ook voor de domeingebonden studierichtingen technisch secundair onderwijs (tso) en kunstsecundair onderwijs (kso), waardoor er weinig tijd overblijft voor de specifieke vorming die volgens de eindtermen ook moet worden gerealiseerd. Zij wijzen bijvoorbeeld erop dat de eindtermen voor Nederlands, Frans, Engels, wiskunde en natuurwetenschappen zijn geschreven op het niveau van het algemeen secundair onderwijs (aso), maar niettemin ook gelden voor het tso en het kso. De uitbreiding van de eindtermen brengt volgens hen ook onder meer met zich mee dat in de richting « Grieks-Latijn » geen mogelijkheid meer bestaat om zes uur wiskunde per week aan te bieden, dat in de richting « Latijn-wiskunde » slechts één vrij uur per jaar overblijft voor seminaries, esthetica, Duits, extra wiskunde of extra natuurwetenschappen en dat de leerlingen in doorstroomrichtingen zoals technologische wetenschappen zes uur minder specifieke vorming (zoals wiskunde of toegepaste fysica) zullen krijgen dan vandaag. Zij menen dat uit de voormelde voorbeelden nogmaals blijkt dat zij worden geraakt in hun actieve onderwijsvrijheid.

A.17.1. In het vierde onderdeel van het eerste middel voeren de verzoekende partijen aan dat de gelijkwaardigheidsaanvraag bedoeld in artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs geen mogelijkheid biedt om de bekritiseerde schending van de actieve onderwijsvrijheid te verhelpen, en dit om drie redenen.

A.17.2. De verzoekende partijen zijn, ten eerste, van oordeel dat de decreetgever de actieve vrijheid van onderwijs afdoende en proportioneel dient te waarborgen binnen de normale procedure, zonder de meerderheid van de onderwijsverstrekkers naar een uitzonderingsprocedure te duwen. In dit kader verwijzen zij naar het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State over het bestreden decreet. Ten tweede menen zij dat « gelijkwaardige » onderwijsdoelen met dezelfde problemen behept zijn als de door de decreetgever goedgekeurde doelen wat betreft de benodigde onderwijstijd. Als de onderwijsdoelen de volledige onderwijstijd in beslag nemen, kan dit volgens hen niet worden rechtgezet met « gelijkwaardige » onderwijsdoelen. Ten derde menen zij dat in het verleden is gebleken dat een gelijkwaardigheidsaanvraag dermate stringent wordt beoordeeld dat de desbetreffende procedure in werkelijkheid haar functionaliteit verliest. Zij verwijzen daarbij naar de gelijkwaardigheidsaanvraag die enkele scholen uit het netwerk van de Federatie van Rudolf Steinerscholen in Vlaanderen hebben ingediend in het kader van de inwerkingtreding van de onderwijsdoelen van de eerste graad van het secundair onderwijs, aanvraag die door de Vlaamse Regering op 20 december 2019 werd afgewezen.

A.18.1. De Vlaamse Regering is in hoofdorde van oordeel dat de eerste drie onderdelen van het middel ongegrond zijn, gelet op de mogelijkheid die de scholen hebben om een aanvraag tot gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen in te dienen. Zij verwijst naar de arresten van het Hof nrs. 76/96 en 49/2001 en leidt eruit af dat een beperking van de vrijheid van onderwijs door middel van eindtermen steeds in samenhang met het al dan niet voorhanden zijn van een mogelijkheid tot afwijking van de eindtermen moet worden beoordeeld.

Volgens de Vlaamse Regering brengt de vrijheid van onderwijs zoals ingevuld door de verzoekende partijen met zich mee dat de pedagogische vrijheid van de katholieke scholen voorrang krijgt op alle bekommernissen van de decreetgever met betrekking tot het waarborgen van de kwaliteit en de onderlinge gelijkwaardigheid van het onderwijs. Zij meent dat die invulling van de vrijheid van onderwijs strijdig is met de rechtspraak van het Hof, waaruit volgens haar blijkt dat eindtermen een adequaat middel vormen, enerzijds, om de gelijkwaardigheid van de getuigschriften en diploma's veilig te stellen en, anderzijds, om de onderlinge gelijkwaardigheid te vrijwaren van het onderwijs verstrekt in de instellingen die de ouders en de leerlingen vrij kunnen kiezen.

A.18.2. De Vlaamse Regering merkt vervolgens op dat zij, louter ondergeschikt, op de eerste drie onderdelen van het middel afzonderlijk wenst in te gaan teneinde een aantal feitelijk foutieve uitgangspunten van de verzoekende partijen te weerleggen.

A.19.1. Wat het eerste onderdeel van het middel betreft, is de Vlaamse Regering van oordeel dat de verzoekende partijen op geen enkele wijze concreet maken en bewijzen dat de bestreden bepalingen onvoldoende ruimte laten voor de eigen pedagogisch projecten van de diverse scholen. Zij verwijst naar de voorbeelden die de verzoekende partijen aanhalen en merkt daarbij op dat zij uit het oog verliezen dat het telkens gaat om het project van een individuele onderwijsinstelling. Zij doet daarbij gelden dat de vrijheid van onderwijs niet kan worden beschouwd als een optelsom van alle pedagogische visies van alle onderwijsinstellingen die deel uitmaken van het Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Aangezien elke onderwijsinstelling eigen pedagogische accenten legt, vereist de vrijheid van onderwijs volgens haar niet dat in één enkele onderwijsinstelling alle door de verzoekende partijen aangehaalde accenten mogelijk moeten worden gemaakt.

Zij meent bovendien dat uit de rechtspraak van het Hof blijkt dat het de overheid toekomt om de kwaliteit van het onderwijs te garanderen. Artikel 24 van de Grondwet reikt volgens haar geenszins zover dat de onderwijsinstellingen onbegrensd hun pedagogische vrijheid kunnen laten gelden. Zij beklemtoont daarbij dat het tot de beleidsvrijheid van de decreetgever behoort om de inhoud van de eindtermen te bepalen.

De Vlaamse Regering is van oordeel dat de verzoekende partijen ten onrechte laten doorschemeren dat de pedagogische projecten van de diverse katholieke scholen wezenlijk van elkaar verschillen. Zij doet gelden dat zo goed als alle katholieke onderwijsinstellingen dezelfde leerplannen gebruiken, namelijk de leerplannen die door de vzw « Katholiek Onderwijs Vlaanderen » werden opgesteld. Zij merkt daarbij op dat in het verleden is gebleken dat die leerplannen de onderwijsvrijheid van de individuele katholieke scholen beperken.

De Vlaamse Regering meent ook dat de verzoekende partijen ten onrechte laten doorschemeren dat het pedagogisch project van een school enkel binnen de complementaire uren kan worden verwezenlijkt, terwijl het volledige curriculum in wezen doorvlochten is met het pedagogisch project van een school.

A.19.2. De Vlaamse Regering is van oordeel dat de kritiek die de verzoekende partijen uiten in het kader van het eerste onderdeel van het eerste middel niet steeds is gericht tegen de bestreden bepalingen, maar tegen het decreet van 20 april 2018 « tot wijziging van de Codex Secundair Onderwijs van 17 december 2010, wat betreft de modernisering van de structuur en de organisatie van het secundair onderwijs » (hierna : het decreet van 20 april 2018). Zij merkt daarbij op dat de keuzes die de decreetgever bij dat decreet heeft gemaakt op grond van de finaliteit van de studierichtingen, bepalend zijn voor de minimale doelstellingen die de eindtermen, met het oog op het bereiken van die finaliteit, formuleren. Zij verwijst naar meerdere voorbeelden waarmee de verzoekende partijen hun kritiek op de bestreden bepalingen trachten te staven en doet daarbij gelden dat hun kritiek in werkelijkheid de bij het decreet van 20 april 2018 gemaakte keuzes betreft.

A.19.3. De Vlaamse Regering betwist de stelling van de verzoekende partijen dat de bestreden bepalingen minder aandacht geven aan kunst- en cultuureducatie. Zij merkt op dat kunst en cultuur in de eindtermen zijn opgenomen voor alle graden, alle finaliteiten en alle onderwijsvormen van het secundair onderwijs, terwijl er onder de vroegere regelgeving enkel in de eerste graad van dat onderwijs eindtermen voor artistieke opvoeding voorhanden waren. Zij betwist ook de stelling van de verzoekende partijen dat de bestreden bepalingen het nastreven van een brede persoonsvorming en van socialisering van de leerlingen zouden verhinderen en wijst erop dat die doelstellingen, in tegenstelling tot in de vroegere regelgeving, uitdrukkelijker zijn opgenomen in de nieuwe eindtermen.

A.20.1. Wat het tweede onderdeel van het eerste middel betreft, is de Vlaamse Regering van oordeel dat de verzoekende partijen niet aantonen dat de bestreden bepalingen de onderwijsinstellingen zouden verhinderen hun eigen pedagogische keuzes te maken.

A.20.2. Wat het gebruik van de herziene taxonomie van Bloom betreft, wijst de Vlaamse Regering erop dat artikel 138, tweede lid, van de Codex Secundair Onderwijs bepaalt dat bij de ontwikkeling en de implementatie van de doelen rekening wordt gehouden met de coherentie en continuïteit over het lager en het secundair onderwijs heen en, specifiek voor het secundair onderwijs, over de graden heen. Zij wijst ook erop dat artikel 143 van die Codex bepaalt dat de ontwikkelcommissie een beperkt aantal sober geformuleerde, duidelijke, competentiegerichte en evalueerbare eindtermen dient te formuleren, waar de aspecten kennis, vaardigheden, inzicht en, in voorkomend geval, attitudes aan bod komen. Om de door de voormelde bepalingen vereiste duidelijkheid, consistentie en coherentie te kunnen verzekeren, was er volgens de Vlaamse Regering nood aan een gemeenschappelijk begrippenkader en format dat voor alle eindtermen kon worden gehanteerd.

Zij is van oordeel dat de keuze van de taxonomie die bij de ontwikkeling van de eindtermen wordt gebruikt, behoort tot de beleidsvrijheid van de decreetgever en dat het niet toekomt aan het Hof om zich daarover uit te spreken in het kader van een toetsing van de bestreden bepalingen aan artikel 24 van de Grondwet. Gelet op de voormelde bepalingen van de Codex Secundair Onderwijs is de keuze voor de herziene taxonomie van Bloom volgens de Vlaamse Regering overigens een logische keuze. Die taxonomie laat volgens haar toe om de einddoelen voor het onderwijs op zulke wijze te bepalen dat houvast en duidelijkheid wordt geboden aan de scholen en de leerkrachten, wat juist de betrachting is geweest van de decreetgever. Zij merkt ook op dat het format dat werd gebruikt voor de bestreden eindtermen identiek is aan het format dat werd gebruikt voor de eindtermen van de eerste graad van het secundair onderwijs, die door de verzoekende partijen niet werden bestreden bij het Hof, en dat het format doorheen het ontwikkel- en valideringsproces van de eindtermen van de eerste graad werd uitgewerkt met betrokkenheid van de leden van de valideringscommissie en vertegenwoordigers van de onderwijskoepels.

De Vlaamse Regering meent dat het gebruik van de herziene taxonomie van Bloom niet ertoe leidt dat de pedagogisch-didactische vrijheid van de onderwijsinstellingen wordt beperkt. De taxonomie is volgens haar uitsluitend gebruikt om de inhoud van de eindtermen te ordenen naar gelang van feitenkennis, conceptuele kennis, procedurele kennis en metacognitieve kennis en om de dimensie, namelijk de cognitieve, affectieve en/of psychomotorische dimensie, en het daarbij horende beheersingsniveau te verduidelijken. Zij zet uiteen dat het beheersingsniveau betrekking heeft op het geheel van de eindterm en dat dit beheersingsniveau, wat het cognitieve betreft, wordt bepaald door het handelingswerkwoord in combinatie met andere richtinggevende elementen van de eindterm. Zij meent dat de eindterm op die manier richting geeft, zonder op te leggen welke les- of evaluatieopdrachten hier concreet aan moeten worden gekoppeld. Zij beklemtoont dat de eindtermen uitsluitend het eindniveau bepalen dat minimaal moet worden bereikt en betwist de stelling van de verzoekende partijen dat

het handelingswerkwoord dat de decreetgever binnen een eindterm hanteert, ook de plaats dicteert die de eindterm in de lesopbouw dient te krijgen.

A.20.3. Uit de parlementaire voorbereiding leidt de Vlaamse Regering af dat er wat de eindtermen betreft een nood aan duidelijkheid was ontstaan, reden waarom de decreetgever bij het decreet van 20 april 2018 de coherentie en de consistentie van de te ontwikkelen onderwijsdoelen heeft beklemtoond. De uitgebreidere formulering van de eindtermen is volgens haar ingegeven door de bedoeling tegemoet te komen aan die nood. Zij meent dat de minimumdoelen beoordeeld moeten worden in het licht van het recht van de leerling op kwalitatief onderwijs, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 3, van de Grondwet.

Uit de uitgebreidere formulering van de eindtermen kan volgens haar niet worden afgeleid dat de eindtermen didactisch sturend zijn of dat ze geen minimumdoelen zijn. De Vlaamse Regering betwist dat uit de voorbeelden die de verzoekende partijen aanhalen een didactische sturing kan worden afgeleid. Zij betwist eveneens dat de eindtermen een constructivistische ondertoon hebben.

A.21.1. Wat het derde onderdeel van het middel betreft, doet de Vlaamse Regering gelden dat nergens decretaal is bepaald dat de realisatie van de onderwijsdoelen maximum 70 % van de onderwijstijd in beslag zou mogen nemen. In zoverre de verzoekende partijen daarbij verwijzen naar een voorstel uit Nederland merkt zij op dat de decreetgever niet gebonden is door een dergelijk voorstel. Zij meent dat wel degelijk rekening werd gehouden met de bezorgdheden van de onderwijsverstrekkers omtrent de haalbaarheid van de eindtermen en verwijst in dit kader naar een document waarin een vergelijking werd gemaakt tussen het aanvankelijke ontwerp van de eindtermen en de uiteindelijk goedgekeurde eindtermen.

A.21.2. Met betrekking tot de kritiek van de verzoekende partijen dat er geen instrument voorhanden is waarmee de onderwijstijd die nodig is voor de realisatie van de onderwijsdoelen, kan worden gemeten, merkt de Vlaamse Regering allereerst op dat het niet toekomt aan het Hof om de wijze waarop de bestreden bepalingen tot stand zijn gekomen te toetsen aan de Grondwet. Zij herinnert eraan dat de wijze waarop de onderwijsdoelen moeten worden vastgesteld, is bepaald in het decreet van 26 januari 2018 « tot wijziging van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 en de Codex Secundair Onderwijs, wat onderwijsdoelen betreft, en tot wijziging van de decreten Rechtspositie onderwijspersoneel » (hierna : het decreet van 26 januari 2018), dat de verzoekende partijen niet hebben bestreden bij het Hof. De Vlaamse Regering is bovendien van oordeel dat een meting van de onderwijstijd die nodig is voor de realisatie van de onderwijsdoelen, niet nodig is, daar artikel 24 van de Grondwet zulk een meting niet voorschrijft en daar de voor de realisatie van de onderwijsdoelen vereiste onderwijstijd niet zomaar becijferd kan worden door de overheid.

In zoverre de verzoekende partijen bekritisieren dat de zogenaamde generalisten in de ontwikkelcommissies niet de opdracht hebben gekregen om de haalbaarheid van de eindtermen te bewaken, doet de Vlaamse Regering gelden dat artikel 24 van de Grondwet zulk een opdracht niet vereist. Zij betwist de objectiviteit van de becijfering die de eerste verzoekende partij heeft gemaakt en merkt daarbij op dat de verzoekende partijen uit het oog verliezen dat de eindtermen niet achtereenvolgens en afzonderlijk moeten worden gerealiseerd en dat een geïntegreerde realisatie ervan mogelijk is.

De Vlaamse Regering verwijst ten slotte naar een internationale studie waaruit zou blijken dat, in vergelijking met andere Europese landen, niet redelijkerwijze kan worden beweerd dat de vrijheid van onderwijs te dezen is geschonden. Uit die studie leidt zij af dat heel wat landen het onderwijs op een veel stringentere wijze regelen dan in de Vlaamse Gemeenschap het geval is.

A.21.3. De Vlaamse Regering betwist de stelling van de verzoekende partijen dat de nieuwe eindtermen niet zouden toelaten dat jongeren worden voorbereid op het beroepsleven. Zij verwijst ter zake naar een persbericht van het Vlaams Netwerk van Ondernemingen, waaruit zij afleidt dat de bedrijfswereld voorstander is van de nieuwe eindtermen.

A.21.4. De Vlaamse Regering wijst erop dat zij een praktijkcommissie heeft opgericht met het oog op een evaluatie van de nieuwe eindtermen en, in voorkomend geval, een bijsturing ervan op het einde van het schooljaar 2021-2022. Zij meent dat op dat ogenblik aldus een onafhankelijk advies afkomstig van personen die actief zijn in de onderwijswereld, ter beschikking zal zijn. Zij betwist de stelling van de verzoekende partijen dat die praktijkcommissie in strijd met artikel 24, § 5, van de Grondwet werd opgericht.

A.22. Wat het vierde onderdeel van het middel betreft, is de Vlaamse Regering van oordeel dat de mogelijkheid waarin artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs voor de scholen voorziet om een aanvraag tot

gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen in te dienen een waarborg vormt voor de actieve vrijheid van onderwijs. Zij verwijst ter zake naar de arresten van het Hof nrs. 76/96 en 49/2001 en naar adviezen van de afdeling wetgeving van de Raad van State. Zij beklemtoont dat het Hof in de voormelde arresten heeft geoordeeld dat eindtermen die onvoldoende ruimte laten voor het pedagogisch project van de scholen, de onderwijsvrijheid raken, wat volgens haar niet hetzelfde is als de onderwijsvrijheid schenden. Zij meent dat uit die arresten blijkt dat er slechts sprake is van een schending wanneer niet voorzien is in een afwijkingsprocedure. In zoverre de verzoekende partijen de in artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs vervatte procedure bekritisieren, zijn hun grieven volgens de Vlaamse Regering niet-ontvankelijk, aangezien die procedure niet wordt geregeld door de bestreden bepalingen. Zij betwist de stelling van de verzoekende partijen dat de voormelde procedure geen afwijkingsprocedure is in de zin van de rechtspraak van het Hof en meent dat de verzoekende partijen niet duidelijk uiteenzetten waarom die procedure niet zou voldoen aan de vereisten die het Hof heeft gesteld. Om die reden meent zij dat het desbetreffende onderdeel van het middel niet-ontvankelijk is. De Vlaamse Regering is bovendien van oordeel dat een afwijkingsprocedure niet van dien aard dient te zijn dat er kan worden gewerkt met minder onderwijsdoelen, wel dat er kan worden gewerkt met onderwijsdoelen die toelaten om onderwijs te verstrekken dat uitgaat van specifieke pedagogische opvattingen. Zij beklemtoont daarbij dat het Hof erop heeft gewezen dat de afwijkingen die worden toegestaan, niet mogen raken aan de kwaliteit van het onderwijs, de inhoudelijke minimumvereisten en de gelijkwaardigheid van getuigschriften en diploma's. Zij merkt daarbij op dat wanneer niet aan die voorwaarden zou zijn voldaan, de vrijheid van de leerlingen om van school te veranderen, in het gedrang zou komen. In zoverre de verzoekende partijen aanvoeren dat in het verleden is gebleken dat de Vlaamse Regering de gelijkwaardigheidsaanvragen te stringent beoordeelt, merkt zij op dat het de aanvrager vrijstaat de desbetreffende administratieve beslissing te bestrijden bij de Raad van State.

A.23.1. Het GO! en de vzw « GO! ouders » leiden uit de rechtspraak van het Hof af dat de vrijheid van onderwijs niet eraan in de weg staat dat de bevoegde wetgever, met het oog op het verzekeren van de kwaliteit en de onderlinge gelijkwaardigheid van het met overheidsmiddelen verstrekte onderwijs, maatregelen neemt die op de onderwijsinstellingen van algemene toepassing zijn. Met verwijzing naar rechtsleer menen zij dat de vrijheid van onderwijs teleologisch moet worden geïnterpreteerd, meer bepaald in het licht van de gewijzigde maatschappelijke omstandigheden. Uit de rechtspraak van het Hof leiden zij bovendien af dat de vrijheid van onderwijs niet los kan worden gezien van het recht op onderwijs van het kind, dat de keuzevrijheid van de ouders en de vrijheid van de leerkrachten op het vlak van het onderwijs dat zij wensen te verstrekken, kan beperken. Zij menen bovendien dat uit vroegere rechtspraak van het Hof blijkt dat wanneer de eindtermen omvangrijk en gedetailleerd zijn, de vrijheid van onderwijs kan worden « geraakt », maar dat de vaststelling dat de eindtermen omvangrijk en gedetailleerd zijn op zich niet leidt tot een schending van die vrijheid. Uit die rechtspraak blijkt volgens hen dat het al dan niet aanwezig zijn van een afwijkingsprocedure doorslaggevend is.

A.23.2. Het GO! en de vzw « GO! ouders » zijn van oordeel dat te dezen niet over het hoofd mag worden gezien dat de bestreden eindtermen het resultaat zijn van afwegingen en keuzes waarvoor binnen de ruime onderwijswereld naar een consensus werd gezocht en dat de Vlaamse Regering op verschillende momenten in het wetgevingstraject heeft ingegrepen teneinde een maximaal draagvlak bij alle betrokken partijen te creëren.

A.24.1. Volgens het GO! en de vzw « GO! ouders » maken de bestreden bepalingen het de scholen niet onmogelijk hun eigen pedagogisch project te realiseren. Zij stellen vast dat de verzoekende partijen ervan lijken uit te gaan dat het pedagogisch project enkel kan worden gerealiseerd door binnen de gesubsidieerde onderwijstijd complementaire lessen te organiseren waarin eigen accenten kunnen worden gelegd, en dat zij van oordeel zijn dat slechts 70 % van de onderwijstijd bestemd mag zijn voor het realiseren van de minimumdoelen. Zij menen dat de uitgangspunten van de verzoekende partijen geen steun vinden in de rechtspraak van het Hof en bovendien lijnrecht ingaan tegen hun eigen pedagogische visie op wat een katholieke dialogeschool is, visie die ervan uitgaat dat het pedagogisch project wordt gerealiseerd in het onderwijs van elke dag, ongeacht de domeinen of de vakken.

In het licht van het voorgaande is de stelling van de verzoekende partijen dat de scholen nauwelijks complementaire lessen kunnen organiseren, volgens het GO! en de vzw « GO! ouders », niet relevant in het kader van de beoordeling van de vraag of de eindtermen voldoende ruimte laten om de doelstellingen van het eigen pedagogisch project te kunnen verwezenlijken.

A.24.2. Het GO! en de vzw « GO! ouders » zijn van oordeel dat het ontbreken van een objectief berekeningsinstrument om de impact van de eindtermen op de beschikbare onderwijstijd te meten, niet relevant is in het kader van de beoordeling van het eerste middel. Zij menen dat de overheid onmogelijk de haalbaarheid van de eindtermen in het licht van de pedagogische projecten van alle scholen kan toetsen. Zij wijzen erop dat om die reden geen objectief berekeningsinstrument werd ontwikkeld, maar dat een praktijkcommissie werd opgericht met

als taak de haalbaarheid van de eindtermen gedurende één schooljaar te evalueren en in voorkomend geval bijsturingen voor te stellen.

A.24.3. Volgens het GO! en de vzw « GO! ouders » zijn de eindtermen realiseerbaar binnen de onderwijstijd en overschrijden zij het niveau van minimale doelen niet. Zij zetten uiteen dat het GO!, net zoals de andere onderwijsverstrekkers, ontwerplessentabellen heeft opgesteld, waarin de lestijden die nodig zijn om de eindtermen van de basisvorming en de specifieke vorming te realiseren, worden geraamd. Zij wijzen erop dat bij het opstellen van die tabellen onder meer werd vastgesteld dat de inhoudelijke samenhang van een aantal eindtermen uit de basisvorming en de specifieke vorming zo groot is dat zij geïntegreerd gerealiseerd kunnen worden, waardoor er onderwijstijd kan worden vrijgemaakt. Zij leiden daaruit af dat het niet correct is alle eindtermen op te tellen om de benodigde onderwijstijd te bepalen. Zij vervolgen dat op basis van de opgemaakte ontwerplessentabellen werd vastgesteld dat er nog voldoende ruimte is voor de realisatie van het eigen pedagogisch project. Zij erkennen dat de lestijd die nodig is voor de basisvorming beperkt is toegenomen, meer bepaald met één à twee lessen op weekbasis, maar menen dat niet kan worden beweerd, zoals de verzoekende partijen doen, dat het aantal lessen die nodig zijn voor de basisvorming de volledige onderwijstijd in beslag neemt.

Zij merken vervolgens op dat op basis van de door het GO! opgestelde ontwerplessentabellen werd vastgesteld dat, met uitzondering van enkele studierichtingen, er in de regel nog ruimte is voor het organiseren van complementaire lessen, die vrij kunnen worden ingevuld door de schoolbesturen.

Het GO! en de vzw « GO! ouders » betwisten de stelling van de verzoekende partijen dat de bestreden bepalingen de scholen zouden verplichten een overkoepelend vak MEAV in te richten. Het GO! wijst erop dat het een dergelijk vak niet heeft ingericht en erin is geslaagd artistieke opvoeding, burgerschapscompetenties en financieel-economische competenties als aparte vakken aan te bieden.

A.25.1. Het GO! en de vzw « GO! ouders » zijn van oordeel dat de bestreden bepalingen geen pedagogische sturing inhouden. Zij wijzen allereerst erop dat de eindtermen voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs hetzelfde format volgen als de eindtermen voor de eerste graad van het secundair onderwijs, die niet door de verzoekende partijen werden bestreden, en dat dit format tot stand is gekomen in overleg met de leden van de valideringscommissie, met de onderwijsverstrekkers en met het kabinet van de minister van Onderwijs.

A.25.2. Wat het gebruik van de herziene taxonomie van Bloom betreft, wijzen het GO! en de vzw « GO! ouders » erop dat bij het decreet van 26 januari 2018 erin werd voorzien dat de eindtermen en de specifieke eindtermen evalueerbaar moeten zijn. Zij menen dat het omwille van die evalueerbaarheid logisch is dat elke eindterm een beheersingsniveau heeft en dat er dus gebruik wordt gemaakt van een taxonomie. Zij wijzen erop dat in de voorheen bestaande eindtermen eveneens handelingswerkwoorden (bv. beschrijven, vergelijken, analyseren, beoordelen, enz.) werden gebruikt, zij het dat men zich er niet van bewust was dat men daarmee meerdere taxonomieën door elkaar gebruikte, wat volgens hen voor heel wat onduidelijkheid heeft gezorgd voor de scholen en de leerkrachten. Zij menen dat het vermelden in de eindtermen van een beheersingsniveau door middel van handelingswerkwoorden op zich geen didactische sturing inhoudt. Het beheersingsniveau geeft volgens hen louter aan wat van de leerlingen wordt verwacht, en niet op welke wijze die doelstelling moet worden nagestreefd.

A.25.3. Het GO! en de vzw « GO! ouders » zijn van oordeel dat het expliciteren van kennis en context in de eindtermen evenmin een didactische sturing inhoudt. Zij zetten uiteen dat de nieuwe eindtermen in elk geval een doelzin bevatten, evenals een kennisafbakening waarmee wordt beschreven wat nodig is voor de realisatie van de eindterm. Zij wijzen in dit kader erop dat bij het decreet van 26 januari 2018 werd voorgeschreven dat de onderliggende kennis in de eindterm zelf moet worden geëxpliciteerd. Zij vervolgen dat, waar dat relevant is, ook de context waarin de eindterm moet worden gerealiseerd, werd geconcretiseerd en dat die context tot doel heeft de inhoud van de eindterm te koppelen aan zaken die leerlingen kennen en waar ze zich iets bij kunnen voorstellen. Zij zijn van oordeel dat de doelzin, de kennisafbakening en de context betrekking hebben op de inhoud van de eindterm, en dus niet op de pedagogische methode die moet worden toegepast.

Het GO! en de vzw « GO! ouders » wijzen erop dat de afdeling wetgeving van de Raad van State in haar advies over het voorontwerp van decreet dat heeft geleid tot de onderwijsdoelen van de eerste graad van het secundair onderwijs, heeft opgemerkt dat niet blijkt dat de omschrijving van die doelen onvoldoende ruimte zou laten om een eigen pedagogisch project te realiseren. Zij leiden daaruit af dat het bij de ontwikkeling van de onderwijsdoelen voor de eerste graad gehanteerde format, de vrijheid van onderwijs niet in het gedrang heeft

gebracht en wijzen er nogmaals op dat bij de ontwikkeling van de onderwijsdoelen voor de tweede en de derde graad hetzelfde format werd gevolgd. Dat een anders samengestelde kamer van de afdeling wetgeving van de Raad van State in haar advies over het voorontwerp van het bestreden decreet er een andere mening op nahield, heeft volgens hen niets te maken met de conceptuele keuze om in de nieuwe eindtermen de onderliggende kennis en de eventuele context te expliciteren. Zij menen dat de bezorgdheden van de afdeling wetgeving van de Raad van State uitsluitend betrekking hadden op de vraag of de eindtermen nog voldoende ruimte laten aan de scholen om de doelstellingen van het eigen pedagogisch project te verwezenlijken. Zij wijzen erop dat zij reeds hebben weerlegd dat de bestreden eindtermen onvoldoende ruimte zouden laten voor de verwezenlijking van het eigen pedagogisch project.

Het GO! en de vzw « GO! ouders » gaan vervolgens in op de individuele eindtermen die de verzoekende partijen aanhalen om aan te tonen dat ze didactisch sturend zouden zijn. Zij zetten bij elke aangehaalde eindterm uiteen waarom zij van oordeel zijn dat er geen sprake is van een didactische sturing.

A.25.4. Het GO! en de vzw « GO! ouders » ontkennen niet dat de eindtermen van bepaalde sleutelcompetenties, door de opname van de vereiste kennis en het beheersingsniveau, vrij gedetailleerd zijn, maar menen dat het aantal onderliggende kenniselementen van een eindterm op zich niets zegt over het belang ervan of over de benodigde onderwijstijd om de eindterm te realiseren.

A.25.5. Uit de rechtspraak van het Hof leiden het GO! en de vzw « GO! ouders » af dat er geen verbod bestaat om middels de eindtermen bepaalde waarden, opvattingen en houdingen voor te schrijven. Hoewel wordt aangenomen dat eindtermen die attitudes betreffen, meer van dien aard kunnen zijn dat zij een beperking inhouden van de mate waarin onderwijs kan worden vormgegeven op basis van eigen pedagogische en onderwijskundige opvattingen, houden de bestreden bepalingen volgens hen daarmee rekening door te bepalen dat de attitudinale eindtermen minimumdoelen zijn die omschrijven welke houdingen wenselijk worden geacht voor een leerlingenpopulatie. De desbetreffende eindtermen en specifieke eindtermen moeten aldus volgens hen enkel worden nagestreefd.

A.26. Wat het vierde onderdeel van het middel betreft, zijn het GO! en de vzw « GO! ouders » van oordeel dat de mogelijkheid om een aanvraag tot gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen in te dienen, precies toelaat om tegemoet te komen aan de bezorgdheden van de verzoekende partijen inzake de beweerdte aantasting van de vrijheid van onderwijs. Dat die mogelijkheid wel degelijk toelaat om tegemoet te komen aan zulke bezorgdheden blijkt volgens hen uit de verklaring van de Steinerscholen dat zij al 25 jaar consequent gebruik maken van de mogelijkheid om afwijkingen aan te vragen. In zoverre de verzoekende partijen beweren dat de gelijkwaardigheidsprocedure te rigide wordt toegepast, waardoor die procedure zou worden uitgehold, merken het GO! en de vzw « GO! ouders » op dat die bewering voorbijgaat aan de *ratio legis* van de afwijkingsprocedure. Zij zetten uiteen dat de gelijkwaardigheidsprocedure geen vrijgeleide inhoudt om de door de decreetgever vastgestelde minimumdoelen op het vlak van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes naast zich neer te leggen. Zij menen dat uit de rechtspraak van het Hof blijkt dat afwijkingen op de door de decreetgever vastgestelde eindtermen logischerwijs beperkt moeten blijven. Enkel zo kan volgens hen immers worden gegarandeerd dat geen afbreuk wordt gedaan aan de doelstellingen inzake de kwaliteit van het onderwijs en de gelijkwaardigheid van de studiebewijzen. Zij menen dat de decreetgever precies daarom de mogelijkheid om vervangende eindtermen gelijkwaardig te laten verklaren, aan voorwaarden heeft verbonden, waaronder de voorwaarde dat de vervangende eindtermen in hun geheel gelijkwaardig moeten zijn met de eindtermen die werden goedgekeurd door het Vlaams Parlement en derhalve moeten toelaten gelijkwaardige studiebewijzen af te geven. Zij wijzen erop dat de verzoekende partijen, daar zij van oordeel zijn dat bepaalde eindtermen een constructivistische ondertoon hebben, een aanvraag bij de Vlaamse Regering zouden kunnen indienen om voor die eindtermen vervangende eindtermen te laten goedkeuren.

A.27.1. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » is van oordeel dat het eerste middel gedeeltelijk niet-ontvankelijk is en voor het overige niet gegrond.

A.27.2. In zoverre de verzoekende partijen in het vierde onderdeel van het middel aanvoeren dat een beoordeling van een gelijkwaardigheidsaanvraag te rigide zou gebeuren, voeren zij volgens de vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » grieven aan die niet gericht zijn tegen de bestreden bepalingen, maar wel tegen de voor de gelijkwaardigheidsaanvraag geldende beoordelingscriteria vervat in artikel 146, § 3, van de Codex Secundair Onderwijs. Zij merkt op dat die laatste bepaling niet het voorwerp uitmaakt van de huidige beroepen, zodat de desbetreffende grief volgens haar niet ontvankelijk is.

A.27.3. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » is van oordeel dat de vrijheid van onderwijs niet absoluut is en moet worden geïnterpreteerd in het licht van artikel 22bis van de Grondwet, naar luid waarvan het belang van het kind primeert bij iedere beslissing die het aangaat, en in het licht van het recht van het kind op kwaliteitsvol onderwijs, zoals gewaarborgd door artikel 24 van de Grondwet. Zij meent dat onderwijsdoelen nood hebben aan concretisering en dat door een dergelijke concretisering waarborgen worden geboden aan de ouders en de leerlingen op het vlak van het recht op onderwijs en de gelijkheid van alle leerlingen. Zij meent dat de nieuwe onderwijsdoelen de verwezenlijking van het eigen pedagogisch project van de scholen niet verhinderen. Uit de lessentabellen die de scholen die behoren tot het provinciaal onderwijs hebben opgemaakt, blijkt volgens haar dat de nieuwe onderwijsdoelen haalbaar zijn en dat er nog tijd overblijft om te voorzien in complementaire uren. Zij wijst erop dat elke school bovendien de mogelijkheid heeft om extra lessen in te richten bovenop de standaard 32 lessen per week en dat veel scholen gebruik maken van die mogelijkheid. Zij vervolgt dat de provinciale scholen bij de opmaak van hun lessentabellen maximaal gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheden die worden geboden door artikel 157/3 van de Codex Secundair Onderwijs, zoals aangevuld door artikel 23 van het bestreden decreet. Zij zet uiteen dat de onderwijsdoelen volgens die bepaling binnen eenzelfde vak of vakkencluster en binnen dezelfde onderwijstijd mogen worden gerealiseerd. Zij verwijst eveneens naar artikel 139, § 2, van de Codex Secundair Onderwijs, volgens hetwelk de schoolbesturen bevoegd zijn om de verbinding te maken tussen de eindtermen en de vakken of vakkenclusters. Zij meent dat die bepaling de scholen veel ruimte biedt bij het opmaken van de lessentabellen en de weekroosters en dat die bepaling aantoont dat de pedagogische vrijheid van de scholen niet is aangetast.

A.27.4. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » bekritiseert het uitgangspunt van de verzoekende partijen dat het verwezenlijken van het eigen pedagogisch project pas start nadat de basisvorming is afgehandeld. Zij beargumenteert haar kritiek op een gelijksoortige wijze als het GO! en de vzw « GO! ouders ».

A.27.5. Met betrekking tot het door de verzoekende partijen aangehaalde overkoepelende vak MEAV, doet de vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » gelden dat het niet juist is dat de modernisering van het secundair onderwijs leidt tot minder artistieke vorming. Zij wijst erop dat er vóór het bestreden decreet niet voor alle onderwijsniveaus van de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs, aparte eindtermen voor artistieke vorming bestonden. Zij begrijpt niet dat het protest vanuit het kunstonderwijs zich richt tegen de bestreden bepalingen, daar die bepalingen, in tegenstelling tot de voorheen toepasselijke bepalingen, duidelijk voorzien in eindtermen voor artistieke vorming. Zij wijst in dit kader nog erop dat de provinciale scholen geen overkoepelend vak hebben georganiseerd en in voldoende ruimte hebben voorzien in de lessentabellen om artistieke vorming aan de leerlingen aan te bieden in de tweede graad.

A.27.6. Voor het overige beargumenteert de vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » haar standpunt op een gelijksoortige wijze als de Vlaamse Regering, het GO! en de vzw « GO! ouders ».

Wat het tweede middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 betreft

A.28. Het tweede middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 is afgeleid uit de schending van het recht van het kind op kwalitatief onderwijs, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 3, van de Grondwet, in samenhang gelezen met de artikelen 13 en 27 van het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, met de artikelen 28 en 29 van het Verdrag inzake de rechten van het kind, met artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en met artikel 14 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, en uit de schending van het recht op actieve onderwijsvrijheid van de onderwijsverstrekkers, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 1, van de Grondwet.

A.29. In het eerste onderdeel van het tweede middel voeren de verzoekende partijen aan dat de bestreden bepalingen het recht op actieve onderwijsvrijheid, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 1, van de Grondwet, schenden, doordat die bepalingen zijn gebaseerd op een te eenzijdige visie op onderwijskwaliteit, waardoor zij geen adequaat middel zijn om het nagestreefde doel van verhoging van de kwaliteit van het onderwijs te bereiken, of minstens een onevenredige inperking inhouden van de onderwijsvrijheid van de onderwijsverstrekkers.

A.30.1. Volgens de verzoekende partijen houdt de actieve onderwijsvrijheid ook het recht in om eigen accenten te leggen inzake kwaliteit en kwaliteitszorg. Zij menen dat de bestreden bepalingen dat recht aantasten als gevolg van een eenzijdige en vernauwde focus van de decreetgever op wat kwaliteit is. Hoewel de doelstelling

om de onderwijskwaliteit te verhogen volgens hen legitiem is en bovendien in overeenstemming met de internationale verplichtingen inzake het recht op onderwijs, zijn zij van oordeel dat de eindtermen geen pertinent middel zijn om die doelstelling te bereiken. Indien zou moeten worden aanvaard dat de eindtermen wel een pertinent middel zijn om de onderwijskwaliteit te verhogen, dan is de decreetgever bij het vaststellen van die eindtermen volgens hen zodanig ver gegaan dat er dient te worden gesproken van een onevenredige inperking van de vrijheid van onderwijs.

A.30.2. De verzoekende partijen menen dat de door de decreetgever gemaakte keuzes niet zullen leiden tot een verhoging van de onderwijskwaliteit, maar integendeel een lagere onderwijskwaliteit met zich zullen meebrengen, wat volgens hen in strijd is met de *standstill*-verplichting die geldt voor economische, sociale en culturele rechten, zoals het recht op onderwijs. Zij menen dat een verhoging van de onderwijskwaliteit enkel kan door middel van inspanningen die geleverd worden door de scholen. De lat verhogen, wat de eindtermen betreft, moet volgens hen noodzakelijkerwijze gepaard gaan met meer ruimte om te kunnen remediëren en differentiëren, zo niet komt niet alleen de onderwijskwaliteit in haar geheel onder druk te staan, maar in het bijzonder ook het recht op gelijke onderwijskansen voor elk kind en het recht op gelijke kansen voor elk kind om een volwaardige plaats in de samenleving te kunnen opnemen, zoals gewaarborgd door de in het middel vermelde internationale en Europese normen.

A.31. In het tweede onderdeel van het tweede middel voeren de verzoekende partijen aan dat de bestreden bepalingen het recht op kwalitatief onderwijs en het recht op gelijke onderwijskansen, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 3, van de Grondwet, in samenhang gelezen met de in het middel vermelde internationale en Europese normen, en al dan niet in samenhang gelezen met artikel 24, § 1, van de Grondwet, schenden.

A.32.1. De verzoekende partijen zetten uiteen dat artikel 24, § 3, van de Grondwet het recht op onderwijs waarborgt, maar niet uitdrukkelijk het recht op kwalitatief onderwijs. Zij menen echter dat dit laatste recht voortvloeit uit internationale verdragen en aanbevelingen van internationale verdragsorganen. In die internationale verdragen en aanbevelingen staat het recht op gelijke onderwijskansen volgens hen centraal. Onderwijs biedt immers volgens hen de mogelijkheid om economisch en sociaal achtergestelde kinderen en volwassenen de middelen en kansen te geven om armoede, segregatie en discriminatie te overstijgen. Zij leiden daaruit af, met verwijzingen naar internationale aanbevelingen, dat naast het beschikbaar en toegankelijk maken van het onderwijs voor iedereen, het nodig kan zijn om ondersteunende maatregelen te nemen ten aanzien van een achtergestelde groep van leerlingen, opdat zij een gelijke kans krijgen in het kader van hun recht op onderwijs. Wanneer positieve actie moet plaatsvinden om gelijke kansen voor leerlingen mogelijk te maken, dan moet dit volgens hen worden vertaald in tijd en middelen die geïnvesteerd worden in het begeleiden en extra ondersteunen van de desbetreffende leerlingen. Zij menen dat de bestreden bepalingen met zich meebrengen dat de onderwijsinstellingen minder of, in het slechtste geval, helemaal geen tijd meer overhouden om de leerlingen de gepaste en noodzakelijk hulp te bieden.

A.32.2. De verzoekende partijen zijn van oordeel dat de bestreden bepalingen onterecht de kwantiteit en de kwaliteit van de leerinhouden in een evenredige verhouding met elkaar plaatsten. Zij menen dat het oppervlakkig onderrichten van veel leerinhouden niet leidt tot kwalitatiever onderwijs, daar dit het grondig verwerven van kennis en vaardigheden in de weg staat.

A.33.1. De Vlaamse Regering is van oordeel dat het eerste onderdeel van het tweede middel niet-ontvankelijk is, doordat de verzoekende partijen, zonder een schending van artikel 24, § 3, van de Grondwet aan te voeren, zich bij de uiteenzetting ervan beperken tot een algemene bespreking van het recht op kwalitatief onderwijs. Zij merkt op dat de verzoekende partijen hun uitgangspunt, namelijk dat de onderwijskwaliteit door de bestreden bepalingen niet is gewaarborgd, louter baseren op opinies, zonder dat die opinies worden onderbouwd.

A.33.2. Het tweede onderdeel van het tweede middel is volgens de Vlaamse Regering niet-ontvankelijk in zoverre het uitgaat van de 1e tot en met de 115e verzoekende partij, daar die partijen geen leerlingen zijn. Dat onderdeel is volgens haar ook niet-ontvankelijk in zoverre het is afgeleid uit de schending van de in het middel vermelde internationale en Europese normen, daar de verzoekende partijen nalaten concreet uiteen te zetten op welke wijze de bestreden bepalingen die internationale en Europese normen zouden schenden.

Voor het overige meent de Vlaamse Regering dat de verzoekende partijen op geen enkele wijze aantonen en concreet maken dat de bestreden bepalingen de gelijke onderwijskansen en het recht op kwalitatief onderwijs van de leerlingen in het gedrang brengen. Zij tonen volgens haar evenmin aan dat er in het secundair onderwijs geen ruimte meer is voor zorg voor elke leerling.

A.34.1. Het GO! en de vzw « GO! ouders » zijn van oordeel dat het tweede middel gedeeltelijk niet-ontvankelijk is.

In zoverre de verzoekende partijen in hun middel de noodzaak en de doeltreffendheid van de eindtermen als instrument voor de kwaliteitsbewaking van het onderwijs in twijfel trekken, betreft hun kritiek, volgens hen, de opportuniteit van de bestreden bepalingen. Zij menen dat het Hof niet bevoegd is om te beoordelen of de bestreden bepalingen al dan niet wenselijk zijn.

In zoverre de verzoekende partijen in het eerste onderdeel van het middel een schending van artikel 24, § 1, van de Grondwet aanvoeren, is het middel volgens hen eveneens niet-ontvankelijk bij gebrek aan een voldoende duidelijke uiteenzetting ervan.

Het middel is naar hun oordeel eveneens niet-ontvankelijk in zoverre de verzoekende partijen erin een schending aanvoeren van de *standstill*-verplichting die geldt op het vlak van de sociale en economische rechten, zoals het recht op onderwijs, zonder uiteen te zetten aan welke referentienorm die schending zou moeten worden gekoppeld en in welke zin de bestreden bepalingen afbreuk zouden doen aan die *standstill*-verplichting.

Het middel is naar hun oordeel ten slotte niet-ontvankelijk in zoverre het is afgeleid uit de schending van artikel 14 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, omdat de verzoekende partijen geen aanknopingspunt van hun situatie met de tenuitvoerlegging van het recht van de Europese Unie aantonen.

A.34.2. Ten gronde zijn het GO! en de vzw « GO! ouders » van oordeel dat het middel enkel steunt op de premisse dat de eindtermen dermate omvangrijk en gedetailleerd zijn dat er geen onderwijstijd overblijft voor het verdiepen van kennis en vaardigheden of voor leerlingenbegeleiding. Zij betwisten dat uitgangspunt en menen dat zij reeds naar aanleiding van het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 hebben aangetoond dat de bestreden eindtermen wel degelijk volledig kunnen worden gerealiseerd binnen de beschikbare onderwijstijd en dat er voldoende ruimte overblijft om de doelstellingen van het eigen pedagogisch project te verwezenlijken.

Zij merken bovendien op dat de bestreden bepalingen precies werden aangenomen om het recht op een voldoende kwalitatief onderwijs te waarborgen. Zij verwijzen in dat kader naar het arrest van het Hof nr. 76/96, waaruit zij afleiden dat het door artikel 24, § 3, van de Grondwet gewaarborgde recht op onderwijs een reglementering van het onderwijs niet in de weg staat. Zij menen dat het Hof in dat arrest ook heeft vastgesteld dat het concept van de eindtermen beoogt de kwaliteit van het onderwijs te verzekeren en te verhogen.

De combinatie van artikel 24, § 3, van de Grondwet met de in het middel vermelde verdragsnormen leidt volgens hen niet tot een andere conclusie.

A.35. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » is van oordeel dat het middel niet gegrond is. Zij meent dat de verzoekende partijen het middel niet onderbouwen en dat zij nalaten om hun uitgangspunten te toetsen aan de sleutelcompetenties vervat in artikel 139, § 2, van de Codex Secundair Onderwijs. Zij is van oordeel dat onder meer met de sleutelcompetenties die betrekking hebben op gezondheid en burgerschap, juist een verbreding van het curriculum wordt bewerkstelligd, waardoor het onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap meer in overeenstemming wordt gebracht met de aanbevelingen van de Raad van Europa.

Wat het derde middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 betreft

A.36. Het derde middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 is afgeleid uit de schending van de keuzevrijheid van de ouders (de passieve onderwijsvrijheid), zoals gewaarborgd door artikel 24, § 1, tweede lid, van de Grondwet, in samenhang gelezen met artikel 24, § 4, ervan, met artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, met artikel 14 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, met artikel 18, lid 4, van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en met de artikelen 28 en 29 van het Verdrag inzake de rechten van het kind.

A.37.1. De verzoekende partijen zetten uiteen dat de keuzevrijheid van de ouders op het vlak van onderwijs niet los kan worden gezien van het recht tot het oprichten van onderwijsinstellingen en van het recht op subsidiëring dat die instellingen bezitten. Het recht op keuzevrijheid van de ouders kan volgens hen slechts ten volle gelden wanneer de vrijheid van de inrichtende machten om onderwijs in te richten en het recht op subsidiëring dat dit onderwijs in beginsel bezit, niet op willekeurige wijze worden ingeperkt. Uit de rechtspraak van het Hof leiden zij af dat de keuzevrijheid van de ouders inhoudt dat zij voor hun kinderen het onderwijs kunnen kiezen dat

het meest met hun levensopvatting overeenstemt en dat, om die keuze te waarborgen, de gemeenschap neutraal onderwijs dient in te richten dat de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de ouders en de leerlingen eerbiedigt en onderwijsinstellingen dient te subsidiëren die hun eigenheid vinden in een bepaalde godsdienstige, filosofische of onderwijskundige opvatting. Zij wijzen erop dat de keuzevrijheid van de ouders niet alleen wordt gewaarborgd door de Grondwet, maar ook door internationale en Europese normen, waaronder artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en artikel 14 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.

A.37.2. De verzoekende partijen zijn van oordeel dat wanneer de onderwijsdoelen gelijkvormige leerprogramma's dreigen op te leggen in plaats van minimumdoelen, niet alleen de actieve onderwijsvrijheid in het gedrang komt, maar ook de passieve onderwijsvrijheid, meer bepaald de keuzevrijheid van de ouders. Zij menen dat de bestreden bepalingen leiden tot verschraling, kleurloosheid en nivellering van het onderwijs en dat zij de ouders verhinderen om te kiezen voor een school afhankelijk van hun kind, bijvoorbeeld naargelang de school al dan niet sterk inzet op inclusie, op leerlingenbegeleiding, op excellentie of op maatschappelijke participatie. Zoals zij bij het eerste middel hebben uiteengezet, menen de verzoekende partijen bovendien dat de bestreden bepalingen de onderwijsinstellingen een eenzijdige visie op de samenleving en een eenzijdig mensbeeld opdringen, visie en mensbeeld die niet overeenstemmen met wat sommige ouders nastreven in het kader van de opvoeding van hun kind.

A.38.1. In zoverre de verzoekende partijen aanvoeren dat artikel 24, § 4, van de Grondwet en artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens zijn geschonden, is het middel volgens de Vlaamse Regering niet-ontvankelijk bij gebrek aan een uitzetting ervan.

A.38.2. De Vlaamse Regering meent voorts dat de bestreden bepalingen artikel 24, § 1, van de Grondwet niet schenden. Uit het arrest van het Hof nr. 80/2014 van 8 mei 2014 leidt zij af dat de keuzevrijheid van de ouders moet worden geïnterpreteerd rekening houdend met het hogere belang van het kind en zijn grondrecht op onderwijs. Zij meent dat het Hof om die reden aanvaardt dat de decreetgever, onder meer door middel van eindtermen, toeziet op de kwaliteit van het onderwijs. Zij merkt op dat de door het internationaal recht gewaarborgde keuzevrijheid van de ouders gepaard gaat met een verplichting voor de Staat om te waarborgen dat het onderwijs kwaliteitsvol is voor elke leerling. Zij meent dat het invoeren van nieuwe eindtermen op zich de keuzevrijheid van de ouders niet kan schenden.

A.38.3. De Vlaamse Regering is van oordeel dat de bestreden bepalingen geen uniform leerprogramma invoeren. Zij wijst bovendien erop dat de scholen de mogelijkheid hebben om een aanvraag tot gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen in te dienen.

A.39.1. Het GO! en de vzw « GO! ouders » zijn van oordeel dat het middel niet-ontvankelijk is in zoverre het is afgeleid uit de schending van artikel 14 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, omdat de verzoekende partijen geen aanknopingspunt van hun situatie met de tenuitvoerlegging van het recht van de Europese Unie aantonen.

A.39.2. Voor het overige menen het GO! en de vzw « GO! ouders » dat het middel niet gegrond is. Zij wijzen erop dat het steunt op het foute uitgangspunt dat de eindtermen dermate omvangrijk en gedetailleerd zijn dat er geen ruimte overblijft om binnen de beschikbare onderwijstijd een eigen pedagogisch project te verwezenlijken. Zij verwijzen in dit kader naar hun argumentatie bij het eerste middel.

In zoverre de verzoekende partijen aanvoeren dat de bestreden bepalingen een gelijkvormig leerprogramma opleggen, menen het GO! en de vzw « GO! ouders » dat hun kritiek in werkelijkheid is gericht tegen het concept van de eindtermen zelf, zoals bepaald bij het decreet van 26 januari 2018, en dus niet tegen de bestreden bepalingen. Zij menen dat het evident is dat eindtermen tot op zekere hoogte leiden tot een gelijkvormig leerprogramma, daar zij precies tot doel hebben de kwaliteit en de onderlinge gelijkwaardigheid van het met overheidsmiddelen verstrekte onderwijs te waarborgen.

Zij menen dat de bestreden bepalingen niet eraan in de weg staan dat ouders een school kunnen kiezen die overeenstemt met hun godsdienstige en filosofische overtuigingen. Zij wijzen ook op de mogelijkheid voor de scholen om een aanvraag tot gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen in te dienen bij de Vlaamse Regering.

A.39.3. In ondergeschikte orde zijn het GO! en de vzw « GO! ouders » van oordeel dat een eventuele beperking van de keuzevrijheid van de ouders niet opweegt tegen het recht op onderwijs van het kind, dat met de

bestreden bepalingen wordt gewaarborgd. Uit de rechtspraak van het Hof leiden zij af dat dit laatste recht de keuzevrijheid van de ouders en de vrijheid van de leerkrachten op het vlak van het onderwijs dat zij wensen te verstrekken, kan beperken. Zij menen dat ook uit de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens blijkt dat in geval van een conflict tussen, enerzijds, de rechten van de ouders en, anderzijds, het recht van het kind op onderwijs, de belangen van het kind primeren.

A.39.4. De combinatie van artikel 24, § 1, tweede lid, van de Grondwet met de overige in het middel vermelde referentienormen leidt volgens het GO! en de vzw « GO! ouders » niet tot een andere conclusie.

A.40. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » is van oordeel dat het derde middel samenhangt met het eerste middel, in die zin dat indien de bestreden bepalingen de actieve vrijheid van onderwijs niet schenden, de keuzevrijheid van de ouders evenmin is geschonden. Zij verwijst naar haar argumentatie bij het eerste middel en meent dat daaruit volgt dat ook het derde middel niet gegrond is.

Wat het vierde middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 betreft

A.41. Het vierde middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 is afgeleid uit de schending van de artikelen 10, 11 en 24, § 5, van de Grondwet, in samenhang gelezen met de beginselen van behoorlijke wetgeving, rechtszekerheid en procedurele evenredigheid.

A.42.1. De verzoekende partijen menen dat de bestreden bepalingen het wettigheidsbeginsel in onderwijszaken, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 5, van de Grondwet, schenden, al dan niet in samenhang gelezen met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, met de beginselen van behoorlijke wetgeving en met het rechtszekerheidsbeginsel, en dat die schending het resultaat is van het onzorgvuldig verloop van de procedure van totstandkoming van het bestreden decreet en van de materiële niet-doeltreffendheid van de initiatieven om die onzorgvuldigheden weg te werken.

A.42.2. De beginselen van behoorlijke wetgeving zijn volgens de verzoekende partijen door de bestreden bepalingen geschonden, doordat de inherente constructiefouten in de wetgevingsprocedure hebben geleid tot een onhaalbaar geheel van onderwijsdoelen. De inherente constructiefouten in de wetgevingsprocedure betreffen volgens hen het ontbreken van een overkoepelende commissie bij het ontwikkelen van de bestreden onderwijsdoelen, het ontbreken van een mogelijkheid tot daadwerkelijke remediëring, de door het Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen (hierna : AHOVOKS) aan de leden van de ontwikkelcommissies opgelegde geheimhoudingsplicht, het ontbreken van een specifieke opdracht voor de generalisten in de ontwikkelcommissies, het ontbreken van een decretale verankering van de praktijkcommissie en het ontbreken van objectieve handvaten om de haalbaarheid te evalueren.

A.42.3. Wat de ontwikkelcommissies betreft, zetten de verzoekende partijen uiteen dat er meerdere dergelijke commissies werden opgericht en dat die commissies elk afzonderlijk op hun eigen domein de onderwijsdoelen hebben uitgeschreven. Zij vervolgen dat er geen overkoepelende commissie werd opgericht die de haalbaarheid van het geheel in het oog hield. De valideringscommissie die werd opgericht, heeft volgens hen nooit de opdracht gekregen om die haalbaarheid te bewaken. Zij vervolgen dat de bevoegde minister pas in juni 2020 een zogenaamde « helikoptercommissie » heeft samengeroepen, die tot taak kreeg de verschillende ontwikkelcommissies aan te zetten tot bijsturing waar nodig.

A.42.4. De verzoekende partijen zijn van oordeel dat er tijdens de procedure van totstandkoming van de bestreden bepalingen bovendien geen mogelijkheid was om de ontworpen onderwijsdoelen daadwerkelijk bij te sturen teneinde de onhaalbaarheid van het geheel te remediëren. Zij wijzen erop dat de eerste verzoekende partij, na te hebben vastgesteld dat de manoeuvreerruimte van de voormelde « helikoptercommissie » bijzonder beperkt was, op 7 oktober 2020 een formeel schrijven heeft gericht naar de bevoegde minister om alsnog te kunnen komen tot de oprichting van een overkoepelende commissie. Ook de kleine onderwijsverstrekkers hebben volgens hen de minister aangeschreven. Zij vervolgen dat tijdens de in het Vlaams Parlement georganiseerde hoorzitting van 29 oktober 2020 meerdere vertegenwoordigers van het onderwijsveld, waaronder de eerste verzoekende partij, ernstige bezorgdheden hebben geuit over de haalbaarheid van de eindtermen. Niettemin werd volgens hen ervoor gekozen het op 9 oktober 2020 vastgestelde voorontwerp van decreet niet fundamenteel te wijzigen, ook al was er geen concrete becijfering voorhanden van de impact van de onderwijsdoelen op de onderwijstijd.

A.42.5. Een bijkomende onzorgvuldigheid betreft volgens de verzoekende partijen de door AHOVOKS aan de leden van de ontwikkelcommissies opgelegde geheimhoudingsplicht. Die plicht heeft er volgens hen toe geleid dat er tijdens de werkzaamheden van de commissies geen mogelijkheid was om zicht te krijgen op de zwaarte van het gehele pakket van onderwijsdoelen en dat pas na het voltooiën van de werkzaamheden van de ontwikkelcommissies kon worden vastgesteld dat het gehele pakket in de praktijk niet haalbaar is.

A.42.6. De verzoekende partijen wijzen vervolgens erop dat er in de meeste ontwikkelcommissies twee zogenaamde generalisten aanwezig waren, meer bepaald één namens het GO! en één namens het Katholiek Onderwijs Vlaanderen, die tot taak hadden om de coherentie van het geheel in de gaten te houden. Zij menen dat die generalisten nooit de specifieke taak hebben gekregen om de haalbaarheid van de onderwijsdoelen te monitoren, laat staan dat hun daartoe een methodiek werd aangereikt.

A.42.7. Wat de zogenaamde praktijkcommissie betreft, wijzen de verzoekende partijen erop dat die commissie is opgericht om na de inwerkingtreding van de bestreden bepalingen de haalbaarheid van de eindtermen te bewaken en voorstellen tot wijzigingen te formuleren. Het feit dat daarbij niet wordt voorzien in een objectieve berekeningsmethode om die haalbaarheid na te gaan, leidt volgens hen tot een schending van de beginselen van behoorlijke wetgeving en in het bijzonder van het rechtszekerheidsbeginsel. Bovendien menen zij dat de onduidelijkheid omtrent de opdracht en de werking van de praktijkcommissie en het gebrek aan decretale verankering leiden tot een niet-transparante manier om de kwaliteit en de vrijheid van het onderwijs te bewaken. Het gebrek aan decretale verankering is volgens hen ook strijdig met het wettigheidsbeginsel in onderwijszaken.

A.42.8. Uit het voorgaande leiden de verzoekende partijen af dat noch de Vlaamse Regering, noch de decreetgever, tijdig een redelijke afweging heeft gemaakt inzake de mogelijke fundamentele impact van de onderwijsdoelen op de onderwijsvrijheid en op het recht op onderwijs, wat volgens hen leidt tot een schending van het wettigheidsbeginsel in onderwijszaken en van de beginselen van behoorlijke wetgeving. Een schending van het rechtszekerheidsbeginsel leiden zij af uit het ontbreken van een decretale verankering van de praktijkcommissie en uit het ontbreken van een objectieve berekeningsmethode betreffende de impact van de eindtermen op de onderwijstijd.

A.43. De verzoekende partijen menen ten slotte dat de onderwijsdoelen op zulke wijze tot stand zijn gekomen dat de inperking van de vrijheid van en het recht op onderwijs niet voldoet aan de voorwaarden van de procedurele evenredigheid, die zij afleiden uit rechtspraak van het Hof en van het Europees Hof voor de Rechten van Mensen en die volgens hen inhouden dat het beslissingsproces in materies die inhoudelijk complex en technisch zijn, moet berusten op adequaat onderzoek dat toelaat te komen tot een billijk evenwicht tussen de verschillende strijdige belangen in het geding.

A.44.1. De Vlaamse Regering doet gelden dat de verzoekende partijen hun middel niet op een duidelijke wijze uiteenzetten. Zij merkt vervolgens op dat zij haar verweer uitsluitend kan voeren met betrekking tot de in het randnummer 405 van het verzoekschrift aangevoerde schending van het wettigheidsbeginsel in onderwijszaken, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 5, van de Grondwet, in samenhang gelezen met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, met de beginselen van behoorlijke wetgeving en met het rechtszekerheidsbeginsel.

A.44.2. Uit het arrest van het Hof nr. 76/96 leidt de Vlaamse Regering af dat de decreetgever, wat het vaststellen van eindtermen betreft, ervoor mag opteren de onderwijswereld bij de ontwikkeling van die eindtermen te betrekken en de aldus ontwikkelde en door de Vlaamse Regering vastgestelde eindtermen te bekrachtigen. Zij meent dat zulk een werkwijze niet strijdig is met artikel 24, § 5, van de Grondwet en dat de kritiek van de verzoekende partijen in wezen betrekking heeft op artikel 143 van de Codex Secundair Onderwijs, dat niet het voorwerp uitmaakt van de onderhavige beroepen.

A.44.3. Voor het overige is de Vlaamse Regering van oordeel dat de kritiek van de verzoekende partijen niet de bestreden bepalingen betreft, maar wel het verloop van de wetgevingsprocedure die heeft geleid tot die bepalingen. Zij verwijst naar rechtspraak waaruit zij afleidt dat het Hof niet bevoegd is om de parlementaire procedure, de kwaliteit van de wetgeving op zich en de formaliteiten die voorafgaan aan de aanneming van wetgeving te controleren.

A.44.4. Wat het door de verzoekende partijen aangevoerde ontbreken van een overkoepelende commissie betreft, wijst de Vlaamse Regering erop dat in de ontwikkelingscommissies zowel specialisten als generalisten aanwezig waren en dat de generalisten wel degelijk de opdracht hadden om de coherentie en de haalbaarheid van het geheel te bewaken. Wat de geheimhoudingsplicht van de leden van de ontwikkelcommissies betreft, beklemtoont

de Vlaamse Regering dat zij nooit een dergelijke geheimhoudingsplicht heeft opgelegd en uitsluitend heeft gevraagd om met de documenten vertrouwelijk om te gaan.

A.44.5. Wat de door de verzoekende partijen aangevoerde schending van de procedurele evenredigheid betreft, doet de Vlaamse Regering gelden dat de decreetgever wel degelijk op een zorgvuldige wijze, met inbreng van diverse actoren uit het onderwijsveld, tot de formulering van de eindtermen is gekomen en dat hij redelijkerwijs heeft kunnen oordelen dat de eindtermen bijdragen tot de kwaliteit van het onderwijs.

A.45.1. Het GO! en de vzw « GO! ouders » zijn van oordeel dat het Hof niet bevoegd is om kennis te nemen van het middel, in zoverre daarin de schending van het zorgvuldigheidsbeginsel, het redelijkheidsbeginsel, het rechtszekerheidsbeginsel en het beginsel van behoorlijke regelgeving wordt aangevoerd, doordat er verschillende onzorgvuldigheden zouden zijn begaan tijdens de procedure van totstandkoming van de bestreden bepalingen. Zij doen gelden dat het vaste rechtspraak is van het Hof dat zijn toetsingsbevoegdheid zich beperkt tot de inhoud van een wetskrachtige norm en zich niet uitstrekt tot de totstandkoming ervan.

A.45.2. Het GO! en de vzw « GO! ouders » menen daarnaast dat de bestreden bepalingen het wettigheidsbeginsel in onderwijszaken niet schenden. Zij wijzen erop dat de eindtermen, in overeenstemming met artikel 24, § 5, van de Grondwet, bij decreet werden vastgelegd. Zij zien niet in hoe de bestreden bepalingen het wettigheidsbeginsel zouden kunnen schenden, doordat de door de Vlaamse Regering opgerichte praktijkcommissie niet decretaal werd verankerd. Zij doen gelden dat de verzoekende partijen op dat vlak in werkelijkheid de beslissing van de Vlaamse Regering om een praktijkcommissie op te richten, bekritisieren en niet de bestreden bepalingen.

A.46. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » is van oordeel dat de grieven van de verzoekende partijen geen betrekking hebben op de bestreden bepalingen. In zoverre de verzoekende partijen de bepalingen van het decreet van 26 januari 2018 bekritisieren, wijst zij erop dat die bepalingen niet het voorwerp uitmaken van de onderhavige beroepen. Wat de door de verzoekende partijen bekritiseerde geheimhoudingsplicht van de leden van de ontwikkelcommissies betreft, doet zij gelden dat zij geen weet heeft van zulk een plicht en dat er in ieder geval voor de leden van die commissies geen enkel beletsel is geweest om terug te koppelen naar de eigen organisatie. Zij is ten slotte van oordeel dat uit de oprichting van een praktijkcommissie geen enkel argument kan worden afgeleid met betrekking tot het wettig karakter van de onderwijsdoelen.

Wat het vijfde middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 betreft

A.47. Het vijfde middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 is afgeleid uit de schending van het gelijkheidsbeginsel in onderwijszaken, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 4, van de Grondwet.

A.48.1. De verzoekende partijen zetten uiteen dat alle leerlingen of studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen, volgens artikel 24, § 4, van de Grondwet, gelijk zijn voor de wet of het decreet en dat de wet of het decreet, volgens diezelfde bepaling, rekening moet houden met objectieve verschillen, waaronder de eigen karakteristieken van iedere inrichtende macht, die een aangepaste behandeling verantwoorden. De eigenheid van de onderwijsverstrekkers behoort volgens hen tot de in die bepaling bedoelde objectieve verschillen en kan in bepaalde omstandigheden een ongelijke behandeling verantwoorden. Omgekeerd kan een identieke regeling voor het gemeenschapsonderwijs, het gesubsidieerd officieel onderwijs en het gesubsidieerd vrij onderwijs, zonder voldoende rekening te houden met de eigen karakteristieken van de inrichtende machten, volgens hen een strijdigheid met artikel 24, § 4, van de Grondwet opleveren.

A.48.2. Uit de rechtspraak van het Hof leiden de verzoekende partijen af dat de overheid de vrijheid van de inrichtende machten om aan het onderwijs vorm te geven, zowel inhoudelijk als op pedagogisch vlak, door middel van eindtermen kan beperken om de gelijkwaardigheid van de studiebewijzen en diploma's veilig te stellen en om de onderlinge gelijkwaardigheid van het onderwijs te vrijwaren. In de memorie van toelichting bij het bestreden decreet wordt volgens hen evenwel op geen enkele wijze verwezen naar de eerste doelstelling, namelijk de gelijkwaardigheid van de studiebewijzen en diploma's. Om die reden menen zij dat die doelstelling dient te worden uitgesloten van de beoordeling van de aangevoerde schending van het gelijkheidsbeginsel in onderwijszaken. De tweede doelstelling, namelijk het waarborgen van de kwaliteit van het onderwijs, wordt volgens hen daarentegen wel vermeld in de parlementaire voorbereiding. Die doelstelling is volgens hen legitiem. Het aanwenden van eindtermen is volgens hen in beginsel ook pertinent ten aanzien van die doelstelling.

A.48.3. De verzoekende partijen menen echter dat de bestreden bepalingen niet evenredig zijn ten aanzien van het nagestreefde doel. Ze zetten uiteen dat uit rechtspraak van het Hof blijkt dat de gemeenschap en de andere inrichtende machten niet over eenzelfde vrijheid van onderwijs beschikken en leiden daaruit af dat er een verschil bestaat tussen, enerzijds, de gesubsidieerde onderwijsverstrekkers, van wie de onderwijsvrijheid rechtstreeks voortvloeit uit artikel 24, § 1, van de Grondwet, en, anderzijds, het gemeenschapsonderwijs, dat krachtens artikel 24, § 2, van de Grondwet over die bevoegdheid beschikt die de decreetgever bij bijzonder decreet delegeert aan het desbetreffende orgaan. Daar de bestreden onderwijsdoelen geen minimumdoelen zijn, raken die doelen volgens hen de onderwijsverstrekkers die gebruik wensen te maken van de vrijheid bepaald in artikel 24, § 1, van de Grondwet onevenredig in vergelijking met de onderwijsverstrekkers die gebruik wensen te maken van de vrijheid bepaald in artikel 24, § 2, van de Grondwet. Zij menen dat de bestreden bepalingen aldus een indirecte discriminatie in het leven roepen, omdat de vrije onderwijsverstrekkers in de praktijk meer nadeel ondervinden van die bepalingen dan de scholen van het GO! Door alle onderwijsverstrekkers op gelijke wijze te behandelen, zonder rekening te houden met de ernstige grieven van de vrije onderwijsverstrekkers, miskent de overheid volgens hen de op haar rustende verplichting om rekening te houden met de eigen karakteristieken van de inrichtende machten.

A.49.1. De Vlaamse Regering is in hoofdorde van oordeel dat het middel niet-ontvankelijk is omdat het in werkelijkheid is gericht tegen het decreet van 26 januari 2018. Zij zet uiteen dat de decreetgever bij dat decreet heeft beslist om eindtermen op uniforme wijze op te leggen aan alle onderwijsverstrekkers. Zij meent dat uniformiteit inherent is aan het concept van eindtermen en verwijst naar rechtspraak van het Hof, waaruit zij afleidt dat de decreetgever met het oog op het verzekeren van de kwaliteit en de onderlinge gelijkwaardigheid van het met overheidsmiddelen verstrekte onderwijs maatregelen kan nemen die op de onderwijsinstellingen van algemene toepassing zijn, ongeacht de eigenheid van het door hen verstrekte onderwijs.

A.49.2. In ondergeschikte orde is de Vlaamse Regering van oordeel dat het middel niet gegrond is, daar de katholieke scholen zich ten aanzien van de bestreden bepalingen niet in een situatie bevinden die wezenlijk verschilt van die van andere onderwijsverstrekkers. De omstandigheid dat het gemeenschapsonderwijs de verplichting heeft om de keuzevrijheid van de ouders te waarborgen en om neutraal onderwijs in te richten en de omstandigheid dat de onderwijsinstellingen ingericht door openbare besturen de keuze moeten aanbieden tussen onderricht in één van de erkende godsdiensten en niet-confessionele zedenleer, doen volgens haar geen afbreuk aan de pedagogische en didactische vrijheid waarover het gemeenschapsonderwijs en de onderwijsinstellingen ingericht door openbare besturen, beschikken. Daar de onderwijsvrijheid toekomt aan alle onderwijsverstrekkers, bevinden de katholieke scholen zich, volgens de Vlaamse Regering, ten aanzien van de bestreden bepalingen niet in een situatie die wezenlijk verschilt van de situatie van de instellingen van het gemeenschapsonderwijs en van de instellingen ingericht door de openbare besturen. Zij verwijst bovendien naar rechtspraak van het Hof, waaruit zij afleidt dat de in artikel 24, § 4, tweede zin, van de Grondwet neergelegde verplichting voor de decreetgever om rekening te houden met objectieve verschillen, waaronder de eigen karakteristieken van iedere inrichtende macht, niet zo ruim kan worden uitgelegd dat zij de verplichting zou inhouden om voor scholen die hun eigenheid vinden in bepaalde pedagogische of onderwijskundige opvattingen te voorzien in gunstnormen. De Vlaamse Regering is ten slotte van oordeel dat de bekritiseerde gelijke behandeling objectief en redelijk is verantwoord.

A.50.1. Het GO! en de vzw « GO! ouders » menen dat de bestreden bepalingen het gelijkheidsbeginsel in onderwijszaken niet schenden, omdat de verschillende onderwijsverstrekkers zich ten aanzien van die bepalingen niet in wezenlijk verschillende situaties bevinden. Zij herinneren eraan dat de eindtermen minimumdoelen zijn die de decreetgever noodzakelijk en bereikbaar acht voor een bepaalde leerlingenpopulatie en dat elke school de maatschappelijk opdracht heeft om de eindtermen op populatieniveau bij de leerlingen te bereiken. Zij menen dat het aldus logisch is dat de eindtermen gelijkvormig van toepassing zijn op alle onderwijsverstrekkers en dat alleen zo de kwaliteit en de onderlinge gelijkwaardigheid van het met overheidsmiddelen verstrekte onderwijs kan worden gewaarborgd.

A.50.2. In zoverre de verzoekende partijen ervan uitgaan dat de vrijheid om een eigen pedagogisch project uit te werken, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 1, van de Grondwet, in mindere mate zou gelden voor het gemeenschapsonderwijs dan voor het vrij onderwijs, menen het GO! en de vzw « GO! ouders » dat het uitgangspunt van de verzoekende partijen manifest onjuist is. Zij doen gelden dat de vrijheid van onderwijs geldt voor alle onderwijsverstrekkers.

A.51. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » is van oordeel dat het middel niet gegrond is. Zij meent bovendien dat het middel strijdig is met de artikelen 22bis en 24, § 4, van de Grondwet, op grond waarvan het belang van het kind primeert en iedere leerling gelijk dient te worden behandeld. De eigen filosofische,

ideologische, godsdienstige of pedagogische karakteristieken van de inrichtende machten kunnen volgens haar niet verantwoord worden dat er wordt geraakt aan het gelijke recht van eenieder op kwaliteitsvol onderwijs, dat moet leiden tot gelijkwaardige studiebewijzen en diploma's.

In de zaak nr. 7589

Wat het eerste middel in de zaak nr. 7589 betreft

A.52. Het eerste middel in de zaak nr. 7589 is afgeleid uit de schending, door de bestreden bepalingen, van artikel 24, § 1, van de Grondwet.

A.53. In het eerste onderdeel van het eerste middel voeren de verzoekende partijen aan dat de bestreden bepalingen onderwijsdoelen opleggen die uiterst omvangrijk, complex, technisch en gedetailleerd zijn en die geenszins kwaliteit genereren, noch garanderen, laat staan verhogen, terwijl de vrijheid van onderwijs, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 1, van de Grondwet, vereist dat de onderwijsdoelen minimumnormen zijn.

A.54.1. De verzoekende partijen zijn van oordeel dat de bestreden bepalingen geen adequate maatregel vormen ten aanzien van het nagestreefde doel betreffende het verhogen van de kwaliteit van het onderwijs. Eindtermen kunnen volgens hen de kwaliteit van het onderwijs niet verhogen. Minstens zijn de bestreden bepalingen onevenredig ten aanzien van het nagestreefde doel, vermits er geen reden voorhanden is om de eindtermen niet als sober geformuleerde minimumdoelen uit te werken.

A.54.2. De verzoekende partijen betwisten het standpunt van de Vlaamse Regering dat de eindtermen het resultaat zijn van afwegingen en keuzes waarvoor binnen de onderwijswereld naar een consensus is gezocht. Zij betwisten eveneens het standpunt dat het bestreden decreet minder eindtermen oplegt dan voorheen en zijn van mening dat een numerieke vergelijking tussen de oude en de nieuwe eindtermen geen correct beeld oplevert. Zij wijzen erop dat de nieuwe eindtermen zijn ingedeeld per sleutelcompetentie, terwijl dat vroeger per vak was, dat er in tegenstelling tot voorheen geen vakoverschrijdende eindtermen meer bestaan en dat de nieuwe eindtermen geformuleerd zijn volgens een heel ander format dan voorheen, meer bepaald volgens de herziene taxonomie van Bloom. Om een realistisch beeld te krijgen van het gewicht en de impact van de bestreden bepalingen dient volgens hen rekening te worden gehouden met de leerstofonderdelen die per eindterm worden geformuleerd. Zij wijzen erop dat uit eigen berekeningen blijkt dat wanneer rekening wordt gehouden met de leerstofonderdelen er 5 165 eindtermen bestaan voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs samen, terwijl er volgens de Vlaamse Regering maar 384 eindtermen zijn.

A.54.3. De verzoekende partijen doen gelden dat de eindtermen de volledige inhoud van het onderwijs bepalen en dat het verwezenlijken ervan de volledige onderwijstijd in beslag neemt. Zij merken op dat de bestreden eindtermen als het ware een onderwijsprogramma vormen en dat de leerplannen daardoor verworden tot documenten die de eindtermen louter overnemen. Zij menen dat dit blijkt uit de leerplannen die de onderwijsverstrekkers van het GO! hebben neergelegd. Die leerplannen zijn volgens hen een loutere overname van de bestreden eindtermen. Zij merken daarbij op dat artikel 147/3 van de Codex Secundair Onderwijs nochtans vereist dat de leerplannen voldoende ruimte laten voor de leraren en de scholen. Alle informatie die onder de hoofdingen « feitenkennis », « conceptuele kennis » en « procedurele kennis » staat, is volgens hen overbodig en hypothekeert, als te evalueren leerstof, de onderwijstijd en de pedagogische ruimte.

A.54.4. In hun memorie van antwoord voeren de verzoekende partijen nog aan dat hun kritiek ook slaat op de specifieke eindtermen voor de studierichting « R. Steinerpedagogie ». Zij menen dat die eindtermen de specificiteit van die studierichting niet uitdrukken en het gegeven negeren dat die studierichting gericht is op een ruime keuze aan vervolgopleidingen.

A.55. In het tweede onderdeel van het eerste middel voeren de verzoekende partijen aan dat de bestreden bepalingen onderwijsdoelen opleggen die dermate uitgebreid en zwaar zijn dat het onmogelijk is ze te realiseren binnen de beschikbare onderwijstijd, laat staan dat er nog ruimte overblijft voor de eigenheid van het pedagogisch project van de scholen, terwijl de vrijheid van onderwijs vereist dat de overheid haalbare onderwijsdoelen oplegt waarbij er nog voldoende ruimte overblijft voor eigen pedagogische doelen.

A.56.1. Uit de parlementaire voorbereiding leiden zij af dat de decreetgever zelf van oordeel is geweest dat eindtermen haalbaar moeten zijn binnen de beschikbare onderwijstijd en bovendien ruimte moeten laten voor eigen pedagogische doelen. Uit die voorbereiding leiden zij eveneens af dat noch de ontwikkelcommissies, noch de valideringscommissie een instrument in handen hadden om de haalbaarheid van de eindtermen in hun geheel te toetsen. Zij betwisten dat de Vlaamse Regering de haalbaarheid van de eindtermen heeft getoetst. Zij merken daarbij allereerst op dat zulk een toetsing enkel mogelijk zou zijn geweest ten aanzien van de globale maximale beschikbare onderwijstijd en dus niet ten aanzien van de vraag of er nog voldoende ruimte over is voor de onderscheiden pedagogische projecten. Zij menen bovendien dat de Vlaamse Regering die toetsing niet op een objectieve en neutrale wijze kan hebben gedaan. Een toetsing van de haalbaarheid aan de hand van de opname van de eindtermen in indicatieve lessentabellen, kan volgens de verzoekende partijen niet neutraal zijn, daar zulk een opname de toepassing van een specifieke pedagogische methode veronderstelt. Zij wijzen erop dat de VLOR en de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen in hun gemeenschappelijk advies hebben opgemerkt dat de haalbaarheid van de eindtermen niet naar behoren is getoetst.

A.56.2.1. De verzoekende partijen zijn van oordeel dat er door de bestreden bepalingen geen ruimte meer is voor het pedagogisch project van de Steinerscholen. Zij zetten uiteen dat de Steinerpedagogie is gebaseerd op een generiek concept met betrekking tot de inhoud van het onderwijs en dat de aan de leerlingen aangeboden leerinhouden mede geënt zijn op een eigen visie op de ontwikkeling van de jongere. Zij vervolgen dat die visie richtinggevend is voor het beantwoorden van de vragen betreffende de leerinhouden en de vormingscomponenten die in het onderwijs idealiter aan bod moeten komen en betreffende de volgorde waarin die leerinhouden en componenten aan bod moeten komen. Zij merken op dat in het pedagogisch project van de Steinerscholen de verwevenheid van cognitieve, praktische en kunstzinnige activiteiten zeer belangrijk is en dat de nadruk ligt op comprehensief onderwijs en op een vakoverschrijdende aanpak. Zij merken eveneens op dat de Steinerpedagogie in heel wat andere landen is erkend en dat het belangrijk is voor ogen te houden dat die pedagogie afwijkt van wat in Vlaanderen gebruikelijk is.

A.56.2.2. Dat er onvoldoende tijd en ruimte overblijft voor het eigen pedagogisch project blijkt volgens de verzoekende partijen uit een tabel die zij hebben opgemaakt waarin verduidelijkt wordt, ten eerste, hoeveel leerstofonderdelen van de nieuwe eindtermen reeds worden gerealiseerd in de Steinerscholen, ten tweede, hoeveel van de leerstofonderdelen van de nieuwe eindtermen verschoven moet worden naar de andere graad om compatibel te zijn met het pedagogisch project van de Steinerscholen, ten derde, het aantal leerstofonderdelen die een nieuwe bijkomende verplichting vormen en, ten slotte, het percentage van de leerstofonderdelen die in het huidige lessenrooster niet gerealiseerd kunnen worden.

Uit die tabel leiden zij af dat, hoewel het aantal leerstofonderdelen per eindterm grondig verschilt, het geheel van die leerstofonderdelen te veel en dus onhaalbaar is.

A.57. In het derde onderdeel van het eerste middel voeren de verzoekende partijen aan dat de bestreden bepalingen onderwijsdoelen opleggen die een pedagogische methode bevatten, terwijl onderwijsdoelen minimumdoelen moeten zijn die niet verder kunnen gaan dan het opleggen van een minimum aan kennis, inzicht, vaardigheid en attitudes.

A.58. De verzoekende partijen zijn van oordeel dat de overheid door middel van de bestreden bepalingen aan de scholen een pedagogische methode en een onderwijskundige visie oplegt.

Zij menen dat dit onder meer volgt uit het feit dat de onderwijsdoelen zijn geformuleerd volgens de herziene taxonomie van Bloom. Die taxonomie is volgens hen onverzoenbaar met het pedagogisch project van de Steinerscholen omdat zij leidt tot een eenzijdige cognitieve benadering van wat in het pedagogisch project van de Steinerscholen vanuit een ruimere insteek wordt benaderd en omdat zij de « belangstelling voor de leerstof » negeert.

Dat de bestreden bepalingen een pedagogische methode en onderwijskundige visie opleggen blijkt volgens hen ook uit het feit dat de onderwijsdoelen louter zijn geformuleerd op grond van de toetsing achteraf. Zij zetten uiteen dat eindtermen dienen om de kwaliteit van de scholen en de onderlinge gelijkwaardigheid ervan te waarborgen, en dus niet om te bepalen of een leerling een bepaald doel al dan niet heeft behaald. Zij menen dat er een verschil bestaat tussen de evalueerbaarheid en de toetsbaarheid van onderwijsdoelen en wijzen erop dat in het beoordelingskader van de valideringscommissie de evalueerbaarheid aanvankelijk werd ingevuld als meetbaarheid. Hoewel dit na protest achteraf werd aangepast, heeft dit volgens hen in de praktijk niet geleid tot

een andere benadering van de onderwijsdoelen, in die zin dat AHOVOKS van oordeel blijft dat getoetst moet worden of het merendeel van de leerlingen de eindtermen bereikt. Zij menen bovendien dat door alleen maar toetsbare eindtermen te hanteren, het rendement van het onderwijs wordt beoordeeld aan de hand van oppervlakkige en vaststelbare gedragingen van leerlingen.

De pedagogische sturing van de eindtermen volgt volgens de verzoekende partijen ook uit de voor de ontwikkeling van de onderwijsdoelen gebruikte methodologische uitgangspunten. Zij wijzen erop dat er bij de ontwikkeling van de onderwijsdoelen gebruik werd gemaakt van een referentiekader dat door AHOVOKS in 2017 werd opgesteld. Zij menen dat dit kader een sturend karakter heeft en ervoor heeft gezorgd dat de 16 sleutelcompetenties zijn ingedeeld in 59 bouwstenen die verdere invulling hebben gekregen via uitgangspunten. Zij wijzen erop dat elke ontwikkelcommissie haar werkzaamheden is gestart met een voorstel van eindtermen van AHOVOKS dat nog moeilijk fundamenteel kon worden gewijzigd. Zij menen dat vanuit andere pedagogische en onderwijskundige opvattingen alternatieve en evenwaardige keuzes hadden kunnen worden gemaakt.

Dat de onderwijsdoelen een pedagogische methode bevatten blijkt volgens hen ten slotte ook uit de structurering ervan aan de hand van een opdeling per graden. Zij menen dat de overheid aldus een lineaire opbouw van de leertrajecten oplegt. Zij wijzen erop dat de Steinerscholen voor heel wat vakken werken met een thematische aanpak en menen dat de lineaire opbouw van de leertrajecten in drie graden niet verzoenbaar is met de Steinerpedagogie.

A.59. In het vierde onderdeel van het eerste middel voeren de verzoekende partijen aan dat de mogelijkheid om af te wijken van de onderwijsdoelen uiterst beperkt en geenszins afdoende is, terwijl de vrijheid van onderwijs vereist dat er in een afdoende mogelijkheid wordt voorzien om een afwijking van de onderwijsdoelen te verkrijgen.

A.60.1. Uit de rechtspraak van het Hof leiden de verzoekende partijen af dat wanneer de eindtermen verder gaan dan minimale doelstellingen, de vrijheid van onderwijs wordt geschonden, tenzij een afwijkingsprocedure voorhanden is. Zij menen echter dat het bestaan van een afwijkingsprocedure niet elke set van onderwijsdoelen, hoe uitgebreid of stringent ook, grondwetsconform kan maken. Een afwijkings- of gelijkwaardigheidsprocedure kan volgens hen maar voldoende garantie bieden voor de pedagogische eigenheid van de scholen, indien de gelijkwaardigheid wordt beoordeeld ten aanzien van minimumdoelen.

A.60.2. De verzoekende partijen menen dat er te dezen *de facto* geen afwijkingsprocedure bestaat en dat de in artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs vervatte procedure niet afdoende is om de bekritiseerde beperking van de vrijheid van onderwijs op te vangen. Die procedure is volgens hen niet afdoende omdat het, gelet op de enorme hoeveelheid en gedetailleerdheid van de bestreden onderwijsdoelen, niet meer mogelijk is om via de gelijkwaardigheidsprocedure ruimte te creëren voor het eigen pedagogisch project van de Steinerscholen. Zelfs wanneer de vervangende eindtermen volledig zouden overeenstemmen met de eigen nagestreefde eindtermen, blijft er volgens hen onvoldoende ruimte over voor het pedagogisch project van de Steinerscholen. Een andere reden waarom de gelijkwaardigheidsprocedure volgens hen niet voldoet aan de vereisten van artikel 24, § 1, van de Grondwet betreft de werkingswijze van de commissie die de aanvragen beoordeelt. Zij wijzen erop dat de aanvraag niet langer moet worden ingediend bij de onderwijsinspectie, maar bij AHOVOKS, die de beoordeling van de aanvraag volgens hen sterk stuurt. De deskundigen die in de commissie zitting hebben, vergelijken volgens hen elke decretaal goedgekeurde eindterm afzonderlijk met de voorgestelde vervangende eindtermen en gaan daarbij volgens hen op een zeer rigide wijze te werk. Zij wijzen erop dat artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs nochtans bepaalt dat de gelijkwaardigheid betrekking heeft op de vraag of de vervangende eindtermen « in hun geheel » gelijkwaardig zijn. Uit de door de inspectie en de deskundigen in het kader van een vroegere gelijkwaardigheidsaanvraag van de Steinerscholen uitgebrachte adviezen, leiden zij bovendien af dat de zogenaamde bouwstenen worden gebruikt als toetssteen voor de vereiste kennis, terwijl dit nergens decretaal wordt voorgeschreven. Zij menen dat er een grote discrepantie bestaat tussen wat er in de regelgeving is vastgelegd en de wijze waarop de gelijkwaardigheidsaanvraag in de praktijk wordt beoordeeld.

A.61.1. De Vlaamse Regering is van oordeel dat het eerste onderdeel van het middel overeenkomt met het eerste onderdeel van het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en verwijst naar haar argumentatie bij dat onderdeel van dat middel. Zij voegt er nog aan toe dat de berekening waarmee de verzoekende partijen tot ongeveer 5 000 eindtermen komen, de logica van de eindtermen miskent. Zij wijst erop dat de verzoekende partijen tot dat aantal komen door ieder kenniselement als een afzonderlijk te bereiken eindterm te beschouwen. Zij meent dat de kenniselementen niet op zichzelf staan en dus geen eindtermen op zich zijn. In zoverre de kritiek van de

verzoekende partijen is gericht op de wenselijkheid van de keuzes die de decreetgever heeft gemaakt bij de formulering van de eindtermen, valt die kritiek volgens de Vlaamse Regering buiten het bereik van het huidige geding.

A.61.2. De Vlaamse Regering is van oordeel dat het tweede onderdeel van het middel overeenstemt met het derde onderdeel van het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en verwijst naar haar argumentatie bij dat onderdeel van dat middel.

A.61.3. De Vlaamse Regering is van oordeel dat het derde onderdeel van het middel overeenstemt met het tweede onderdeel van het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en verwijst naar haar argumentatie bij dat onderdeel van dat middel. In zoverre de verzoekende partijen bekritisieren dat de toepassing van de herziene taxonomie van Bloom leidt tot een eenzijdige cognitieve benadering van het onderwijs met miskenning van de belangstelling voor de leerstof, merkt de Vlaamse Regering op dat de verwachte kennis het eindresultaat betreft, terwijl de belangstelling voor de leerstof betrekking heeft op de pedagogische en onderwijskundige methode die de scholen vrij kunnen kiezen. Zij meent dat de kritiek van de verzoekende partijen dat de bestreden bepalingen niet zullen leiden tot kwaliteitsvol onderwijs, opportuniteitskritiek betreft. De verzoekende partijen kunnen volgens haar bovendien niet worden gevolgd waar zij stellen dat de eindtermen niet bedoeld zouden zijn om de kennis van leerlingen te meten, maar wel om de kwaliteit van de onderwijsinstellingen te bewaken. Beide aspecten zijn volgens haar onlosmakelijk met elkaar verbonden, omdat de kwaliteit van het onderwijs wordt bewaakt door de kennis van de leerlingen te meten. In zoverre de verzoekende partijen bekritisieren dat het ontwikkelproces van de eindtermen sterk werd gestuurd door AHOVOKS, betreft hun kritiek, volgens de Vlaamse Regering, de wijze waarop de bestreden bepalingen tot stand zijn gekomen en aldus niet de inhoud van die bepalingen. De kritiek ten aanzien van de opdeling van het secundair onderwijs in graden van twee jaar, heeft volgens de Vlaamse Regering betrekking op artikel 139, § 3, van de Codex Secundair Onderwijs, dat niet het voorwerp uitmaakt van de huidige beroepen.

A.61.4. De Vlaamse Regering is van oordeel dat het vierde onderdeel van het middel overeenstemt met het vierde onderdeel van het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en verwijst naar haar argumentatie bij dat onderdeel van dat middel.

A.62.1. Het GO! en de vzw « GO! ouders » zijn van oordeel dat het eerste middel niet gegrond is en beargumenteren hun standpunt op dezelfde wijze als bij het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588.

A.62.2. Het GO! en de vzw « GO! ouders » voegen nog eraan toe dat de verzoekende partijen nergens een inschatting maken van de voor de realisatie van de eindtermen vereiste onderwijstijd, en uitsluitend de leerstofonderdelen van de eindtermen onderzoeken. Zij menen dat de berekeningswijze van de verzoekende partijen op basis van de leerstofonderdelen geen enkele indicatie geeft over de haalbaarheid van de eindtermen in het licht van de beschikbare onderwijstijd en over de verzoenbaarheid ervan met het pedagogisch project van een school. Zij doen daarbij gelden dat de kenniselementen een eindterm afbakenen en concretiseren en aldus houvast bieden aan de leerkrachten en de scholen, maar geen doel op zich zijn. Zij beklemtonen dat bij het decreet van 26 januari 2018 uitdrukkelijk werd bepaald dat de kennis die nodig is om een onderwijsdoel te realiseren, geëxpliciteerd moet worden in de eindtermen, terwijl dat voorheen niet het geval was. Het GO! en de vzw « GO! ouders » menen bovendien dat de verzoekende partijen ervan uitgaan dat elke uitbreiding van de onderwijsdoelen onverenigbaar is met de actieve onderwijsvrijheid en dat zij aldus een soort « *standstill* » nastreven. Zij wijzen evenwel erop dat de decreetgever heeft vastgesteld dat de voorheen bestaande eindtermen al meer dan 20 jaar oud waren en niet meer aansloten bij de maatschappelijke realiteit en de uitdagingen van de 21e eeuw. Aangezien de eindtermen de maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van het onderwijs dienen te weerspiegelen en de samenleving complexer is geworden, is het volgens hen logisch dat er sprake is van nieuwe bijkomende verplichtingen voor de scholen.

A.63. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » verwijst naar haar argumentatie bij de in de zaken nrs. 7578 en 7588 aangevoerde middelen. Zij stelt vast dat de verzoekende partijen beweren dat de bestreden eindtermen onmogelijk kunnen worden vergeleken met de vorige set van eindtermen en stelt zich daarbij de vraag op welke basis de verzoekende partijen dan tot de conclusie kunnen komen dat de nieuwe eindtermen, in vergelijking met de voorheen bestaande eindtermen, te omvangrijk, te complex, te technisch en te gedetailleerd zijn. Met betrekking tot de gelijkwaardigheidsaanvraag merkt zij nog op dat een dergelijke aanvraag geenszins inhoudt dat alle eindtermen in het geding dienen te worden gebracht.

Wat het tweede middel in de zaak nr. 7589 betreft

A.64. Het tweede middel in de zaak nr. 7589 is afgeleid uit de schending, door de artikelen 2 en 4 van het decreet van 12 februari 2021, van artikel 24, §§ 1 en 3 van de Grondwet.

A.65. In het eerste onderdeel van het tweede middel voeren de verzoekende partijen aan dat de bestreden bepalingen onderwijsdoelen opleggen die dermate omvangrijk, gedetailleerd, complex en pedagogisch sturend zijn dat er nog maar ruimte is voor één onderwijsmodel, terwijl de keuzevrijheid van de ouders op onderwijsvlak, gewaarborgd door artikel 24 van de Grondwet, niet op een willekeurige wijze kan worden beperkt.

A.66. De argumentatie van de verzoekende partijen in de zaak nr. 7589 bij het eerste onderdeel van het tweede middel is gelijksoortig aan de argumentatie van de verzoekende partijen in de zaken nrs. 7578 en 7588 bij hun derde middel.

A.67. In het tweede onderdeel van het tweede middel voeren de verzoekende partijen aan dat de bestreden bepalingen onderwijsdoelen opleggen die leiden tot een oppervlakkig en kwaliteitsarm onderwijs, terwijl de leerlingen overeenkomstig artikel 24 van de Grondwet recht hebben op kwaliteitsvol en aan hun noden aangepast onderwijs.

A.68. De argumentatie van de verzoekende partijen in de zaak nr. 7589 bij het tweede onderdeel van het tweede middel is gelijksoortig aan de argumentatie van de verzoekende partijen in de zaken nrs. 7578 en 7588 bij hun tweede middel. De verzoekende partijen in de zaak nr. 7589 zijn daarnaast van oordeel dat de door de decreetgever nagestreefde doelstelling betreffende het verhogen van de kwaliteit van het onderwijs niet kan worden bereikt door de bestreden bepalingen, ten eerste, omdat de onderwijsdoelen geen minimumdoelen zijn en aldus geen ruimte laten om aandacht te besteden aan de noden en capaciteiten van de leerlingen, ten tweede, omdat die doelen op zich geen kwaliteit en ambitie in het onderwijs kunnen waarborgen en, ten derde, omdat de eindtermen, door het feit dat zij als toetsbare eindtermen zijn geconcipieerd, leiden tot een beoordeling van het rendement van het onderwijs aan de hand van oppervlakkige en vaststelbare gedragingen van leerlingen. Zij beklemtonen dat het bieden van voldoende vrijheid aan de individuele leraar om in te spelen op actuele pedagogische en sociale leerbehoeften in een klas, een belangrijk onderdeel is van het pedagogisch project van de Steinerscholen.

A.69. De Vlaamse Regering is van oordeel dat het eerste onderdeel van het middel overeenstemt met het derde middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en verwijst naar haar argumentatie bij dat middel. Het tweede onderdeel van het middel stemt volgens haar overeen met het tweede onderdeel van het tweede middel in de zaken nrs. 7578 en 7588. Zij verwijst naar haar argumentatie bij dat onderdeel van dat middel.

A.70.1. In zoverre de verzoekende partijen, in het tweede onderdeel van het tweede middel, de noodzaak en de doeltreffendheid van de eindtermen als instrument voor de kwaliteitsbewaking van het onderwijs in twijfel trekken, betreft hun kritiek, volgens het GO! en de vzw «GO! ouders», de opportuniteit van de bestreden bepalingen. Het tweede onderdeel van het tweede middel is volgens hen in die mate niet-ontvankelijk.

A.70.2. Voor het overige zijn het GO! en de vzw «GO! ouders» van oordeel dat het middel niet gegrond is. Met betrekking tot het eerste onderdeel van het middel verwijzen zij naar hun argumentatie bij het derde middel in de zaken nrs. 7578 en 7588. Met betrekking tot het tweede onderdeel van het middel verwijzen zij naar hun argumentatie bij het tweede middel in die zaken.

A.71. De vzw «Provinciaal Onderwijs Vlaanderen» verwijst naar haar argumentatie bij de in de zaken nrs. 7578 en 7588 aangevoerde middelen.

Wat het derde middel in de zaak nr. 7589 betreft

A.72. Het derde middel in de zaak nr. 7589 is afgeleid uit de schending, door de bestreden bepalingen, van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in samenhang gelezen met het zorgvuldigheidsbeginsel, met het beginsel van behoorlijke regelgeving en met het rechtszekerheidsbeginsel, en uit de schending van het wettigheidsbeginsel in onderwijszaken, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 5, van de Grondwet.

A.73. In het eerste onderdeel van het derde middel voeren de verzoekende partijen aan dat de onderwijsdoelen op een onzorgvuldige en eenzijdige manier tot stand zijn gekomen, terwijl de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in samenhang gelezen met het zorgvuldigheidsbeginsel en met het beginsel van behoorlijke regelgeving, vereisen dat onderwijsdoelen op een zorgvuldige manier met afweging van alle betrokken belangen tot stand komen.

A.74. De verzoekende partijen menen dat de bestreden bepalingen het zorgvuldigheidsbeginsel en het beginsel van behoorlijke regelgeving schenden omdat de onderwijsdoelen onder een zeer grote tijdsdruk zijn ontwikkeld. De overheid is er volgens hen ten onrechte van uitgegaan dat de onderwijsdoelen van de tweede graad geïmplementeerd moeten worden vanaf 1 september 2021 en dit omdat ook de zogenaamde modernisering van het secundair onderwijs op die datum in werking treedt. Zij zijn echter van oordeel dat er geen reden was om de bestreden bepalingen op die datum in werking te laten treden. De voormelde tijdsdruk heeft er volgens hen toe geleid dat er geen tijd meer was om het ontwikkelproces over te doen en dat met kritische bemerkingen geen rekening kon worden gehouden.

Zij menen dat de voormelde beginselen eveneens zijn geschonden door het ontbreken van een overkoepelende benadering en van een tussentijds overleg bij de ontwikkeling van de eindtermen. Zij beklemtonen dat de valideringscommissie de eindtermen heeft gevalideerd op basis van de op dat ogenblik decretaal verankerde criteria, waartoe de haalbaarheid ervan niet behoorde, dat de eindtermen niet voor advies aan de VLOR werden voorgelegd vooraleer zij aan de Vlaamse Regering werden overhandigd, dat er, nadat er vele kritische vragen en bemerkingen waren gekomen vanuit de scholen, niet werd teruggekoppeld naar de ontwikkelcommissies en dat er nooit een overkoepelende commissie in het leven werd geroepen.

Ten slotte menen zij dat de voormelde beginselen zijn geschonden omdat de eindtermen zonder brede participatie van het onderwijswereld zijn ontwikkeld door de overheid. Het ontwerp van de eindtermen is volgens hen opgesteld door AHOVOKS en zij menen dat dit agentschap het ontwikkelproces bovendien sterk heeft gestuurd. Zij bekritisieren het beoordelingskader voor de validering dat de valideringscommissie heeft opgesteld en dat AHOVOKS heeft verdedigd bij de ontwikkelcommissies. Zij menen dat dit beoordelingskader verregaande, gedetailleerde en sturende criteria bevatte en de ruimte die de ontwikkelcommissies hadden bij het vervullen van hun opdracht, sterk heeft beperkt. Zij menen dat de Vlaamse Regering en de decreetgever hebben nagelaten de wijze waarop de onderwijsdoelen werden opgesteld te bewaken.

A.75. In het tweede onderdeel van het derde middel voeren de verzoekende partijen aan dat de in de bestreden bepalingen vervatte onderwijsdoelen te laattijdig zijn aangenomen en bekendgemaakt en bovendien te complex zijn, terwijl het rechtszekerheidsbeginsel vereist dat nieuwe regelgeving tijdig wordt aangenomen en bekendgemaakt en duidelijk is geformuleerd.

A.76. De verzoekende partijen zetten uiteen dat het bestreden decreet op 12 februari 2021 werd goedgekeurd, dat het op 26 mei 2021 in het *Belgisch Staatsblad* is bekendgemaakt en dat het op 1 september 2021 in werking is getreden. Zij menen dat de scholen daardoor onvoldoende tijd hebben gekregen om zich voor te bereiden op de implementatie van de onderwijsdoelen.

A.77. In het derde onderdeel van het derde middel voeren de verzoekende partijen aan dat bij de totstandkoming van de bestreden bepalingen de vooraf door de decreetgever vastgelegde beginselen niet ten uitvoer werden gelegd en dat de decreetgever de onderwijsdoelen in de praktijk niet zelf heeft vastgesteld, terwijl volgens artikel 24, § 5, van de Grondwet een delegatie door de decreetgever aan een andere instantie enkel betrekking kan hebben op de tenuitvoerlegging van de door de decreetgever vastgestelde beginselen en een democratisch verkozen orgaan de essentiële elementen van het onderwijs moet vaststellen.

A.78.1. De verzoekende partijen zetten uiteen dat artikel 143 van de Codex Secundair Onderwijs bepaalt dat de ontwikkelcommissies een beperkt aantal van sober geformuleerde, duidelijke, competentiegerichte en evalueerbare eindtermen dienen te formuleren, die na validering door de valideringscommissie, door de Vlaamse Regering als een ontwerp van decreet moeten worden ingediend bij het Vlaams Parlement, dat ze vervolgens moet goedkeuren. Zij menen dat de voormelde door de decreetgever vastgestelde beginselen niet ten uitvoer werden gelegd door de ontwikkelcommissies en de valideringscommissie daar zij niet een beperkt aantal van sober geformuleerde eindtermen hebben ontwikkeld en gevalideerd. Zij wijzen eveneens erop dat de Vlaamse Regering, volgens hen in strijd met wat is bepaald in artikel 143 van de Codex Secundair Onderwijs, de gevalideerde eindtermen nog heeft gewijzigd, zonder die wijzigingen terug te koppelen naar de bevoegde ontwikkelcommissies.

De verzoekende partijen wijzen ook erop dat uit de memorie van toelichting bij het bestreden decreet blijkt dat de koppeling van een studierichting aan een wetenschapsdomein is gebeurd vanuit een doorstroomprofiel en dat die doorstroomprofielen werden vastgesteld door een werkgroep. Zij menen dat er geen decretale basis bestaat voor de voormelde doorstroomprofielen en de voormelde werkgroep.

A.78.2. De verzoekende partijen zijn daarnaast van oordeel dat de decreetgever de onderwijsdoelen *de facto* niet heeft vastgesteld. Zij menen dat AHOVOKS een enorm sturende rol heeft gespeeld en dat het onderwijsveld zo goed als geen inspraak heeft gehad. Zij wijzen erop dat de bevoegde minister in het Vlaams Parlement heeft verklaard dat hij van oordeel is dat noch de Vlaamse Regering, noch het Vlaams Parlement de eindtermen mogen aanpassen, omdat de onderwijsdoelen door het onderwijsveld zouden zijn opgesteld. Zij menen dat de minister het Vlaams Parlement aldus monddood heeft gemaakt.

A.79.1. De Vlaamse Regering is van oordeel dat het middel overeenstemt met het vierde middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en verwijst naar haar argumentatie bij dat middel.

A.79.2. Wat het eerste onderdeel van het middel betreft, doet de Vlaamse Regering nog gelden dat de kritiek op de inwerkingtreding van de bestreden bepalingen op 1 september 2021 opportuniteitskritiek betreft, daar het tot de autonomie van de decreetgever behoort om de datum te bepalen waarop de bestreden bepalingen in werking treden. De keuze voor die datum is volgens haar overigens niet onredelijk of onzorgvuldig, omdat de invoering van de nieuwe eindtermen onlosmakelijk is verbonden met de invoering van een nieuwe structuur in het secundair onderwijs. Zij wijst nog erop dat de onderwijskoepels reeds in mei 2020 principieel akkoord zijn gegaan met de eindtermen. De omstandigheid dat bepaalde koepels later zijn teruggekomen op het aanvankelijk gegeven akkoord, neemt volgens haar niet weg dat de eindtermen sinds mei 2020 in grote lijnen zijn gekend. Zij doet nog gelden dat de kritiek van de verzoekende partijen op AHOVOKS niet de inhoud van de bestreden bepalingen betreft.

A.79.3. Wat het tweede onderdeel van het middel betreft, merkt de Vlaamse Regering op dat het Katholiek Onderwijs Vlaanderen, het Provinciaal Onderwijs Vlaanderen en het Gemeenschapsonderwijs reeds in de maand april van 2021 hun leerplannen op basis van de nieuwe eindtermen hebben opgemaakt en ingediend bij de onderwijsinspectie. Zij leidt daaruit af dat niet kan worden beweerd dat de rechtszekerheid voor de onderwijsverstreckers is geschonden.

A.79.4. Wat het derde onderdeel van het middel betreft, is de Vlaamse Regering van oordeel dat het behoort tot de autonomie van de decreetgever om die keuzes te maken die volgens hem beantwoorden aan de doelstellingen vooropgesteld in het decreet van 26 januari 2018. Zij meent ook dat de door de decreetgever op het vlak van de doorstroomprofielen gemaakte keuzes niet kunnen worden bekritiseerd op basis van het wettigheidsbeginsel in onderwijszaken. Zij doet nog gelden dat de verzoekende partijen de bestreden bepalingen verkeerdelijk voorstellen als bepalingen die werden aangenomen ter uitvoering van het decreet van 26 januari 2018.

A.80.1. Het GO! en de vzw « GO! ouders » zijn van oordeel dat het Hof niet bevoegd is om kennis te nemen van het eerste onderdeel van het middel, in zoverre daarin de schending van het zorgvuldigheidsbeginsel, het redelijkheidsbeginsel, het rechtszekerheidsbeginsel en het beginsel van behoorlijke regelgeving wordt aangevoerd, doordat er verschillende onzorgvuldigheden zouden zijn begaan tijdens de procedure van totstandkoming van de bestreden bepalingen.

A.80.2. Daarnaast zijn het GO! en de vzw « GO! ouders » van oordeel dat het wettigheidsbeginsel in onderwijszaken niet is geschonden, omdat de eindtermen zijn vastgelegd bij decreet. Zij zien niet in hoe dat beginsel zou kunnen zijn geschonden doordat de Vlaamse Regering en de minister van Onderwijs tijdens de totstandkoming van de bestreden bepalingen een rol zouden hebben opgenomen die geen decretale basis kent. Zij zijn van oordeel dat de decreetgever bij het aannemen van de bestreden bepalingen niet gebonden was door de bepalingen die door het decreet van 26 januari 2018 in de Codex Secundair Onderwijs werden ingevoegd. Zij verwijzen in dit kader naar een advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State.

A.80.3. Het GO! en de vzw « GO! ouders » menen eveneens dat de bestreden bepalingen niet in strijd zijn met het rechtszekerheidsbeginsel. De omstandigheid dat de scholen weinig tijd zouden hebben gekregen om zich voor te bereiden op de implementatie van de onderwijsdoelen, vormt volgens hen geen bewijs van rechtsonzekerheid. Zij wijzen bovendien erop dat de onderwijsverstreckers wel degelijk erin zijn geslaagd de leerplannen tijdig op te maken. Zij betwisten de stelling van de verzoekende partijen dat de complexiteit van het onderliggende juridisch kader tot rechtsonzekerheid leidt. Zij doen gelden dat de eindtermen voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs een vast format volgen, zodat de inhoud en de opbouw ervan voor iedereen

onmiddellijk duidelijk is. Zij menen bovendien dat de verzoekende partijen vertrouwd zijn met dit format, daar het eveneens wordt gebruikt bij de eindtermen voor de eerste graad van het secundair onderwijs. De verzoekende partijen kunnen aldus volgens hen niet ernstig beweren dat de bestreden bepalingen door hun complexiteit niet voorzienbaar en ontoegankelijk zouden zijn.

A.81. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » verwijst naar haar argumentatie bij de in de zaken nrs. 7578 en 7588 aangevoerde middelen.

Wat het vierde middel in de zaak nr. 7589 betreft

A.82. Het vierde middel in de zaak nr. 7589 is afgeleid uit de schending, door de bestreden bepalingen, van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in samenhang gelezen met het rechtszekerheidsbeginsel en met het beginsel van behoorlijke regelgeving (eerste onderdeel), van artikel 24, § 4, van de Grondwet (tweede onderdeel) en van artikel 24, § 5, van de Grondwet (derde onderdeel). De verzoekende partijen geven aan dat hun vierde middel zich onderscheidt van hun overige middelen doordat het uitsluitend is gericht tegen de specifieke eindtermen voor de studierichting « R. Steinerpedagogie ».

A.83. In het eerste onderdeel van het vierde middel voeren de verzoekende partijen aan dat de specifieke eindtermen voor de studierichting « R. Steinerpedagogie » op een onzorgvuldige en eenzijdige manier tot stand zijn gekomen, terwijl het zorgvuldigheidsbeginsel en het beginsel van behoorlijke regelgeving vereisen dat onderwijsdoelen op een zorgvuldige manier met afweging van alle betrokken belangen tot stand komen.

A.84. De verzoekende partijen zetten uiteen dat sinds 1989 een aparte studierichting « R. Steinerpedagogie » wordt erkend binnen de tweede en derde graad van het algemeen secundair onderwijs, met een eigen lessentabel en met eigen specifieke eindtermen, en dat die studierichting niet gerelateerd is aan studieprofielen en wetenschapsdomeinen. Zij vervolgen dat de overheid naar aanleiding van de modernisering van het secundair onderwijs heeft gemeend dat er voor alle studierichtingen nieuwe specifieke eindtermen moesten worden ontwikkeld vanuit de kenmerkende onderdelen van bepaalde wetenschapsdomeinen. Zij verwijzen daarbij naar artikel 145 van de Codex Secundair Onderwijs. Zij wijzen erop dat AHOVOKS, om een doorstroomprofiel te kunnen bepalen voor de studierichting « R. Steinerpedagogie », de keuzes en de slaagresultaten in het hoger onderwijs van oud-generatiestudenten van de middelbare Steinerscholen heeft geanalyseerd, dat op basis van die analyse de studierichting werd gekoppeld aan bepaalde wetenschapsdomeinen en dat er op basis van die koppeling specifieke eindtermen werden vastgesteld. Zij bekritisieren de relevantie van de door AHOVOKS doorgevoerde screening.

A.85. In het tweede onderdeel van het vierde middel voeren de verzoekende partijen aan dat de bestreden bepalingen artikel 24, § 4, van de Grondwet schenden, doordat de specifieke eindtermen voor de studierichting « R. Steinerpedagogie », in tegenstelling tot de specifieke eindtermen voor de overige studierichtingen, de specificiteit van die studierichting niet uitdrukken.

A.86. De verzoekende partijen bekritisieren dat, wat betreft de manier waarop de specifieke eindtermen tot stand zijn gekomen, alle scholen gelijk behandeld zijn geweest, ondanks het feit dat er objectieve en wezenlijke verschillen bestaan tussen de scholen. Die gelijke behandeling heeft volgens hen betrekking op de koppeling van een studierichting aan een wetenschapsdomein vanuit een doorstroomprofiel en dit na een screening uitgevoerd door AHOVOKS. Zij menen dat de mogelijkheid om gelijkwaardige specifieke eindtermen aan te vragen niet kan zorgen voor een aangepaste behandeling en dit vanwege de omvang van de specifieke eindtermen. Zij betwisten dat de specifieke eindtermen « R. Steinerpedagogie » een pertinente maatregel zouden vormen. Minstens bestaat er volgens hen geen redelijke band van evenredigheid tussen de bestreden bepalingen en de beoogde doelstellingen. De bestreden specifieke eindtermen « R. Steinerpedagogie » negeren volgens hen, enerzijds, het specifieke generieke karakter van de desbetreffende studierichting en, anderzijds, het gegeven dat de studierichting is gericht op een ruime keuze aan vervolgoopleidingen. Zij wijzen erop dat de Vlaamse Regering sinds 2005 erkent dat de studierichting « R. Steinerpedagogie » bestaansrecht heeft als een niet specialiserende studierichting en menen dat de bestreden bepalingen die verworven rechtspositie tenietdoen. Zij menen bovendien dat niet alle specifieke eindtermen noodzakelijk zijn voor de doorstroming van de leerlingen en bekritisieren het feit dat die niet-noodzakelijke specifieke eindtermen een flink deel van de onderwijstijd in beslag nemen en alzo belemmeren dat de werkelijke specifieke eindtermen van de Steinerscholen worden gerealiseerd.

A.87. In het derde onderdeel van het vierde middel voeren de verzoekende partijen aan dat de bestreden bepalingen artikel 24, § 5, van de Grondwet schenden, doordat de wijze van totstandkoming van de specifieke eindtermen geen tenuitvoerlegging vormt van decretaal vastgelegde beginselen.

A.88. Volgens de verzoekende partijen bestaat er geen decretale rechtsgrond voor de wijze waarop de specifieke eindtermen tot stand zijn gekomen en voor de rol die AHOVOKS daarin heeft gespeeld. Zij menen dat er evenmin een decretale rechtsgrond bestaat voor de doorstroomprofielen die werden gebruikt bij de ontwikkeling van de specifieke eindtermen en voor de werkgroep die die doorstroomprofielen heeft vastgesteld. Zij zijn dan ook van oordeel dat er, wat de specifieke eindtermen betreft, niet kan worden gesproken van een tenuitvoerlegging van vooraf door de decreetgever vastgelegde beginselen.

A.89. De Vlaamse Regering is van oordeel dat het vierde middel in essentie overeenstemt met de kritiek die de verzoekende partijen in de zaken nrs. 7578 en 7588 hebben aangevoerd in hun vierde en vijfde middel. Zij verwijst naar haar argumentatie bij die middelen. Zij voegt er nog aan toe dat de in het eerste onderdeel van het middel aangevoerde kritiek de totstandkoming van de bestreden bepalingen betreft, en dus niet de inhoud ervan. Wat het tweede onderdeel van het middel betreft, merkt zij op dat alle onderwijsinstellingen zich in een vergelijkbare situatie bevinden ten aanzien van de bestreden bepalingen, waardoor een gelijke behandeling van die instellingen volgens haar niet leidt tot een schending van het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie. De pedagogische eigenheid van een school leidt volgens haar bovendien op zich niet tot een verplichting voor de decreetgever om voor die school een aangepaste regeling uit te werken, daar een dergelijke aangepaste regeling aan de eindtermen elke zin zou ontnemen. Zij wijst nog erop dat de scholen de mogelijkheid hebben om een aanvraag tot gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen in te dienen bij de Vlaamse Regering.

A.90. Het GO! en de vzw « GO! ouders » zijn van oordeel dat de grieven vervat in het eerste en het derde onderdeel van het middel overeenstemmen met grieven die reeds in het derde middel in de zaak nr. 7589 werden geformuleerd. Met betrekking tot die onderdelen verwijzen zij naar hun argumentatie bij dat derde middel. Wat het tweede onderdeel van het middel betreft, menen zij dat de erin vervatte grieven overeenstemmen met de in het kader van het vijfde middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 aangevoerde grieven. Met betrekking tot dat onderdeel verwijzen zij naar hun argumentatie bij dat vijfde middel. Zij voegen nog eraan toe dat de mogelijkheid om vervangende eindtermen gelijkwaardig te laten verklaren aan de verzoekende partijen in elk geval de mogelijkheid biedt om hun pedagogisch project te verwezenlijken.

A.91. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » verwijst naar haar argumentatie bij de in de zaken nrs. 7578 en 7588 aangevoerde middelen.

Ten aanzien van de memorie van tussenkoms van « H/Art voor onderwijs » en anderen

A.92.1. De tussenkomsende partijen « H/Art voor onderwijs » en anderen menen ten eerste dat de bestreden bepalingen de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in samenhang gelezen met de beginselen van behoorlijke wetgeving, met het beginsel van de procedurele evenredigheid, met het rechtszekerheidsbeginsel en met het wettigheidsbeginsel vervat in artikel 24, § 5, van de Grondwet, schenden. Zij doen gelden dat de overheid op basis van fragmentarische gegevens blindelings één richting is ingeslagen, zonder in de voorbereidende fase van het bestreden decreet afdoende te spreken met de kunstleerkrachten, zonder de volledige ontplooiing van het kind in ogeschouw te houden en zonder te beschikken over een solide basis met betrekking tot de nagestreefde doelstelling van kwaliteitsverbetering. Zij menen dat de decreetgever onnodig hard raakt aan de mogelijkheid van scholen om te focussen op kunst, cultuur en creatie. Zij doen gelden dat de beslissing om te snoeien in kunst en cultuur werd genomen door de Vlaamse Regering en AHOVOKS en dat die beslissing geen grondslag vindt in decretale normen.

A.92.2. De tussenkomsende partijen « H/Art voor onderwijs » en anderen menen ten tweede dat de bestreden bepalingen de actieve onderwijsvrijheid, gewaarborgd door artikel 24 van de Grondwet, schenden. Zij zijn van oordeel dat de eindtermen geen minimumdoelen zijn en dat zij niet leiden tot een verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. Zij menen ook dat het opleggen van eindtermen geen pertinente methode vormt om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Wanneer de overheid, door eindtermen vast te stellen met de bedoeling de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren, raakt aan de vrijheid van onderwijs, dient volgens hen minstens te kunnen worden vastgesteld, ten eerste, dat er een kwaliteitsprobleem is en, ten tweede, dat eindtermen dat probleem kunnen verhelpen. Volgens hen is te dezen niet aan die voorwaarden voldaan. Zij bekritisieren de klemtoon die de bestreden

bepalingen leggen op wetenschappen, wiskunde en technologie, evenals de door die bepalingen gerealiseerde uitbreiding van de algemene vorming ten koste van de specifieke vorming. Zij wijzen erop dat het vak kunstbeschouwing door de bestreden bepalingen wordt teruggebracht tot een vak van één uur en dat dit met zich meebrengt dat activiteiten *extra muros* (bijvoorbeeld musea bezoeken) onmogelijk worden, dat er geen tijd meer is om stil te staan bij de noden en de studiemethodes van de leerlingen en dat digitale competenties onvoldoende aan bod kunnen komen. Zij menen ook dat de eindtermen didactisch sturend zijn. Zij bekritisieren het feit dat de sleutelcompetenties voor wiskunde, wetenschappen, technologie en STEM opvallend ruimer zijn beschreven dan de sleutelcompetentie betreffende het cultureel bewustzijn. Zij bekritisieren ten slotte dat de bestreden bepalingen de onderwijsverstreckers een bepaalde maatschappelijke visie opleggen.

A.92.3. De tussenkomenende partijen « H/Art voor onderwijs » en anderen menen ten derde dat de bestreden bepalingen de artikelen 10 en 11 van de Grondwet en in het bijzonder het door die bepalingen gewaarborgde recht op gelijke onderwijskansen, en het recht op kwaliteitsvol onderwijs voor het kind, zoals gewaarborgd door artikel 24 van de Grondwet en door de artikelen 28 en 29 van het Verdrag inzake de rechten van het kind, schenden. Zij menen dat de bestreden bepalingen ongelijke situaties gelijk behandelen. Zij zetten uiteen dat leerlingen die de richting wiskunde-wetenschappen volgen niet alleen een uitgebreidere algemene vorming maar ook een uitgebreidere specifieke vorming die in het verlengde ligt van hun algemene vorming en talent, krijgen, waardoor hun kansen voor doorstroming naar specifiek hoger onderwijs worden vergroot. De leerlingen die podiumkunsten volgen in de doorstroomfinaliteit in het domein kunst en creatie krijgen daarentegen een ruimere algemene vorming, maar niet een ruimere specifieke vorming op het vlak van notenleer, harmonie en instrumentbeheersing, waardoor hun kansen voor doorstroming naar het hoger kunstonderwijs dalen. Zij menen dat de bestreden bepalingen het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie schenden door onvoldoende rekening te houden met de verschillen die er bestaan tussen de verschillende studierichtingen. Zij menen ook dat de bestreden bepalingen de onderwijskwaliteit doen dalen voor leerlingen die uitstromen naar de arbeidsmarkt en dat die bepalingen, door eenzijdig te focussen op het cognitieve, met zich zullen meebrengen dat bepaalde leerlingen zich niet meer thuis zullen voelen in het onderwijs en dat de schooluitval zal worden vergroot. Zij menen ook dat de decreetgever onvoldoende rekening heeft gehouden met de aansluiting op vervolgoopleidingen of met de realiteit van de arbeidsmarkt en bekritisieren dat de bestreden bepalingen onvoldoende ruimte laten om te verbreden en te verdiepen in andere domeinen dan wetenschappen, wiskunde en technologie. Zij zijn van oordeel dat de slaagkansen van de leerlingen die willen doorstromen naar het hoger kunstonderwijs in Vlaanderen zullen dalen.

A.92.4. De tussenkomenende partijen « H/Art voor onderwijs » en anderen menen ten vierde dat de bestreden bepalingen de artikelen 10, 11 en 24 van de Grondwet schenden, doordat het Gemeenschapsonderwijs (het GO!) de implementatie van de eindtermen opdringt aan alle onderwijsverstreckers.

A.92.5. De tussenkomenende partijen « H/Art voor onderwijs » en anderen menen ten slotte dat de bestreden bepalingen het recht van de ouders op een vrije schoolkeuze, zoals gewaarborgd door artikel 24 van de Grondwet, schenden. Zij doen gelden dat de decreetgever door middel van de bestreden bepalingen de vrijheid van de scholen om kunstonderwijs in te richten op willekeurige wijze heeft beperkt en aldus ook het recht van de ouders op een vrije schoolkeuze.

A.93. De Vlaamse Regering is van oordeel dat de grieven van « H/Art voor onderwijs » en anderen niet verschillen van de grieven van de verzoekende partijen. Zij verwijst om die reden naar haar argumenten bij de door de verzoekende partijen aangevoerde middelen.

Ten aanzien van de handhaving van de gevolgen

A.94.1. De Vlaamse Regering en de vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » verzoeken het Hof, indien het van oordeel zou zijn dat de bestreden bepalingen vernietigd dienen te worden, de gevolgen van die bepalingen te handhaven voor het verleden en tot 1 september 2023. Zij menen dat een vernietiging zou leiden tot rechtsonzekerheid, onder meer omdat de oude eindtermen niet zijn aangepast aan de structuurhervorming van het secundair onderwijs. Zij doen gelden dat de handhaving van de gevolgen in het belang is van alle leerlingen die vanaf 1 september 2021 doorstromen naar de tweede graad van het secundair onderwijs.

A.94.2. Het GO! en de vzw « GO! ouders » verzoeken het Hof de gevolgen van een eventuele vernietiging te handhaven tot en met 31 augustus 2026. Zij voeren daarbij argumenten aan die gelijksoortig zijn aan die van de Vlaamse Regering en de vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen ». Zij menen dat een handhaving van de

gevolgen tot en met 31 augustus 2026 verantwoord is, daar dit zou toelaten dat alle leerlingen die op 1 september 2021 zijn gestart in de tweede graad van het secundair onderwijs hun opleiding verder kunnen afwerken zonder dat er een breuk in de leerlijnen van die leerlingen ontstaat.

A.95.1. De verzoekende partijen in de zaken nrs. 7578 en 7588 verzetten zich niet tegen een handhaving van de gevolgen voor het verleden, maar wel tegen een handhaving van de gevolgen voor de toekomst. Uit het arrest van het Hof nr. 113/2021 van 22 juli 2021 leiden zij af dat het Hof over de onderhavige beroepen uitspraak zal doen vóór 1 september 2022. Rekening houdend met het zomerreces menen zij dat er aldus voldoende tijd zal zijn voor de decreetgever om in voorkomend geval voorlopige overgangsmaatregelen goed te keuren, in afwachting van een ruimere remediëring. De stelling van de Vlaamse Regering dat een handhaving van de gevolgen tot 1 september 2023 zal toelaten aan alle leerlingen die vanaf 1 september 2021 doorstromen naar de tweede graad om die tweede graad af te ronden tegen 1 september 2023 is volgens hen niet correct, vermits er op 1 september 2022 nieuwe leerlingen doorstromen naar de tweede graad, leerlingen die op 1 september 2023 slechts het eerste jaar van de tweede graad zullen hebben afgerond.

A.95.2. De verzoekende partijen in de zaak nr. 7589 verzetten zich tegen een handhaving van de gevolgen voor de toekomst. Zij menen dat de bestreden eindtermen niet zodanig verweven zijn met de eindtermen van de eerste graad en met de nieuwe structuur van het secundair onderwijs als wordt beweerd door de Vlaamse Regering. Zij wijzen erop dat de Steinerscholen gedurende het schooljaar 2021-2022 nog de mogelijkheid hebben om te werken met de oude eindtermen en dit ten gevolge van de op 26 augustus 2021 ingediende gelijkwaardigheidsaanvraag, maar dat zij die mogelijkheid verliezen vanaf het schooljaar 2022-2023.

- B -

Ten aanzien van de bestreden bepalingen en de context ervan

B.1.1. De verzoekende partijen in de zaken nrs. 7578, 7588 en 7589 vorderen de vernietiging van de artikelen 2, 3 en 4, alsook van de bijlagen 1 tot 7, van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 12 februari 2021 « betreffende de onderwijsdoelen voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs en diverse andere verwante maatregelen » (hierna : het decreet van 12 februari 2021).

B.1.2. De artikelen 2, 3 en 4 van het decreet van 12 februari 2021 bepalen :

« Art. 2. Dit decreet bevat de onderwijsdoelen voor de tweede graad en, met uitzondering van het derde leerjaar, voor de derde graad van het voltijds gewoon secundair onderwijs en opleidingsvorm 4 van het buitengewoon secundair onderwijs, voor zover het eindtermen tweede en derde graad en specifieke eindtermen derde graad betreft.

De eindtermen zijn geformuleerd in functie van de zestien sleutelcompetenties die zijn bepaald in artikel 139, § 2, van de Codex Secundair Onderwijs. De specifieke eindtermen zijn ontwikkeld uit de kenmerkende onderdelen van een bepaald wetenschapsdomein.

De kennis, dimensies en indien van toepassing de context en tekstkenmerken die in de bijlagen zijn opgenomen, maken telkens integraal deel uit van de eindterm of de specifieke

eindterm waarbij ze zijn vermeld, met dien verstande dat de affectieve dimensie en de psychomotorische dimensie indicatief zijn.

Art. 3. De onderwijsdoelen voor de tweede en derde graad zijn :

- 1° eindtermen;
- 2° attitudinale eindtermen;
- 3° specifieke eindtermen;
- 4° attitudinale specifieke eindtermen.

Bij de implementatie van de onderwijsdoelen in kwestie worden de volgende bepalingen nageleefd :

1° onderwijsdoelen zijn te bereiken op populatieniveau;

2° tenzij het expliciet anders is vermeld, wordt een onderwijsdoel door de leerling zelfstandig gerealiseerd;

3° in afwijking van punt 1° zijn attitudinale (specifieke) eindtermen minimumdoelen die omschrijven welke houdingen wenselijk worden geacht voor een bepaalde leerlingenpopulatie. Elke school heeft de maatschappelijke opdracht om de attitudinale (specifieke) eindtermen bij de leerlingenpopulatie na te streven. Attitudinale (specifieke) eindtermen zijn aangeduid met het symbool ‘ ° ’.

Art. 4. De eindtermen voor het eerste en het tweede leerjaar van de tweede graad doorstroomfinaliteit zijn opgenomen in bijlage 1, die bij dit decreet is gevoegd.

De eindtermen voor het eerste en het tweede leerjaar van de tweede graad dubbele finaliteit zijn opgenomen in bijlage 2, die bij dit decreet is gevoegd.

De eindtermen voor het eerste en het tweede leerjaar van de tweede graad arbeidsmarktfinaliteit zijn opgenomen in bijlage 3, die bij dit decreet is gevoegd.

De eindtermen voor het eerste en het tweede leerjaar van de derde graad doorstroomfinaliteit zijn opgenomen in bijlage 4, die bij dit decreet is gevoegd.

De eindtermen voor het eerste en het tweede leerjaar van de derde graad dubbele finaliteit zijn opgenomen in bijlage 5, die bij dit decreet is gevoegd.

De eindtermen voor het eerste en het tweede leerjaar van de derde graad arbeidsmarktfinaliteit zijn opgenomen in bijlage 6, die bij dit decreet is gevoegd.

De specifieke eindtermen voor de derde graad doorstroomfinaliteit en dubbele finaliteit zijn opgenomen in bijlage 7, die bij dit decreet is gevoegd ».

B.1.3. De bijlagen 1 tot 7 bij het decreet van 12 februari 2021 bevatten, zoals omschreven in het bestreden artikel 4, de eindtermen en specifieke eindtermen per graad van het secundair onderwijs (tweede en derde graad) en per finaliteit van de studierichting (doorstroomfinaliteit, dubbele finaliteit en arbeidsmarktfinaliteit).

B.2.1. De bestreden bepalingen kunnen niet los worden gezien van afdeling 3 (« Doelen, curriculumdossiers en leerplannen ») van deel IV, titel 1, hoofdstuk 1, van de Codex Secundair Onderwijs, die, zoals ingevoegd bij artikel 6 van het decreet van 26 januari 2018 « tot wijziging van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 en de Codex Secundair Onderwijs, wat onderwijsdoelen betreft, en tot wijziging van de decreten Rechtspositie onderwijspersoneel » (hierna : het decreet van 26 januari 2018), bestaat uit de artikelen 138 tot 147/4.

B.2.2. Volgens artikel 139, § 1, eerste lid, van de Codex Secundair Onderwijs zijn eindtermen minimumdoelen die het Vlaams Parlement noodzakelijk en bereikbaar acht voor een bepaalde leerlingenpopulatie. Met minimumdoelen wordt volgens die bepaling bedoeld : een minimum aan kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes, bestemd voor die leerlingenpopulatie. Elke school heeft de maatschappelijke opdracht om de eindtermen met betrekking tot kennis, inzicht, vaardigheden en bepaalde attitudes bij de leerlingen te bereiken. De eindtermen moeten op populatieniveau worden bereikt. De eindtermen met betrekking tot bepaalde andere attitudes moeten bij de leerlingen worden nagestreefd.

Volgens artikel 139, § 1, tweede lid, van de Codex Secundair Onderwijs worden bepaalde eindtermen als basisgeletterdheid aangeduid. Basisgeletterdheid zijn die eindtermen die ertoe strekken te kunnen participeren in de maatschappij. De eindtermen basisgeletterdheid moeten door elke individuele leerling worden bereikt op het einde van de eerste graad.

B.2.3. Artikel 143 van de Codex Secundair Onderwijs bepaalt de wijze waarop de onderwijsdoelen worden ontwikkeld.

De ontwikkeling van eindtermen met inbegrip van eindtermen basisgeletterdheid, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen en specifieke eindtermen, wordt volgens die bepaling gecoördineerd door de Vlaamse Regering, die daartoe één of meerdere ontwikkelcommissies samenstelt die ten minste bestaan uit leerkrachten uit de betrokken graad

en de aansluitende graden of onderwijsniveaus, de vertegenwoordigers van het Gemeenschapsonderwijs en de verenigingen van schoolbesturen van het gesubsidieerd onderwijs en vak- en andere experts uit het hoger onderwijs. De ontwikkelcommissies dienen volgens die bepaling een beperkt aantal sober geformuleerde, duidelijke, competentiegerichte en evalueerbare eindtermen, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen en specifieke eindtermen waar de aspecten kennis, vaardigheden, inzichten en, indien van toepassing, attitudes aan bod komen, te formuleren.

De ontwikkelde eindtermen, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen en specifieke eindtermen worden vervolgens door de Vlaamse Regering voorgelegd aan een valideringscommissie, die bestaat uit leden van de onderwijsinspectie en andere experts. De valideringscommissie valideert de ontwikkelde eindtermen, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen of specifieke eindtermen, of stuurt ze terug naar de ontwikkelcommissies met het oog op bijsturing alvorens tot validering over te gaan.

De eindtermen, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen en specifieke eindtermen worden vervolgens door de Vlaamse Regering als een ontwerp van decreet ingediend bij het Vlaams Parlement, dat ze, in voorkomend geval na wijziging ervan, al dan niet goedkeurt.

B.2.4. Artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs voorziet in een procedure tot goedkeuring van vervangende eindtermen, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen of specifieke eindtermen.

Wanneer een schoolbestuur oordeelt dat de eindtermen, de uitbreidingsdoelen Nederlands, de ontwikkelingsdoelen of specifieke eindtermen onvoldoende ruimte laten voor zijn eigen pedagogische en onderwijskundige opvattingen of ermee onverzoenbaar zijn, kan het bij de Vlaamse Regering een aanvraag tot gelijkwaardigheid indienen van vervangende eindtermen, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen of specifieke eindtermen.

Die aanvraag dient uiterlijk op 1 september van het schooljaar voorafgaand aan het schooljaar waarin de vervangende eindtermen, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen of specifieke eindtermen zullen gelden, te worden ingediend. Wanneer de aanvraag gebeurt ingevolge een wijziging van ontwikkelingsdoelen, uitbreidingsdoelen Nederlands, eindtermen of specifieke eindtermen door het Vlaams Parlement, geldt een gedoogperiode van één volledig schooljaar waarbinnen de aanvrager nog met de oude eindtermen of, in voorkomend geval, met de oude afwijkende eindtermen, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen of specifieke eindtermen, mag werken. Voor een aanvraag, voor het schooljaar 2021-2022, tot gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen voor de door het Vlaams Parlement goedgekeurde eindtermen van de tweede graad die een schoolbestuur geacht wordt in het kader van de modernisering van het secundair onderwijs geleidelijk toe te passen vanaf 1 september 2021, gelden de in paragraaf 5 van artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs vastgestelde termijnen.

De Vlaamse Regering beoordeelt of de aanvraag ontvankelijk is en, zo ja, of de door de aanvrager voorgestelde vervangende eindtermen, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen of specifieke eindtermen in hun geheel gelijkwaardig zijn met die welke zijn goedgekeurd door het Vlaams Parlement, en derhalve toelaten gelijkwaardige studiebewijzen uit te reiken. De aanvraag is slechts ontvankelijk indien precies wordt aangegeven waarom de eindtermen, de uitbreidingsdoelen Nederlands, de ontwikkelingsdoelen of de specifieke eindtermen voor de eigen pedagogische en onderwijskundige opvattingen onvoldoende ruimte laten of waarom ze er niet mee verzoenbaar zijn. Voor de beoordeling van de ontvankelijkheid en van de gelijkwaardigheid wordt het gemotiveerde advies ingewonnen van een commissie van deskundigen en de onderwijsinspectie en wordt de aanvrager telkens gehoord.

De vervangende eindtermen, uitbreidingsdoelen Nederlands, ontwikkelingsdoelen of specifieke eindtermen die door de Vlaamse Regering ontvankelijk en gelijkwaardig zijn beoordeeld, worden binnen zes maanden ter goedkeuring ingediend bij het Vlaams Parlement.

B.3.1. De onderwijsdoelen van de eerste graad van het secundair onderwijs zijn vastgesteld bij het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 14 december 2018 « betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs ». Dat decreet is in werking getreden op 1 september 2019 voor het eerste leerjaar van de eerste graad en op 1 september 2020 voor het tweede leerjaar van die graad (artikel 5 van het decreet van 14 december 2018).

B.3.2. De onderwijsdoelen van de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs zijn vervolgens vastgesteld bij het decreet van 12 februari 2021, waar de bestreden bepalingen deel van uitmaken.

Krachtens – het niet bestreden – artikel 24 van het decreet van 12 februari 2021 treedt het decreet voor het eerste leerjaar van de tweede graad in werking op 1 september 2021 en voor het tweede leerjaar van die graad op 1 september 2022. Voor het eerste en het tweede leerjaar van de derde graad wordt de Vlaamse Regering gemachtigd de inwerkingtredingsdatum van het decreet te bepalen.

B.4. De parlementaire voorbereiding van het decreet van 12 februari 2021 vermeldt :

« Eindtermen zijn het instrument waarmee de samenleving duidelijk maakt wat van ons onderwijs minimaal verwacht wordt. De voorbije 20 jaar is de wereld niet minder complex geworden. Deze nieuwe set aan eindtermen weerspiegelt deze toegenomen complexiteit : in vergelijking met 20 jaar geleden wordt er vandaag meer verwacht van ons onderwijs.

Dit betekent niet dat deze nieuwe eindtermen zomaar een uitbreiding zijn. Ze zijn tot stand gekomen na veel overleg in ontwikkelcommissies, met de betrokken professionals, met de Vlaamse Regering, met verschillende groepen aan belanghebbenden en met de bevoegde commissie van het Vlaams parlement in een hoorzitting. Op deze manier zijn de eindtermen die werden ontwikkeld en verder overlegd een uiting van wat de maatschappij anno 2020 vraagt van het onderwijs. [...]

De vrijheid van onderwijs is een grondwettelijk recht. Ambitieuze en heldere eindtermen moeten haalbaar zijn voor onze scholen en steeds de nodige ruimte bieden om eigen doelen na te streven. Ze mogen van leraars geen uitvoerders maken, maar moeten net inspireren om verder te gaan en excellentie voor alle leerlingen na te streven. Daarover blijven we waken.

Deze eindtermen blijven minimumdoelen. Als maatschappij moeten we bezorgd zijn over de dalende kwaliteit van ons onderwijs. Daarom is het noodzakelijk dat deze nieuwe doelen voldoende scherp vorm krijgen, zodat het voor alle betrokkenen helder is waar deze

minimumlat ligt en wat ze betekent. Heldere verwachtingen en duidelijke doelstellingen zijn een belangrijke eerste stap naar excellentie.

[...]

Zoals uit de verdere toelichting zal blijken zijn er na de ontwikkeling van deze eindtermen nog heel wat bijkomende inspanningen geleverd met het oog op de haalbaarheid en het creëren van voldoende ruimte in het curriculum van onze scholen om hen toe te laten om vanuit hun eigen pedagogische vrijheid verder te gaan da[n] wat dit decreet vastlegt en ook eigen doelen op te nemen. Ook in dit ontwerp dat voorgelegd wordt, werden nog een aantal bijsturingen doorgevoerd om tegemoet te komen aan deze bekommernis waar ook de Raad van State uiting aan heeft gegeven.

De manier waarop deze eindtermen tot stand zijn gekomen, is identiek aan deze van de eindtermen voor de eerste graad, die ondertussen werden ingevoerd. Maar waar we voor de eerste graad een set eindtermen voor de A-stroom en een set voor de B-stroom hadden, is het aantal richtingen waarvoor in de 2de en de 3de graad eindtermen werden ontwikkeld een veelvoud hiervan, waardoor het voorliggende decreet omvangrijker lijkt.

[...]

De sets (specifieke) eindtermen voor de tweede en derde graad secundair onderwijs zijn geformuleerd volgens het decreet [van 26 januari 2018] op de onderwijsdoelen. Dat decreet brengt ingrijpende wijzigingen met zich mee t.o.v. de vigerende (specifieke) eindtermen.

Ten eerste werden de eindtermen voor de tweede en derde graad per finaliteit (doorstroomfinaliteit, dubbele finaliteit, arbeidsmarktfinaliteit) geformuleerd in functie van sleutelcompetenties.

Het decreet op de onderwijsdoelen bepaalt dat de specifieke eindtermen worden vastgelegd voor het tweede leerjaar van de derde graad doorstroomfinaliteit en dubbele finaliteit en gericht zijn op het aanvangen van vervolgonderwijs. De specifieke eindtermen worden ontwikkeld uit kenmerkende onderdelen van een bepaald wetenschapsdomein. De (specifieke) eindtermen worden niet vastgehaakt aan vakken. Het zijn de schoolbesturen die de verbinding maken tussen de (specifieke) eindtermen en de vakken of vakkenclusters. Ze bepalen ook welke leraar verantwoordelijk is voor de uitwerking en realisatie van die (specifieke) eindtermen.

Bij het ontwikkelen van de eindtermen werd rekening gehouden met de uitdagingen van de 21ste eeuw en de daaraan verbonden maatschappelijke ontwikkelingen en verwachtingen. Dat leidde tot een verbreding van het curriculum. Zo is er bv. meer aandacht voor digitale competentie en mediawijsheid, STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics), economische en financiële competenties, juridische competenties en duurzaamheid.

Daarnaast vertonen de (specifieke) eindtermen een grotere inhoudelijke samenhang en afstemming. Zo is bv. de terminologie bij de competenties in het Nederlands en bij de competenties in andere talen onderling afgestemd, bouwen sommige specifieke eindtermen wiskunde verder op de inhouden van de basisvorming enz.

In de tweede plaats legt het decreet op de onderwijsdoelen sterker en algemener de nadruk op de resultaatsverbintenis bij de eindtermen. Het onderscheid tussen te bereiken vakgebonden eindtermen en na te streven vakoverschrijdende eindtermen is opgeheven. Zo zijn bv. eindtermen inzake burgerschapscompetenties, sociaal-relatieve competenties en initiatief en ondernemingszin voortaan te bereiken eindtermen. Dergelijke eindtermen golden tot nu toe als vakoverschrijdende, na te streven eindtermen.

Een derde belangrijke wijziging ligt in de sobere, duidelijke, competentiegerichte en evalueerbare formulering volgens een vaste systematiek met een explicitering van de kennis. Er is afgestapt van de klassieke formulering van de (specifieke) eindtermen met ‘ kennen ’ en ‘ kunnen ’. Waar dat relevant is worden ook de context en complexiteit geconcretiseerd. Belangrijke aandachtspunten zijn het beperkte aantal (specifieke) eindtermen en de consistentie en coherentie bij de formulering.

Tot slot is met het decreet op de onderwijsdoelen gekozen voor een bredere participatie aan het ontwikkelproces van (specifieke) eindtermen. Ontwikkelcommissies worden samengesteld uit vertegenwoordigers van de onderwijskoepels en het GO!, leerkrachten en experts uit het hoger onderwijs. De valideringscommissie is samengesteld uit de onderwijsinspectie en experts (een taalexpert, onderwijskundige en ontwikkelingspsychologische experts). De valideringscommissie heeft een belangrijke rol als kwaliteitsbewaker door de validering van de (specifieke) eindtermen op basis van de criteria evalueerbaarheid, consistentie en coherentie.

De inhoudelijke accenten en de wijzigingen in statuut en formulering van de nieuwe (specifieke) eindtermen, hebben geleid tot ambitieuze, en concreet geformuleerde (specifieke) eindtermen die beantwoorden aan de uitdagingen van de 21ste eeuw. Ze zullen periodiek worden gescreend op hun actualiteitswaarde en zo nodig worden bijgestuurd.

[...]

De eerste generatie eindtermen is twintig jaar oud. In 1997 (gewoon secundair onderwijs), 1998 (gewoon basisonderwijs) en 1999 (buitengewoon onderwijs) zijn de eindtermen en ontwikkelingsdoelen geleidelijk aan ingevoerd in het onderwijs in Vlaanderen en in het Nederlandstalig onderwijs in Brussel. Twintig jaar geleden was het begrip ‘ eindtermen ’ nieuw in de geschiedenis van het Vlaamse onderwijs. Voortaan werden minimumdoelstellingen geformuleerd die door de meerderheid van de leerlingen moesten worden bereikt.

In de afgelopen twintig jaar zijn actualiseringen doorgevoerd in een aantal sets van eindtermen, maar niet op een systematische manier zoals dit nu gebeurd is voor de nieuwe eindtermen. In 2010 zijn de volgende actualiseringen in werking getreden :

- vakoverschrijdende eindtermen (SO)
- wetenschap en techniek (LO)
- natuurwetenschappen (SO)
- Nederlands en Frans (LO)
- Frans 1ste graad B-stroom
- moderne vreemde talen (SO)

[...]

Het toekomstige Vlaamse onderwijs ambieert dat jongeren in het secundair onderwijs competenties ontwikkelen die bijdragen tot hun persoonlijke ontwikkeling en hen toelaten om autonoom en interactief in de samenleving te functioneren en er een bijdrage aan te leveren. Dat veronderstelt overdracht van kennis, inzicht, vaardigheden, attitudes en waarden tussen generaties maar ook het kritisch overstijgen van trends. Het secundair onderwijs bereidt jongeren ook voor op het functioneren op de arbeidsmarkt en/of het doorstromen naar het hoger onderwijs en vervolgopleidingen. De ambitie is elke jongere blijvend uit te dagen, zodat zoveel mogelijk jongeren uitblinken in hun talenten en hun interesses versterkt worden.

Deze visie voor het Vlaamse onderwijs van morgen en het Nederlandstalige onderwijs in Brussel kreeg vorm op basis van de (Europese) sleutelcompetenties, het maatschappelijk en het parlementair eindtermendebat, internationale ontwikkelingen, lopend nationaal onderzoek, vergelijkingen met internationale curriculumontwikkeling zoals Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO, het nationale expertisecentrum voor leerplanontwikkeling in Nederland), ‘ Next Generation Science Standards ’ (NGSS), ‘ 21st century skills ’, enz.

De (specifieke) eindtermen zijn competentiegericht geformuleerd. Er is bijzondere aandacht voor de inhoudelijke afstemming tussen de basisvorming en de specifieke eindtermen en voor de haalbaarheid van het totale pakket eindtermen, specifieke eindtermen en/of beroepskwalificaties. Bij het formuleren van de specifieke eindtermen wordt als doel voor ogen gehouden dat de slaagkansen van de leerlingen in het hoger onderwijs moeten verhogen.

Bij de ontwikkeling van de nieuwe (specifieke) eindtermen is uitgegaan van een reductie en een duidelijkere formulering. Op die manier komt de nieuwe generatie (specifieke) eindtermen tegemoet aan vaak gehoorde verzuchtingen wat het aantal, de overlap ertussen en de duidelijkheid betreft. De kennis wordt telkens geëxpliciteerd. Het verwachte minimumniveau moet duidelijk zijn en de (specifieke) eindterm moet evalueerbaar zijn. Daarnaast behouden we voldoende differentiële ruimte voor de leerkrachten, schoolteams en schoolbesturen om te remediëren, verdiepen en versterken op maat van de leerling. De

(specifieke) eindtermen zijn in evenwicht met de grondwettelijke vrijheid van onderwijs. De concrete invulling en de pedagogisch-didactische vertaling worden opgenomen door schoolbesturen » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, pp. 3-6).

Ten aanzien van de ontvankelijkheid

Wat de ontvankelijkheid ratione temporis van het beroep in de zaak nr. 7578 betreft

B.5.1. Het verzoekschrift in de zaak nr. 7578 werd ingediend vooraleer de bestreden bepalingen op 26 mei 2021 in het *Belgisch Staatsblad* werden bekendgemaakt.

B.5.2. Krachtens artikel 3, § 1, van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof (hierna : de bijzondere wet van 6 januari 1989) moet een beroep tot vernietiging in beginsel worden ingesteld binnen een termijn van zes maanden na de bekendmaking van de bestreden norm.

De bekendmaking van een norm vormt een voorwaarde om die norm te kunnen tegenwerpen. Weliswaar doet de bekendmaking de termijn ingaan waarbinnen de norm kan worden bestreden, maar zij vormt geen voorwaarde voor de opening van het recht van beroep tegen een aangenomen, bekrachtigde en afgekondigde norm (vergelijk HvJ, 26 september 2013, C-626/11 P, *PPG en SNF t. ECHA*, punten 32-39).

B.5.3. Daar het decreet van 12 februari 2021 op het ogenblik van het inleiden van het beroep in de zaak nr. 7578 was aangenomen, bekrachtigd en afgekondigd, is dat beroep ontvankelijk *ratione temporis*.

B.6. De verzoekende partijen in de zaak nr. 7578 hebben na de bekendmaking van de bestreden bepalingen in het *Belgisch Staatsblad* opnieuw een verzoekschrift ingediend (zaak nr. 7588). Aangezien beide verzoekschriften in gelijklopende bewoordingen zijn geformuleerd, dienen zij voor het verdere onderzoek ervan als één enkel beroep tot vernietiging te worden beschouwd.

Wat het belang van de verzoekende partijen betreft

B.7.1. De Grondwet en de bijzondere wet van 6 januari 1989 vereisen dat elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die een beroep tot vernietiging instelt, doet blijken van een belang. Van het vereiste belang doen slechts blijken de personen wier situatie door de bestreden norm rechtstreeks en ongunstig wordt geraakt.

B.7.2. De Vlaamse Regering betwist het belang van de verzoekende partijen in de zaken nrs. 7578, 7588 en 7589, daar de scholen op grond van artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs beschikken over de mogelijkheid om een aanvraag tot gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen in te dienen bij de Vlaamse Regering.

B.7.3. Zoals is vermeld in B.2.2, bepaalt artikel 139, § 1, eerste lid, van de Codex Secundair Onderwijs dat elke school de maatschappelijke opdracht heeft om de eindtermen met betrekking tot kennis, inzicht, vaardigheden en bepaalde attitudes bij de leerlingen te bereiken en de eindtermen met betrekking tot bepaalde andere attitudes bij de leerlingen na te streven.

Daar die bepaling elke secundaire school de opdracht geeft om de eindtermen bij de leerlingen te bereiken of na te streven, doen minstens de verzoekende partijen die secundaire scholen, leerlingen en ouders van leerlingen zijn, blijken van een belang bij een vernietiging van de bestreden bepalingen, die nieuwe eindtermen invoeren voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs. De omstandigheid dat de scholen op grond van artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs beschikken over de mogelijkheid om een aanvraag tot gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen in te dienen bij de Vlaamse Regering, doet daar geen afbreuk aan. Daar alle verzoekschriften mede namens een aantal secundaire scholen en leerlingen of ouders van leerlingen werden ingediend, doen minstens een aantal verzoekende partijen in elk van de zaken nrs. 7578, 7588 en 7589 blijken van het vereiste belang en dient het belang van de overige verzoekende partijen niet te worden onderzocht.

B.7.4. De exceptie wordt verworpen.

Wat de ontvankelijkheid van de memorie van tussenkomst van « H/Art voor onderwijs » en anderen betreft

B.8.1. De vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen », tussenkomende partij, voert aan dat de memorie van tussenkomst van « H/Art voor onderwijs » en anderen slechts ontvankelijk is in zoverre zij uitgaat van de acht natuurlijke personen die de memorie hebben ondertekend en dat de vereniging « H/Art voor onderwijs » niet kan tussenkomen in de onderhavige zaken omdat zij een feitelijke vereniging is.

B.8.2. De acht natuurlijke personen die de memorie van tussenkomst van « H/Art voor onderwijs » en anderen hebben ondertekend, kunnen in hun hoedanigheid van leerkracht, leerlingenbegeleider of coördinator in het secundair onderwijs rechtstreeks in hun situatie worden geraakt door het arrest dat het Hof dient te wijzen. Zij doen aldus blijken van een voldoende belang bij hun tussenkomst. Bijgevolg dient de procesbekwaamheid en het belang van de feitelijke vereniging « H/Art voor onderwijs » niet te worden onderzocht.

B.8.3. De exceptie wordt verworpen.

B.9. De tussenkomst van een persoon die doet blijken van een belang bij een procedure tot vernietiging mag de oorspronkelijke beroepen niet wijzigen of uitbreiden. Artikel 87 van de bijzondere wet van 6 januari 1989, staat immers niet toe, in tegenstelling tot artikel 85, dat in de memorie nieuwe middelen worden geformuleerd.

De grieven die worden geformuleerd door de tussenkomende partijen kunnen slechts in aanmerking worden genomen in zoverre zij bij de in de verzoekschriften geformuleerde middelen aansluiten en in zoverre zij kunnen worden beschouwd als in een memorie vervatte opmerkingen.

Ten gronde

Wat het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en het eerste middel in de zaak nr. 7589 betreft

B.10.1. Het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en het eerste middel in de zaak nr. 7589 zijn afgeleid uit de schending van artikel 24, § 1, van de Grondwet.

B.10.2. De verzoekende partijen voeren in essentie aan dat de bestreden bepalingen niet verenigbaar zijn met de door artikel 24, § 1, van de Grondwet gewaarborgde vrijheid van onderwijs, doordat :

- de vastgestelde onderwijsdoelen geen minimumdoelen zijn en aldus de onderwijsverstrekkers geen of onvoldoende ruimte laten voor het verwezenlijken van een eigen pedagogisch project (eerste onderdeel van het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en eerste en tweede onderdeel van het eerste middel in de zaak nr. 7589);

- de vastgestelde onderwijsdoelen pedagogisch-didactisch sturend zijn (tweede onderdeel van het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en derde onderdeel van het eerste middel in de zaak nr. 7589);

- het verwezenlijken van de vastgestelde onderwijsdoelen de volledige onderwijstijd inneemt, minstens een disproportioneel groot aandeel daarvan, waardoor de bestreden bepalingen een onderwijsprogramma inhouden en de onderwijsverstrekkers onvoldoende ruimte hebben om specifieke vorming aan te bieden aan de leerlingen (tweede en derde onderdeel van het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en tweede onderdeel van het eerste middel in de zaak nr. 7589);

- de bestreden bepalingen niet pertinent zijn ten aanzien van de nagestreefde doelstelling betreffende het verhogen van de kwaliteit van het onderwijs en minstens onevenredig zijn ten aanzien van die doelstelling (eerste onderdeel van het eerste middel in de zaak nr. 7589).

De verzoekende partijen voeren eveneens aan dat de door artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs aan de schoolbesturen geboden mogelijkheid om een aanvraag tot

gelijkwaardigheid van vervangende onderwijsdoelen in te dienen bij de Vlaamse Regering, de aangevoerde schending van de vrijheid van onderwijs niet kan verhelpen (vierde onderdeel van het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en vierde onderdeel van het eerste middel in de zaak nr. 7589).

B.11. Artikel 24 van de Grondwet bepaalt :

« § 1. Het onderwijs is vrij; elke preventieve maatregel is verboden; de bestraffing van de misdrijven wordt alleen door de wet of het decreet geregeld.

De gemeenschap waarborgt de keuzevrijheid van de ouders.

De gemeenschap richt neutraal onderwijs in. De neutraliteit houdt onder meer in, de eerbied voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de ouders en de leerlingen.

De scholen ingericht door openbare besturen bieden, tot het einde van de leerplicht, de keuze aan tussen onderricht in een der erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer.

§ 2. Zo een gemeenschap als inrichtende macht bevoegdheden wil opdragen aan een of meer autonome organen, kan dit slechts bij decreet, aangenomen met een meerderheid van twee derden van de uitgebrachte stemmen.

§ 3. Ieder heeft recht op onderwijs, met eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden. De toegang tot het onderwijs is kosteloos tot het einde van de leerplicht.

Alle leerlingen die leerplichtig zijn, hebben ten laste van de gemeenschap recht op een morele of religieuze opvoeding.

§ 4. Alle leerlingen of studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen zijn gelijk voor de wet of het decreet. De wet en het decreet houden rekening met objectieve verschillen, waaronder de eigen karakteristieken van iedere inrichtende macht, die een aangepaste behandeling verantwoorden.

§ 5. De inrichting, erkenning of subsidiëring van het onderwijs door de gemeenschap wordt geregeld door de wet of het decreet ».

B.12.1. De door artikel 24, § 1, van de Grondwet gewaarborgde onderwijsvrijheid waarborgt het recht tot oprichting van scholen die al dan niet zijn geënt op een bepaalde confessionele of niet-confessionele levensbeschouwing. Zij impliceert voor privépersonen eveneens de mogelijkheid om - zonder voorafgaande toestemming en onder voorbehoud van de inachtneming van de fundamentele rechten en vrijheden - naar eigen inzicht onderwijs in te richten en te laten verstrekken, zowel naar de vorm als naar de inhoud, bijvoorbeeld door

scholen op te richten die hun eigenheid vinden in bepaalde pedagogische of onderwijskundige opvattingen.

B.12.2. De hiervoor gedefinieerde onderwijsvrijheid impliceert, wil ze niet louter theoretisch zijn, dat de inrichtende machten die niet rechtstreeks afhangen van de gemeenschap onder bepaalde voorwaarden aanspraak kunnen maken op subsidiëring vanwege de gemeenschap.

Het recht op subsidiëring wordt beperkt, enerzijds, door de mogelijkheid voor de gemeenschap om de subsidies te verbinden aan vereisten die te maken hebben met het algemeen belang, onder andere die van een kwaliteitsonderwijs, de inachtneming van normen in verband met de schoolbevolking en de gelijke toegang tot het onderwijs en, anderzijds, door de noodzaak om de beschikbare financiële middelen te verdelen onder de verschillende opdrachten van de gemeenschap.

De vrijheid van onderwijs kent bijgevolg beperkingen en verhindert op zich niet dat de decreetgever voorwaarden van financiering en subsidiëring oplegt die de uitoefening van die vrijheid beperken.

B.12.3. De vrijheid van onderwijs moet worden geïnterpreteerd in die zin dat zij rekening houdt met het hogere belang van het kind en zijn grondrecht op onderwijs. Artikel 24, § 3, van de Grondwet waarborgt het recht van iedereen om onderwijs te krijgen « met eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden », terwijl artikel 24, § 4, herinnert aan het beginsel van gelijkheid tussen alle leerlingen en studenten.

Het recht op onderwijs van het kind kan de vrijheid van de onderwijsinstellingen op het vlak van het onderwijs dat zij wensen te verstrekken aan het aan de leerplicht onderworpen kind, beperken.

B.13.1. De vrijheid van onderwijs belet aldus in beginsel niet dat de bevoegde wetgever, teneinde de kwaliteit en de gelijkwaardigheid te verzekeren van het verplichte onderwijs of van het onderwijs dat met overheidsmiddelen wordt verstrekt, maatregelen neemt die op de onderwijsinstellingen in het algemeen van toepassing zijn, ongeacht de eigenheid van het door hen verstrekte onderwijs.

B.13.2. De wenselijkheid en de keuze van die maatregelen zijn zaak van de bevoegde wetgever, te dezen de decreetgever die, met toepassing van artikel 24, § 5, van de Grondwet, de inrichting, erkenning en subsidiëring van het onderwijs te regelen heeft en daarvoor de beleidsverantwoordelijkheid draagt.

Het komt het Hof niet toe te oordelen of de bestreden bepalingen wenselijk zijn. Het komt het Hof evenwel toe te oordelen of, afgezet tegen de door de verzoekende partijen aangevoerde kritiek, de verplichtingen die worden opgelegd met die bepalingen, de pedagogische vrijheid, die vervat is in de vrijheid van onderwijs, zoals gewaarborgd door artikel 24, § 1, van de Grondwet, al dan niet op een onevenredige wijze aantasten. De concrete beperkingen die door de genomen maatregelen aan de vrijheid van onderwijs worden gesteld, dienen adequaat en evenredig te zijn ten aanzien van de door de decreetgever nagestreefde doelstellingen.

B.14.1. Volgens het bestreden artikel 2, eerste lid, van het decreet van 12 februari 2021 worden bij dat decreet onderwijsdoelen vastgesteld voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs, met uitzondering van het zogenaamde zevende jaar beroepsonderwijs, en voor opleidingsvorm 4 van het buitengewoon secundair onderwijs.

B.14.2. Volgens het bestreden artikel 3 zijn de onderwijsdoelen voor de tweede en derde graad eindtermen, attitudinale eindtermen, specifieke eindtermen of attitudinale specifieke eindtermen. De onderwijsdoelen zijn volgens diezelfde bepaling in beginsel te bereiken op populatieniveau en zijn, tenzij het expliciet anders is vermeld, door de leerlingen zelfstandig te realiseren. De attitudinale eindtermen en de attitudinale specifieke eindtermen, die omschrijven welke houdingen wenselijk worden geacht voor een bepaalde leerlingenpopulatie, dienen door de scholen niet te worden bereikt, maar te worden nagestreefd.

De specifieke eindtermen zijn doelen met betrekking tot de vaardigheden, de specifieke kennis, inzichten en attitudes waarover een leerling van het voltijds secundair onderwijs beschikt om vervolgonderwijs aan te vatten. Specifieke eindtermen worden vastgelegd voor het tweede leerjaar van de derde graad van domeinoverschrijdende doorstroomrichtingen (algemeen secundair onderwijs (aso)), domeingebonden doorstroomrichtingen (kunstsecundair onderwijs (kso)/technisch secundair onderwijs (tso)) en

richtingen met dubbele finaliteit (kso/tso). Ze worden ontwikkeld uit de kenmerkende onderdelen van een bepaald wetenschapsdomein (artikel 145 van de Codex Secundair onderwijs en artikel 2, tweede lid, van het decreet van 12 februari 2021). Terwijl de eindtermen betrekking hebben op de basisvorming, betreffen de specifieke eindtermen aldus een vorm van specialisatie in het laatste jaar van het secundair onderwijs, gericht op vervolgonderwijs.

De eindtermen en de specifieke eindtermen zijn opgenomen in de bijlagen 1 tot 7 bij het decreet van 12 februari 2021 (artikel 4 van het decreet van 12 februari 2021).

B.15.1. Zoals blijkt uit de in B.4 aangehaalde parlementaire voorbereiding zijn de « eindtermen voor de tweede en derde graad secundair onderwijs [...] geformuleerd volgens het decreet [van 26 januari 2018] op de onderwijsdoelen ». Bij dat decreet werd de Codex Secundair Onderwijs gewijzigd, onder meer met betrekking tot de wijze waarop de onderwijsdoelen dienen te worden ontwikkeld en geformuleerd (artikelen 138 tot 147/4 van de Codex Secundair Onderwijs).

B.15.2. Bij de ontwikkeling en de implementatie van de onderwijsdoelen dient, volgens artikel 138, tweede lid, van de Codex Secundair Onderwijs, rekening te worden gehouden met de coherentie en continuïteit over het lager en het secundair onderwijs heen en, specifiek voor het secundair onderwijs, over de graden heen.

De eindtermen worden geformuleerd volgens de zestien sleutelcompetenties die zijn bepaald in artikel 139, § 2, van de Codex Secundair Onderwijs (artikel 2, tweede lid, van het decreet van 12 februari 2021). Die sleutelcompetenties zijn : (1) competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op het vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid, (2) competenties in het Nederlands, (3) competenties in andere talen, (4) digitale competentie en mediawijsheid, (5) sociaal-relatieve competenties, (6) competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie, (7) burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven, (8) competenties met betrekking tot historisch bewustzijn, (9) competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn, (10) competenties inzake duurzaamheid, (11) economische en financiële competenties, (12) juridische competenties, (13) leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken,

steeindenken, informatieverwerking en samenwerken, (14) zelfbewustzijn en zelfexpressie, zelfsturing en wendbaarheid, (15) ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties, en (16) cultureel bewustzijn en culturele expressie.

B.15.3. Volgens artikel 139, § 1, van de Codex Secundair Onderwijs zijn eindtermen minimumdoelen, waarmee wordt bedoeld een minimum aan kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes, bestemd voor een bepaalde leerlingenpopulatie. Volgens artikel 143 van de Codex Secundair Onderwijs dienen de ontwikkelcommissies « een beperkt aantal sober geformuleerde, duidelijke, competentiegerichte en evalueerbare eindtermen [...] en specifieke eindtermen waar de aspecten kennis, vaardigheden, inzichten en, indien van toepassing, attitudes aan bod komen » te formuleren (artikel 143, § 1) en keurt het Vlaams Parlement « een beperkt aantal van sober geformuleerde, duidelijke, competentiegerichte en evalueerbare eindtermen [...] en specifieke eindtermen goed waar kennis telkens geëxpliciteerd wordt en vaardigheden, inzichten en indien van toepassing attitudes aan bod komen » (artikel 143, § 2).

B.16.1. Uit de in B.4 aangehaalde parlementaire voorbereiding van het decreet van 12 februari 2021 en uit de bepalingen van de Codex Secundair Onderwijs blijkt dat de onderwijsdoelen zijn opgevat als minimumdoelen, die kunnen worden aangevuld door de eigen doelen van de onderwijsverstrekkers, die geen afbreuk beogen te doen aan de eigen pedagogische methodes van de onderwijsverstrekkers, en die ertoe strekken de kwaliteit van het onderwijs, zowel van het gemeenschapsonderwijs als van het door de gemeenschap gesubsidieerde onderwijs, en de onderlinge gelijkwaardigheid van dat onderwijs, te verzekeren en te verhogen.

B.16.2. De onderwijsdoelen zijn ingebouwd in de organisatie van de onderwijsinspectie die met de bewaking van de kwaliteit van het onderwijs is belast en zijn verbonden met de bevoegdheid van de onderwijsinstellingen om, autonoom en zonder overheidsinterventie, rechtsgeldige studiebewijzen en diploma's uit te reiken.

B.16.3. Verbonden met de autonomie van de scholen om zonder overheidsinterventie rechtsgeldige studiebewijzen en diploma's af te geven, zijn de onderwijsdoelen een adequaat middel, enerzijds, om de gelijkwaardigheid van de studiebewijzen en diploma's veilig te stellen

en, anderzijds, om de onderlinge gelijkwaardigheid te vrijwaren van het onderwijs verstrekt in de instellingen die ouders en leerlingen vrij kunnen kiezen.

B.17.1. Uit de in B.4 aangehaalde parlementaire voorbereiding blijkt dat de decreetgever met de bestreden onderwijsdoelen de voorheen bestaande eindtermen heeft willen actualiseren en heeft willen aanpassen aan « de uitdagingen van de 21e eeuw en de daaraan verbonden maatschappelijke ontwikkelingen en verwachtingen ». Uitgaande van de vaststelling dat « [de wereld] de voorbije 20 jaar [...] niet minder complex [is] geworden », heeft hij gemeend dat een « nieuwe set aan eindtermen [...] deze toegenomen complexiteit [dient te weerspiegelen] » en dat er « in vergelijking met 20 jaar geleden [...] vandaag meer verwacht [wordt] van ons onderwijs ».

B.17.2. Gelet op het feit dat de onderwijsdoelen ertoe strekken de kwaliteit van het onderwijs en de onderlinge gelijkwaardigheid ervan te verzekeren en te verhogen, is het pertinent om die doelen op geregelde tijdstippen te evalueren en in voorkomend geval aan te passen aan de maatschappelijke ontwikkelingen en verwachtingen.

B.18. Het gebruik van een stelsel van onderwijsdoelen die zowel voor het gemeenschapsonderwijs als voor het door de gemeenschap gesubsidieerde onderwijs gelden, vormt op zich een beperking van de vrijheid van onderwijs, meer bepaald van de principiële mogelijkheid voor de onderwijsverstrekkers om naar eigen inzicht onderwijs in te richten en te laten verstrekken.

Hoewel een dergelijke beperking pertinent is ten aanzien van de nagestreefde doelstellingen betreffende het verzekeren van de kwaliteit van het onderwijs, van de onderlinge gelijkwaardigheid ervan en van de gelijkwaardigheid van de studiebewijzen en diploma's, dient ze eveneens evenredig te zijn ten aanzien van die doelstellingen. De wetgever dient met name de mogelijkheid van de onderwijsverstrekkers te vrijwaren om eventueel leerinhouden te bepalen ter aanvulling op de door de wetgever vastgestelde minimumdoelen, op voorwaarde dat die aanvullende inhouden niet indruisen tegen het recht van het kind op onderwijs met naleving van de fundamentele vrijheden en rechten en geen afbreuk doen aan de kwaliteit van het onderwijs, noch aan de vereiste inhoud ervan.

B.19.1. Uit de parlementaire voorbereiding van de bestreden bepalingen blijkt dat bij de formulering van de eindtermen en de specifieke eindtermen werd geopteerd voor het hanteren van een vaste systematiek. Daarmee werd beoogd « tegemoet [te komen] aan vaak gehoorde verzuchtingen » op het vlak van « het aantal, de overlap ertussen en de duidelijkheid » van de eindtermen : « het verwachte minimumniveau moet duidelijk zijn en de (specifieke) eindterm moet evalueerbaar zijn » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, p. 6).

Met betrekking tot het gehanteerde « format » vermeldt de parlementaire voorbereiding :

« Voor de formulering van de (specifieke) eindtermen is een format ontwikkeld gebaseerd op de herwerkte taxonomie van Bloom.

De taxonomie van Bloom is een van de meest gebruikte methodes om verschillende kennisniveaus en beheersingsniveaus in te delen. Het gebruik van een categorisering ondersteunt de inhoudelijke invulling en concretisering van curricula en geeft richting aan toetsing. Door systematisch een format met kennisniveaus en beheersingsniveaus te gebruiken komen we tegemoet aan de vereisten voor de formulering van de (specifieke) eindtermen die in het decreet op de onderwijsdoelen zijn opgenomen [...].

Iedere (specifieke) eindterm is competentiegericht geformuleerd, waarbij het handelingswerkwoord evalueerbaar gedrag uitdrukt. Daarnaast wordt de noodzakelijke kennis expliciet vermeld en de cognitieve, affectieve of psychomotorische dimensie die van toepassing is. De affectieve en psychomotorische dimensie zijn indicatief. Omwille van de duidelijkheid kunnen afhankelijk van de eindterm ook nog elementen met betrekking tot de context, autonomie of complexiteit opgenomen zijn.

De kennis is wat minimaal nodig is voor de realisatie van de (specifieke) eindterm. Die kennis staat dus niet op zichzelf. Ze bakent de (specifieke) eindterm af en concretiseert de inhoud. Voor de specificering van de kennis wordt gewerkt met een indeling in ‘ soorten ’ kennis gebaseerd op de herwerkte taxonomie van Bloom :

- Feitenkennis : deze kennis omvat de termen, begrippen en elementen die de leerlingen actief kunnen gebruiken om over een bepaald domein van gedachten te wisselen of om problemen binnen dat domein op te lossen.
- Conceptuele kennis : deze kennis omvat begrip en inzicht in classificaties, principes, theorieën en modellen die de leerlingen gebruiken bij het verwerken van andere kennis.
- Procedurele kennis : deze kennis omvat technieken, methoden en algoritmes ter ondersteuning van hoe de leerlingen iets uitvoeren, alsook de criteria voor het kiezen van de geschikte procedure.

- Metacognitieve kennis : deze kennis omvat zelfkennis, kennis over kennis en strategische kennis die de leerlingen gebruiken om te reflecteren over zichzelf en het eigen leerproces.

[...]

Als dat noodzakelijk is voor afbakening worden de soorten kennis geconcretiseerd met een opsomming van kenniselementen. De opsomming is ofwel limitatief, ofwel illustratief. [...]

[...]

Een eindterm kan verschillende dimensies bevatten : een cognitieve dimensie, een affectieve dimensie en/of een psychomotorische dimensie. De affectieve en psychomotorische dimensie zijn indicatief. Voor de bepaling van de verschillende dimensies is de herwerkte taxonomie van Bloom de inspiratiebron. De meeste eindtermen hebben een duidelijke cognitieve dimensie. Het te bereiken beheersingsniveau wordt aangegeven en heeft betrekking op het geheel van de eindtermen.

De volgende handelingswerkwoorden, onderverdeeld in zes categorieën, komen voor :

- Onthouden : De leerling onthoudt het materiaal zoals het gepresenteerd is. Het gebruikte werkwoord is herkennen.

- Begrijpen : De leerling voegt iets toe aan kennis (een eigen voorbeeld geven), voert een bewerking uit op kennis (een logische conclusie afleiden) of legt verbanden tussen voorkennis en nieuwe kennis (een oorzaak-gevolgrelatie gebruiken). Werkwoorden die gebruikt zijn binnen dit beheersingsniveau zijn : aanvullen, beschrijven, bespreken, illustreren, relaties leggen tussen, onderbouwen, onderscheiden, ordenen, toelichten, verklaren, vergelijken, verwoorden, interpreteren ...

- Toepassen : De leerling voert oefeningen uit of lost problemen op. Werkwoorden die gebruikt zijn binnen dit beheersingsniveau zijn : beheren, bepalen, berekenen, demonstreren, gebruiken, hanteren, handelen, herleiden, lokaliseren, oplossen, rekenen, gedrag stellen, toepassen, uitvoeren, uitwerken, voorstellen ...

- Analyseren : De leerling kan een geheel verdelen in onderdelen en bestuderen hoe de onderdelen aan elkaar en aan het geheel gerelateerd zijn en elkaar beïnvloeden. Werkwoorden die gebruikt zijn binnen dit beheersingsniveau zijn : analyseren, benoemen, beschrijven, een redenering geven, onderscheiden, onderzoeken, ordenen, verwerken, verwoorden ...

- Evalueren : De leerling kan een oordeel geven en dat oordeel onderbouwen aan de hand van criteria en standaarden. Werkwoorden die gebruikt zijn binnen dit beheersingsniveau zijn : beargumenteren, beoordelen, bijsturen, evalueren, maken keuzes, reflecteren ...

- Creëren : De leerling bedenkt een alternatieve hypothese of een eigen aanpak om een taak uit te voeren of maakt nieuwe, originele producten. Werkwoorden die gebruikt zijn binnen dit beheersingsniveau zijn : produceren, zich creatief uitdrukken, ideeën genereren, creëren, ontwerpen, formuleren ...

[...]

In het decreet op de onderwijsdoelen is de explicitering van de kennis opgenomen als onderdeel van de eindterm. De explicitering van de kennis betekent echter niet dat de eindtermen een louter cognitieve dimensie hebben. Verschillende eindtermen hebben ook een belangrijke affectieve of een psychomotorische dimensie.

Als een eindterm (ook) een affectieve of een psychomotorische dimensie bevat, wordt die omschreven aan de hand van één van de volgende toelichtende zinnen :

Affectief

- Open staan voor opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën ...
- Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën ...
- Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën ...
- Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën ... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten.
- Consistent en authentiek handelen vanuit een geïnternaliseerd en persoonlijk kader.

Psychomotorisch

- Een vaardigheid observeren en nadoen : bewegingen/handelingen worden bewust gecontroleerd, zijn langzaam en inefficiënt. Essentiële elementen van de beweging/handeling ontbreken.
- Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen : de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent.
- Een vaardigheid zelfstandig uitvoeren : bewegingen/handelingen worden meer automatisch uitgevoerd, zijn vloeiend, betrouwbaar en efficiënt. Essentiële elementen van de beweging/handeling zijn regelmatig aanwezig.
- Een vaardigheid in een andere vorm toepassen en integreren met andere kennis en vaardigheden. Essentiële elementen van de beweging/handeling zijn meestal aanwezig.
- Een vaardigheid, in combinatie met ander vaardigheden, natuurlijk en automatisch toepassen : bewegingen/handelingen zijn accuraat, consistent en efficiënt. Essentiële elementen van een beweging/handeling zijn altijd aanwezig » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, pp. 10-13).

B.19.2. De eindtermen zijn aldus in die zin opgesteld dat zij het doel van de eindterm omschrijven, de daarmee verband houdende kennis expliciteren, evenals de dimensie of dimensies ervan verduidelijken met het bijbehorende beheersingsniveau. De kennis geeft weer wat minimaal noodzakelijk is voor de realisatie van het doel en bakent dat doel af. Bij de explicitering van de kennis wordt een onderscheid gemaakt tussen feitenkennis, conceptuele kennis, procedurele kennis en metacognitieve kennis. In voorkomend geval gaat de explicitering van de kennis gepaard met een opsomming van kenniselementen. De dimensie geeft aan of de eindterm louter cognitief dient te worden gerealiseerd, dan wel ook affectieve en/of psychomotorische componenten omvat. Bij de dimensie wordt een beheersingsniveau vermeld (onthouden, begrijpen, toepassen, enz.), dat het niveau aangeeft tot waarop de eindterm dient te worden gerealiseerd. Daarnaast kunnen de eindtermen nog andere elementen bevatten, zoals contextelementen of tekstkenmerken.

B.19.3. Uit de in B.4 aangehaalde parlementaire voorbereiding blijkt dat de decreetgever de bedoeling heeft gehad om, in overeenstemming met wat is vermeld in artikel 143, § 2, van de Codex Secundair Onderwijs, « sober geformuleerde » eindtermen en specifieke eindtermen vast te stellen. Zoals de Vlaamse Onderwijsraad (hierna : de VLOR) heeft opgemerkt in zijn samen met de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (hierna : de SERV) uitgebrachte advies van 27 en 28 augustus 2020, heeft « de rigoureuze invulling van het vooropgestelde format » evenwel geleid « tot een grote mate van detaillering », waardoor « het soortelijk gewicht van de eindtermen erg zwaar [wordt], zeker in vergelijking met de vroegere eindtermen » (advies van de VLOR en de SERV van 27 en 28 augustus 2020, *Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, p. 278).

B.20.1. De bestreden onderwijsdoelen werden, overeenkomstig artikel 143 van de Codex Secundair Onderwijs, ontwikkeld door ontwikkelcommissies, samengesteld uit leerkrachten, vertegenwoordigers van de onderwijskoepels en experts uit het hoger onderwijs, en vervolgens gevalideerd door een valideringscommissie, samengesteld uit leden van de onderwijsinspectie en andere experts. Voor de eindtermen van de basisvorming werden acht ontwikkelcommissies opgericht en voor de specifieke eindtermen twaalf ontwikkelcommissies. De ontwikkelcommissies hebben elk « één of meerdere sleutelcompetenties (eindtermen) of wetenschapsdomeinen (specifieke eindtermen) voor hun rekening » genomen (*Parl. St.*,

Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, p. 13). De valideringscommissie heeft de door de ontwikkelcommissies voorgestelde onderwijsdoelen gevalideerd op 7 februari 2020. Overeenkomstig artikel 143, § 1, derde lid, van de Codex Secundair Onderwijs had de valideringscommissie daarbij tot taak de coherentie, de consistentie en de evalueerbaarheid van de onderwijsdoelen te bewaken.

B.20.2. Met betrekking tot het bewaken van de « haalbaarheid » van de onderwijsdoelen bij de ontwikkeling ervan, vermeldt de parlementaire voorbereiding van het decreet van 12 februari 2021 :

« De Vlaamse Regering stelt [...] vast dat noch de ontwikkelcommissies noch de valideringscommissie formeel een instrument in handen hadden om voor wat betreft de tijdsbesteding van de eindtermen in hun geheel de ‘ haalbaarheid ’ af te toetsen. Het totale pakket onderwijsdoelen (eindtermen, specifieke eindtermen en/of beroepskwalificaties) moet in hoeveelheid immers haalbaar zijn binnen de beschikbare onderwijstijd voor de leerlingen van een bepaalde finaliteit en studierichting.

In haar beleidsnota onderwijs verwees de Vlaamse Regering al naar het feit dat een te ambitieuze basisvorming op gespannen voet kan staan met het specifieke gedeelte (specifieke eindtermen en/of beroepskwalificaties) waarvoor te weinig ruimte zou overblijven. Via OD XXX [lees : het decreet over het onderwijs XXX] moeten toekomstige ontwikkelcommissies als bijkomend criterium ook de haalbaarheid bewaken. In afwachting heeft de Vlaamse Regering in het voorliggend dossier zelf de ontwikkelde en gevalideerde eindtermen onderzocht op haalbaarheid in relatie tot de onderwijstijd en waar nodig bijgestuurd » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, p. 14).

B.20.3. Bij artikel 106 van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 3 juli 2020 « over het onderwijs XXX » werd artikel 143, § 1, eerste lid, van de Codex Secundair Onderwijs gewijzigd in die zin dat de ontwikkelcommissies ook de haalbaarheid van de te ontwikkelen onderwijsdoelen dienen te bewaken. Hoewel het aldus gewijzigde artikel, krachtens artikel 199 van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 3 juli 2020, uitwerking heeft met ingang van 1 januari 2020, heeft die bepaling, gelet op het feit dat de ontwikkelcommissies hun werkzaamheden reeds hadden beëindigd, geen toepassing kunnen vinden in het kader van de te dezen bestreden onderwijsdoelen. Om die reden heeft de Vlaamse Regering, zonder terugkoppeling naar de ontwikkelcommissies en de valideringscommissie, de gevalideerde onderwijsdoelen zelf onderzocht op hun haalbaarheid in relatie tot de beschikbare onderwijstijd en waar nodig bijgestuurd.

B.20.4. Met betrekking tot het ontwikkelproces van de bestreden onderwijsdoelen hebben de VLOR en de SERV in het voormelde gezamenlijk advies van 27 en 28 augustus 2020 onder meer gesteld :

« De raden stellen [...] vast dat de overkoepelende benadering van het proces, bij voorbeeld door een overkoepelende commissie, moet worden versterkt. Het eindresultaat, over alle sleutelcompetenties heen, kon onvoldoende worden bewaakt. Ten tweede waren er geen tussentijdse terugkoppelingen (met inbegrip van tijd daarvoor) tussen de verschillende actoren in het proces.

De problematiek van de haalbaarheid voor leerlingen kon daarom pas volledig worden ingeschat op het einde van het proces, in de laatste rechte lijn naar de eerste principiële goedkeuring door de Vlaamse Regering. Hierdoor ontstond een grote tijdsdruk op het eind van het proces.

Beide strategische adviesraden pleitten daarom voor een grondige evaluatie van het beleidsproces dat leidde tot dit voorstel en tot bijstellingen ervan met het oog op volgende aanpassingen aan eindtermen.

Eerdere terugkoppelingen naar de strategische adviesraden (waar meer partners rond de tafel zitten) hadden eveneens haperingen op het eind van het proces kunnen voorkomen » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, p. 274).

B.20.5. Uit het voorgaande blijkt dat de verschillende ontwikkelcommissies, los van elkaar, eindtermen en specifieke eindtermen hebben ontwikkeld binnen de aan hen toegewezen sleutelcompetenties of wetenschapsdomeinen, en dat de valideringscommissie de decretale taak had om de coherentie, de consistentie en de evalueerbaarheid van het geheel van de door alle ontwikkelcommissies ontwikkelde onderwijsdoelen te bewaken. Het behoorde daarbij noch tot de taak van de ontwikkelcommissies, noch tot die van de valideringscommissie om na te gaan in welke mate het geheel van de ontwikkelde doelen realiseerbaar zou zijn binnen de beschikbare onderwijstijd en in welke mate die doelen de onderwijsverstrekkers nog voldoende ruimte zouden laten voor het inrichten van onderwijs naar eigen inzicht.

B.21.1. Bij het voormelde advies van 27 en 28 augustus 2020 heeft de VLOR gesteld dat de sturende principes voor de ontwikkeling van eindtermen niet zijn gerealiseerd in het eindresultaat van de aan de adviesraden voorgelegde teksten en dat de gevolgde werkwijze heeft geleid tot « zeer veel eindtermen » « die een groot bereik hebben en zeer ingrijpend zijn » en die « in hun geheel genomen verder [reiken] dan minimumdoelen » :

« Het kaderdecreet bepaalt dat eindtermen minimumdoelen zijn die het Vlaams Parlement noodzakelijk en bereikbaar acht voor een bepaalde leerlingenpopulatie. [...]

De eindtermen reiken in hun geheel genomen verder dan minimumdoelen, ook al is er geprobeerd om met een beperkt aantal wijzigingen tegemoet te komen aan de zorg rond haalbaarheid. Ze worden nu geformuleerd voor alle leerlingen van een van de drie finaliteiten in het secundair onderwijs vanuit een generieke inschatting van een gemiddeld leerlingenprofiel. Maar tegelijk leidt deze keuze ertoe dat ze geen minimumdoelen zijn voor die ‘ bepaalde leerlingenpopulatie ’. We wezen al eerder op de druk naar volledigheid en gedetailleerdheid die voortvloeit uit het gebruikte format. Dit leidt niet alleen tot zeer veel eindtermen maar ook tot eindtermen die een groot bereik hebben en zeer ingrijpend zijn. De eindtermen nieuwe stijl reiken ook ieder op zich veel verder en zijn inhoudelijk veel omvattender dan de eindtermen zoals ze tot nog toe werden geformuleerd.

Enkel waar eindtermen minimumdoelen zijn, hebben leraren een referentiepunt om in functie van diverse leerlingenprofielen te remediëren dan wel te differentiëren (verbreden of te verdiepen).

[...]

De Vlor benadrukt dat kwaliteit in onderwijs en uitdagende curricula niet alleen door eindtermen worden gegarandeerd. [...]

Ambitieuze onderwijs is geen kwestie van eindtermen alleen. Kwaliteit in onderwijs is het resultaat van een complex geheel van factoren zoals schoolbeleid, schoolcultuur, de pedagogisch didactische aanpak en het referentiekader onderwijskwaliteit. Dit naast de waaier aan instrumenten voor curriculumdesign zoals de schooleigen doelen, beroepskwalificaties, curriculumdossiers, cesuurdoelen, leerplannen en handboeken.

Daarom vraagt de raad dat de eindtermen voldoende ruimte laten en noodzakelijke variatie mogelijk maken. Zo kunnen de onderwijsinrichters binnen de grondwettelijke onderwijsvrijheid een kwaliteitsvol beleid waarmaken. Het behoort tot de sterktes van het Vlaams onderwijs dat de onderwijsgevers de ruimte krijgen om kwaliteitsvol onderwijs in te richten en dit gewaarborgd door de vrijheid van onderwijs. De raad is van oordeel dat deze eindtermen die ruimte onvoldoende waarborgen.

[...]

De complexiteit van het onderliggende juridische kader en vooral van de operationalisering om eindtermen te formuleren (bouwstenen, taxonomie met beheersingsniveaus, ...) maakt het niet eenvoudig om deze eindtermen te gebruiken en te implementeren. [...]

De Vlor deelt de zorg van de samenleving om een hoog ambitieniveau te handhaven in het secundair onderwijs. Maar dat valt niet noodzakelijk samen met een groot aantal, sterk gedetailleerde eindtermen en zeker niet met een systeem waarin de overheid alles vastlegt.

Ambitie wordt eerder gediend door sobere, duidelijke, transparante eindtermen die het gevolg zijn van gerichte en duidelijke keuzes. Doelen met duidelijke prioriteiten garanderen veel meer dat leraren diepgaand en gericht werken aan een hoog beheersingsniveau van doelen door leerlingen dan dat een veelheid aan zeer gedetailleerde doelen dat doen.

[...]

De Vlor stelt vast dat er over de haalbaarheid van het hele pakket aan onderwijsdoelen een stevig maatschappelijk debat is en wordt gevoerd. De bekommernis over haalbaarheid is absoluut een terechte zorg. Dit is een gevolg van het ontbreken van een overkoepelende benadering en tussentijds overleg bij de ontwikkeling. De raden stellen vast dat de ontwikkelcommissies geen rekening konden houden met de totaliteit van de opleidingsonderdelen (basisvorming, specifieke eindtermen, beroepskwalificaties) noch met de reëel beschikbare onderwijstijd van de verschillende studierichtingen van een finaliteit. Ze hadden uiteraard geen zicht op het eindresultaat van de andere ontwikkelcommissies en de totale omvang van alle onderwijsdoelen (geheel aan eindtermen waar relevant aangevuld met beroepskwalificaties). De valideringscommissie valideerde de eindtermen op grond van de criteria uit het kaderdecreet. Haalbaarheid is daar geen onderdeel van.

De raad is bezorgd over de haalbaarheid van eindtermen [...] » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, pp. 278-280).

B.21.2. De VLOR blijkt aldus van mening te zijn dat de ontwikkelde onderwijsdoelen niet beantwoorden aan artikel 139, § 1, eerste lid, van de Codex Secundair Onderwijs, naar luid waarvan de eindtermen minimumdoelen zijn, en dat die onderwijsdoelen onvoldoende ruimte laten aan de onderwijsverstrekkers om kwaliteitsvol onderwijs in te richten en om de « noodzakelijke variatie » op het vlak van onderwijs mogelijk te maken. Het adviesorgaan is daarbij ervan uitgegaan dat « kwaliteit in onderwijs [...] niet alleen door eindtermen [wordt] gegarandeerd », maar « het resultaat is van een complex geheel van factoren zoals schoolbeleid, schoolcultuur, de pedagogisch didactische aanpak en het referentiekader onderwijskwaliteit » (*ibid.*, p. 279).

B.21.3. In haar advies over het voorontwerp van decreet dat heeft geleid tot de bestreden bepalingen, heeft de afdeling wetgeving van de Raad van State in gelijksoortige zin opgemerkt :

« In het arrest 76/1996 was het Grondwettelijk Hof van oordeel dat de toenmalige bekrachtigde ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor het Vlaams basisonderwijs zo omvangrijk en gedetailleerd waren dat niet in redelijkheid kon worden aangenomen dat het om minimale doelstellingen ging. Hoewel een vergelijking tussen eindtermen basisonderwijs en (specifieke) eindtermen secundair onderwijs vanzelfsprekend met grote voorzichtigheid moet worden gemaakt, kan de Raad van State, afdeling Wetgeving, in dit verband enkel vaststellen dat de omvang en gedetailleerdheid van de toenmalige vastgelegde eindtermen beduidend beperkter was dan bij de in het voorontwerp opgenomen eindtermen. Dezelfde vaststelling geldt ten aanzien van het systeem van ‘ *socles de compétences* ’ voor de eerste 8 jaar van het verplicht onderwijs van de Franse Gemeenschap. Het Hof stelde in het arrest 49/2001 vast dat de omschrijving van de basisvaardigheden ‘ zo omvangrijk en gedetailleerd is dat in redelijkheid niet kan worden aangehouden dat het om een “ basisreferentiesysteem ” gaat; de “ bevestiging ” van de basisvaardigheden (...) laat voor een inrichtende macht onvoldoende ruimte om haar pedagogisch project te verwezenlijken, doordat die basisvaardigheden op een te bindende wijze onderwijsmethoden preciseren ’.

[...]

Zonder over alle gegevens te beschikken om tot een eenduidige conclusie te komen, moet de Raad van State [...] vaststellen dat er ernstige twijfels rijzen of de omvang en de gedetailleerdheid van de in het voorontwerp vervatte eindtermen en onderwijsdoelen, voor onderwijsverstrekkers voldoende ruimte laten om de doelstellingen van het eigen pedagogisch project te verwezenlijken » (RvSt, advies nr. 68.161/1 van 20 november 2020, *Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, pp. 315-316).

B.21.4. Er dient rekening mee te worden gehouden dat de Vlaamse Regering, zoals is vermeld in B.20.3, in verschillende fasen de door de ontwikkelcommissies ontwikkelde en door de valideringscommissie gevalideerde onderwijsdoelen heeft bijgestuurd. Hoewel sommige van die bijstellingen hebben geleid tot een uitbreiding van de gevalideerde onderwijsdoelen, blijken de overige wijzigingen te zijn ingegeven door de bedoeling de onderwijsdoelen meer haalbaar te maken in relatie tot de beschikbare onderwijstijd (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, p. 235).

In de parlementaire voorbereiding worden de in een eerste fase met het oog op dat doel doorgevoerde bijstellingen samengevat als volgt :

- « - sommige te bereiken eindtermen worden na te streven attitudinale doelen;
- eindtermen derde graad basisvorming voor de doorstroomfinaliteit (aso, tso en kso) worden doorgeschoven naar de specifieke eindtermen voor bepaalde studierichtingen.

Eindtermen tweede graad basisvorming voor de doorstroomfinaliteit worden doorgeschoven naar de cesuurdoelen voor bepaalde studierichtingen;

- niet alle bouwstenen worden voor alle finaliteiten tot en met de derde graad ingevuld;
- soms wordt een eindterm vervangen door de parallelle eindterm van een andere finaliteit;
- voor sommige bouwstenen worden de transversale eindtermen inhoudelijk » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, p. 14).

De later doorgevoerde bijstellingen worden in de parlementaire voorbereiding samengevat als volgt :

« 1) de regelgeving wordt aangepast zodat het mogelijk wordt om eindtermen (basisvorming) en specifieke eindtermen of beroepskwalificaties (specifieke vorming) geïntegreerd aan te bieden in eenzelfde vak(kencluster) en binnen dezelfde onderwijstijd;

2) het onderscheid tussen transversale en inhoudelijke eindtermen wordt opgeheven. Nu moeten transversale eindtermen in relatie tot meerdere sleutelcompetenties gerealiseerd worden. Dit betekent dat schoolbesturen in hun curriculum op verschillende plaatsen onderwijstijd hiervoor moeten reserveren. Door dit onderscheid op te heffen krijgen zij hierin meer vrijheid. De eindterm blijft uiteraard te realiseren maar het kan, als het schoolbestuur dit wenst, op 1 plaats in het curriculum;

3) de affectieve dimensie en de psychomotorische dimensie van een (specifieke) eindterm worden indicatief gemaakt;

4) in de arbeidsmarktgerichte finaliteit (bso-studierichtingen) wordt het aantal vreemde talen dat opgenomen wordt in de eindtermen beperkt. Op dit ogenblik worden 2 vreemde talen voorgesteld. Dit wordt beperkt tot 1 vreemde taal, namelijk Frans of Engels. Het blijft de vrijheid van schoolbesturen om te beslissen om toch een 2de vreemde taal aan te bieden, wat voor een aantal richtingen waarschijnlijk zeer relevant zal zijn. Bijkomend wordt in de 3de graad eindterm 3.15 m.b.t. literatuur (Competenties in andere talen) geschrapt en vervangen door een beperkte attitudinale eindterm, namelijk ‘ De leerlingen staan open voor literaire teksten ’;

5) in de doorstroom- en dubbele finaliteit wordt bijkomende ruimte vrijgemaakt door in de 2de en 3de graad eindterm 3.13 m.b.t. literatuur (Competenties in andere talen) te schrappen. Deze eindterm wordt vervangen door een beperkte attitudinale eindterm, namelijk ‘ De leerlingen staan open voor literaire teksten ’. De geschrapte eindterm 3.13 van de 3de graad doorstroomfinaliteit wordt opgenomen als specifieke eindterm onder het onderdeel van wetenschapsdomein ‘ Frans en Engels : Literatuur ’ dat gekoppeld is aan volgende

studierichtingen : Economie-moderne talen, Latijn-moderne talen, Moderne talenwetenschappen en Taal en communicatiewetenschappen » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, p. 236).

B.21.5. Hoewel kan worden aangenomen dat de voormelde bijstellingen het ingrijpende en het omvangrijke karakter van de ontwikkelde en gevalideerde onderwijsdoelen enigszins hebben getemperd, blijken die bijstellingen, ten aanzien van het geheel van de aangenomen onderwijsdoelen, evenwel niet van dien aard te zijn dat ze zouden kunnen worden beschouwd als fundamenteel tegemoetkomend aan de door de VLOR en de afdeling wetgeving van de Raad van State opgeworpen bezwaren en bezorgdheden.

Het vervangen van transversale eindtermen door inhoudelijke eindtermen brengt op zich niet met zich mee dat de onderwijstijd die de verwezenlijking van die eindtermen in beslag neemt, gelet op het feit dat ze « te bereiken » blijven, op fundamentele wijze wordt beïnvloed. Hetzelfde geldt voor de bijstelling die erop neerkomt dat eindtermen en specifieke eindtermen of beroepskwalificaties geïntegreerd kunnen worden aangeboden in eenzelfde vak. Het doorschuiven van een aantal eindtermen naar de specifieke eindtermen (in de derde graad) of naar de cesuurdoelen (in de tweede graad) brengt weliswaar een verlichting met zich mee van de basisvorming, maar ook een verzwaring van de specifieke vorming in bepaalde finaliteiten. Het vervangen van sommige voor een bepaalde finaliteit geldende eindtermen door voor een andere finaliteit geldende eindtermen kan ertoe leiden dat het soortelijke gewicht van de eindterm minder zwaar wordt, maar beïnvloedt, ten aanzien van het geheel van de aangenomen onderwijsdoelen, niet op een fundamentele wijze de onderwijstijd die de verwezenlijking van de eindtermen in beslag neemt. Hetzelfde geldt voor het vervangen van bepaalde eindtermen door attitudinale eindtermen, daar attitudinale eindtermen, hoewel ze niet te bereiken zijn, nog steeds zijn na te streven, waardoor zij ook onderwijstijd in beslag nemen. Met betrekking tot de in de arbeidsmarktgerichte finaliteit (bso-studierichtingen) doorgevoerde bijstelling wat de vreemde talen betreft, dient ten slotte te worden vastgesteld dat met die bijstelling louter wordt teruggekomen op een eerdere door de Vlaamse Regering doorgevoerde uitbreiding van de door de valideringscommissie gevalideerde onderwijsdoelen.

B.21.6. Hoewel uit de in B.4 aangehaalde parlementaire voorbereiding blijkt dat de decreetgever is uitgegaan van een « reductie » van de onderwijsdoelen en dat hij de bedoeling heeft gehad om, in overeenstemming met wat is vermeld in artikel 143, § 2, van de Codex

Secundair Onderwijs, « een beperkt aantal » eindtermen en specifieke eindtermen vast te stellen, kan, mede gelet op wat is vermeld in B.20.1 tot B.21.5, in redelijkheid niet worden aangenomen dat de uiteindelijk vastgestelde onderwijsdoelen beantwoorden aan die kwalificatie.

In vergelijking met de voorheen bestaande onderwijsdoelen, is het aantal eindtermen en specifieke eindtermen sterk toegenomen. Dit is onder meer het gevolg van de ruime reikwijdte van de zestien steutelcompetenties, op basis waarvan de bestreden onderwijsdoelen werden ontwikkeld, en van het ontbreken van een methode om bij de ontwikkeling van de onderwijsdoelen de globale haalbaarheid ervan te bewaken. De bij de formulering van de onderwijsdoelen gehanteerde systematiek, die gebaseerd is op een « taxonomie » die werd ontwikkeld als instrument voor de lesopbouw in de klas, heeft bovendien geleid tot een zeer gedetailleerde opsomming van deelaspecten (kenniselementen, dimensies, beheersingsniveaus, enz.) van die doelen en maakt elke afzonderlijke eindterm en specifieke eindterm bijzonder gedetailleerd in vergelijking met de voorheen bestaande onderwijsdoelen. Dit alles leidt ertoe dat het geheel van de vastgestelde onderwijsdoelen kenmerken vertoont van een volledig onderwijsprogramma.

B.21.7. Hoewel de decreetgever het recht op subsidiëring van de inrichtende machten van onderwijs kan verbinden aan vereisten betreffende de kwaliteit van het onderwijs en op grond daarvan de inhoud van het gesubsidieerd onderwijs in ruime mate vermag te bepalen, kan hij niet, zonder miskennis van de door artikel 24, § 1, van de Grondwet gewaarborgde vrijheid van onderwijs, de kwaliteitsvereisten in die zin uitwerken dat *de facto* een volledig of nagenoeg volledig onderwijsprogramma wordt vastgelegd. De vrijheid van onderwijs heeft immers, zoals is vermeld in B.12.1, niet alleen betrekking op de vorm van het onderwijs, maar ook op de inhoud ervan. Zoals het Hof reeds heeft geoordeeld, onder meer bij zijn arresten nrs. 85/95 en 119/2018, mogen de aan de subsidiëring en financiering van de inrichtende machten van onderwijs verbonden voorwaarden geen wezenlijke afbreuk doen aan de vrijheid van onderwijs. Daar het recht op subsidiëring voortvloeit uit artikel 24, § 1, van de Grondwet en precies beoogt de in het tweede lid van die paragraaf vermelde keuzevrijheid van de ouders te waarborgen, kan de Grondwetgever niet worden geacht de decreetgever te hebben toegestaan om door middel van subsidiërings- en financieringsvoorwaarden wezenlijk afbreuk te doen aan het door het eerste lid van die paragraaf gewaarborgde actieve vrijheid van onderwijs. Het door artikel 24, § 3, van de Grondwet gewaarborgde recht op onderwijs van het kind, geïnterpreteerd als een recht

op kwalitatief onderwijs, zou om die redenen evenmin een verantwoording kunnen vormen voor een wezenlijke beperking van de actieve vrijheid van onderwijs die erin bestaat dat door middel van onderwijsdoelen een volledig of nagenoeg volledig onderwijsprogramma wordt vastgelegd.

B.21.8. Door de onderwijsdoelen in die zin uit te werken dat zij nagenoeg een volledig onderwijsprogramma inhouden, kunnen die doelen van dien aard zijn dat zij een fundamentele belemmering vormen voor de schoolbesturen die een eigen pedagogisch project wensen te verwezenlijken. Daar de vrijheid van onderwijs de mogelijkheid voor de inrichtende machten impliceert om scholen in te richten die hun eigenheid vinden in bepaalde pedagogische of onderwijskundige opvattingen en die al dan niet geënt zijn op een bepaalde confessionele of niet-confessionele levensbeschouwing, waarborgt die vrijheid de inrichtende machten van onderwijs het recht om een eigen pedagogisch project te bepalen en de realisatie ervan na te streven. Samen met de in artikel 24, § 1, derde lid, van de Grondwet vervatte plicht van de gemeenschap om neutraal onderwijs in te richten, heeft de Grondwetgever met het recht om een eigen pedagogisch project te bepalen, beoogd te komen tot een gevarieerd onderwijsaanbod, dat de ouders en de leerlingen de mogelijkheid biedt te kiezen voor het onderwijs dat het meest met hun levensopvatting en/of hun pedagogische noden of wensen overeenstemt.

B.21.9. Daar het recht om een eigen pedagogisch project te bepalen en de verwezenlijking ervan na te streven, wordt gewaarborgd door artikel 24, § 1, van de Grondwet, dient de decreetgever echter bij het regelen van het onderwijs de schoolbesturen in het algemeen voldoende ruimte te laten om de doelstellingen van het eigen pedagogisch project te kunnen realiseren. Hoewel het juist is dat de doelstellingen van het pedagogisch project van een school ook in grote mate aan bod kunnen komen tijdens de lessen die worden besteed aan de realisatie van de door de overheid vastgestelde onderwijsdoelen, vereist de vrijheid van onderwijs dat die onderwijsdoelen niet zodanig omvangrijk en gedetailleerd zijn dat de realisatie ervan de onderwijstijd zo goed als volledig in beslag neemt. De verzoekende partijen maken in dat verband aannemelijk dat de bestreden bepalingen nagenoeg een volledig onderwijsprogramma vastleggen en aldus de schoolbesturen onvoldoende ruimte laten voor het nastreven, binnen hun pedagogisch project, van eigen onderwijsdoelen en voor de verwezenlijking in dat kader van specifieke projecten.

B.22. Uit wat is vermeld in B.19.1 tot B.21.9 volgt dat de bestreden onderwijsdoelen zo omvangrijk en gedetailleerd blijken te zijn dat in redelijkheid niet kan worden aangehouden dat het om minimumdoelen gaat, en dat zij in het algemeen onvoldoende ruimte laten om de invulling van een eigen pedagogisch project te kunnen verwezenlijken. De decreetgever heeft daarbij bovendien nagelaten om criteria te ontwikkelen die toelaten de haalbaarheid van de onderwijsdoelen te evalueren en ze bij te sturen in het licht van de ruimte die dient te worden gelaten voor de verwezenlijking van het eigen pedagogisch project. Aldus wordt de vrijheid van onderwijs op een onevenredige wijze beperkt.

B.23. De omstandigheid dat schoolbesturen op grond van artikel 146 van de Codex Secundair Onderwijs bij de Vlaamse Regering een aanvraag kunnen indienen tot gelijkwaardigheid van vervangende eindtermen en specifieke eindtermen, kan te dezen de in B.22 vastgestelde schending van de vrijheid van onderwijs niet verhelpen.

Zoals de afdeling wetgeving van de Raad van State heeft opgemerkt, betekent « de mogelijkheid om een afwijking van de opgelegde onderwijsdoelen te bekomen, [...] niet dat de vrijheid om het eigen pedagogisch project in te vullen enkel verwezenlijkbaar mag zijn door het aanvragen en verkrijgen van een afwijking op de door de decreetgever vastgelegde onderwijsdoelen » (RvSt, advies nr. 68.161/1 van 20 november 2020, *Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2020-2021, nr. 594/1, pp. 313. In soortgelijke zin : RvSt, advies nr. 26.514/1 van 5 juni 1997, *Parl. St.*, Vlaams Parlement, 1996-1997, nr. 699/1, p. 39). De onderwijsdoelen moeten aldus, op grond van de vrijheid van onderwijs, in beginsel op zich het verwezenlijken van een eigen pedagogisch project mogelijk maken.

Gelet op het feit dat de onderwijsdoelen beogen de gelijkwaardigheid van de studiebewijzen en diploma's veilig te stellen en de onderlinge gelijkwaardigheid te vrijwaren van het onderwijs verstrekt in de instellingen die ouders en leerlingen vrij kunnen kiezen, dienen de afwijkingen van de decretaal vastgestelde onderwijsdoelen die via een afwijkingsprocedure kunnen worden verkregen, zoals het Hof heeft beklemtoond bij zijn arresten nrs. 76/96 (B.10) en 49/2001 (B.12), beperkt te blijven. De te dezen bestreden onderwijsdoelen blijken evenwel zo omvangrijk en gedetailleerd te zijn dat in redelijkheid niet kan worden aangenomen dat een beperkte afwijking ervan de vaststelling zou kunnen verhelpen dat aan de onderwijsverstrekkers onvoldoende ruimte wordt gelaten om de doelstellingen van het eigen pedagogisch project te verwezenlijken.

B.24. In zoverre in het eerste en het derde onderdeel van het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en in het eerste en het tweede onderdeel van het eerste middel in de zaak nr. 7589 wordt aangevoerd dat de bestreden onderwijsdoelen de onderwijsverstrekkers onvoldoende ruimte laten voor het verwezenlijken van het eigen pedagogisch project, zijn die onderdelen gegrond.

B.25. De bijlagen 1 tot 7 van het decreet van 12 februari 2021 dienen te worden vernietigd. Daar de artikelen 2, 3 en 4 van dat decreet onlosmakelijk verbonden zijn met de vernietigde bijlagen, dienen zij eveneens te worden vernietigd.

B.26. Aangezien de overige onderdelen van het eerste middel in de zaken nrs. 7578 en 7588 en van het eerste middel in de zaak nr. 7589, evenals de overige middelen in die zaken niet tot een ruimere vernietiging zouden kunnen leiden, moeten die onderdelen en middelen niet worden onderzocht.

Ten aanzien van de handhaving van de gevolgen

B.27. De Vlaamse Regering en de vzw « Provinciaal Onderwijs Vlaanderen » verzoeken het Hof, indien het van oordeel zou zijn dat de bestreden bepalingen dienen te worden vernietigd, de gevolgen van die bepalingen te handhaven voor het verleden en tot 1 september 2023. Het GO! en de vzw « GO! ouders » verzoeken het Hof de gevolgen van een eventuele vernietiging te handhaven tot en met 31 augustus 2026. De voormelde partijen doen in essentie gelden, ten eerste, dat een vernietiging zou leiden tot rechtsonzekerheid in het secundair onderwijs, onder meer omdat de voorheen bestaande eindtermen niet zijn aangepast aan de op 1 september 2021 in werking getreden structuurhervorming van dat onderwijs, ten tweede, dat de leerlijnen van de leerlingen zouden worden verstoord indien de scholen opnieuw zouden moeten werken met de voorheen bestaande eindtermen en, ten derde, dat de decreetgever de tijd moet worden verleend om nieuwe onderwijsdoelen vast te stellen die rekening houden met de voormelde structuurhervorming en met de leerlijnen van de leerlingen.

B.28. Artikel 8, derde lid, van de bijzondere wet van 6 januari 1989 bepaalt :

« Zo het Hof dit nodig oordeelt, wijst het, bij wege van algemene beschikking, die gevolgen van de vernietigde bepalingen aan welke als gehandhaafd moeten worden beschouwd of voorlopig gehandhaafd worden voor de termijn die het vaststelt ».

B.29.1. Daar de gedurende het schooljaar 2021-2022 door de scholen gebruikte leerplannen gebaseerd zijn op de vernietigde onderwijsdoelen en die scholen zich aldus bij de organisatie van dat schooljaar hebben gericht op die onderwijsdoelen, zou een niet-gemoduleerde vernietiging van de bestreden bepalingen, die met zich mee zou brengen dat de bij die bepalingen vastgestelde onderwijsdoelen met terugwerkende kracht uit de rechtsorde verdwijnen, leiden tot grote rechtsonzekerheid voor de schoolbesturen, de onderwijsinspectie en de leerlingen van het secundair onderwijs.

B.29.2. Daarnaast dient rekening te worden gehouden, enerzijds, met het feit dat de in artikel 133/4 van de Codex Secundair Onderwijs bedoelde matrix, waarin de studierichtingen voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs worden geordend op basis van studiedomeinen, finaliteiten en onderwijsvormen, in werking is getreden op 1 september 2021, waardoor sinds die datum nieuwe studierichtingen worden geïntroduceerd in de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs en, anderzijds, met de continuïteit en de coherentie van de leerlijnen van de leerlingen over de graden van het secundair onderwijs heen. Bij het ontwikkelen van de te dezen vernietigde onderwijsdoelen werd rekening gehouden met de voormelde hervorming van het secundair onderwijs en met de continuïteit en de coherentie van de leerlijnen van de leerlingen over de eerste en de tweede graad van het secundair onderwijs heen. De voorheen voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs geldende eindtermen zijn daarentegen niet afgestemd op de voormelde hervorming van het secundair onderwijs en evenmin op de voor de eerste graad van het secundair onderwijs geldende onderwijsdoelen, vastgesteld bij het decreet van 14 december 2018 « betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs ».

Te dezen gaat het, rekening houdend ook met het groot aantal betrokken studierichtingen, om een zeer complexe aangelegenheid, die reeds een lange voorbereidingstijd heeft gekend. Het herzien ervan, rekening houdend met, enerzijds, de inmiddels met de onderwijsdoelen opgedane praktijkervaringen en, anderzijds, met de noodzaak een evenwicht te vinden tussen het vereiste de kwaliteit van het door de gemeenschap georganiseerde en gesubsidieerde onderwijs te bewaken en het vereiste de onderwijsvrijheid te waarborgen, zal een nieuw overleg vereisen tussen onderwijsdeskundigen, onderwijsverstreckers en vertegenwoordigers van de

onderscheiden maatschappelijke belangen. Gelet op het maatschappelijk belang van de aangelegenheid is een voldoende ruime voorbereidingstijd nodig om de noodzakelijke aanpassingen door te voeren teneinde de vastgestelde ongrondwettigheid te verhelpen. Bijgevolg dienen de gevolgen van de vernietigde bepalingen te worden gehandhaafd zoals aangegeven in het dictum.

Om die redenen,

het Hof

- vernietigt de artikelen 2, 3 en 4, alsook de bijlagen 1 tot 7, van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 12 februari 2021 « betreffende de onderwijsdoelen voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs en diverse andere verwante maatregelen »;

- handhaaft de gevolgen van de vernietigde bepalingen voor de schooljaren 2021-2022, 2022-2023, 2023-2024 en 2024-2025.

Aldus gewezen in het Nederlands, het Frans en het Duits, overeenkomstig artikel 65 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, op 16 juni 2022.

De griffier,

De voorzitter,

F. Meersschaut

L. Lavrysen